

**UNIVERZITA KARLOVA**

**Právnická fakulta**

**Viktor Gazda**

**Právněfilosofické aspekty hledání pravdy  
v civilním procesu**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D.

Katedra: Teorie práva a právních učení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 11. srpna 2017

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 321 129 znaků včetně mezer.

Viktor Gazda

V Praze dne 12. srpna 2018

## Poděkování

Je mou milou povinností vyslovit na tomto místě několiké poděkování.

Na prvním místě bych chtěl co nejsrdečněji poděkovat vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Pavlu Ondřejkovi, Ph.D. Ochota a pečlivost, se kterou mi při psaní této práce opravoval i povzbuzoval, předčily mé očekávání. Za všechny jeho rady, podněty i vstřícnost mu patří můj největší dík.

Na druhém místě děkuji doc. JUDr. PhDr. Janu Wintrovi, Ph.D., který mne vedl v počátcích mé práce, která původně vznikala pro účely studentské vědecké a odborné činnosti. S panem docentem jsem měl tu čest proniknout do tohoto tématu, za což jsem mu velmi vděčný.

Současně bych rád poděkoval JUDr. Bohumilu Dvořákovi, Ph.D., LL.M., který mi ochotně poradil v historických i pozitivněprávních aspektech mnou zpracovaného tématu.

S potěšením vyjadřuji svou úctu také prof. JUDr. Pavlu Holländerovi, DrSc. Díky panu profesorovi se mi povedlo alespoň částečně proniknout do filosofického, především postmoderního kontextu důkazního práva. Jeho přístup i znalosti jsou pro mne zdrojem neutuchající inspirace.

Závěrem si dovoluji vyjádřit jedno netradiční poděkování. Při psaní této práce jsem několikrát došel k závěrům, které jsem si později přečetl v dílech jednoho z nejvýznamnějších českých procesualistů. Alespoň malé myšlenkové propojení s prof. JUDr. Josefem Macurem, DrSc. pro mne bylo překvapením a ctí. Za podporu, které si nemohl být vědom, mu vyjadřuji své díky i přesto, že si je už nebude moci přečíst.

Všem těmto vynikajícím odborníkům, rytířům české právní vědy srdečně děkuji.

*„The court must do justice in finding the truth.“*

Hock Lai Ho

**Právněfilosofické aspekty hledání pravdy  
v civilním procesu**

## Obsah

Úvod.....	8
<b>Obecná část</b>	
<b>1. Pravda jako noeticko-epistemický problém.....</b>	<b>16</b>
<b>2. Teorie pravdy.....</b>	<b>24</b>
2.1 Korespondenční teorie pravdy.....	27
2.2 Koherenční teorie pravdy.....	30
2.3 Pragmatická teorie pravdy.....	34
2.4 Shrnutí.....	37
<b>3. Předpoklady hledání odpovědi na skutkovou otázku.....</b>	<b>40</b>
3.1 Princip formální a materiální pravdy.....	41
3.2 Další principy civilního procesu.....	48
3.3 (Ne)poznatelnost pravdy – postmoderní exkurz.....	56
3.4 Shrnutí.....	60
<b>Zvláštní část</b>	
<b>4. Teorie pravdy a zjišťování skutkového stavu.....</b>	<b>66</b>
4.1 Soudcovy zkušenosti a skutkové předporozumění.....	67
4.2 „Korespondenční“ materiální pravda.....	73
4.3 „Koherenční“ formální pravda.....	81
4.4 Pragmatické zjišťování skutkového stavu.....	86
4.5 Shrnutí.....	90
<b>5. Koherence v současném civilním procesu.....</b>	<b>94</b>
5.1 Rozsudky pro zmeškání a pro uznání.....	96
5.2 Shodná tvrzení procesních stran.....	107
5.3 Shrnutí.....	114
<b>6. Míra důkazu a probabilismus v civilním procesu.....</b>	<b>116</b>
6.1 Teorie míry důkazu.....	118
6.2 Pravda jako stupeň pravděpodobnosti přesvědčení soudce.....	123
6.3 Optimální míra důkazu.....	128
6.3 Shrnutí.....	136
<b>Závěr.....</b>	<b>140</b>
Seznam použitých zkratk.....	146
Seznam použitých zdrojů.....	148
Abstrakt, klíčová slova.....	158
Abstract, key words.....	160



## Úvod

Jedním z nezbytných předpokladů práva jako nástroje k naplnění spravedlnosti je činnost spočívající v aplikaci práva. V tomto procesu, v němž orgány veřejné moci právo aplikují, stojí tyto orgány před otázkou, jak co nejsprávněji nalézt dostatečné množství, pokud možno, pravdivé materie pro následné vydání rozhodnutí, které je cílem takové aplikace práva.

Ve svém tradičním pojetí spočívá aplikace práva v subsumpci zjištěného skutkového stavu pod abstraktní skutkovou podstatu příslušné právní normy.<sup>1</sup> Toto tradiční pojetí však není jediné možné. Pavel Holländer poukazuje na odlišnou povahu aplikace práva, která nevychází ze standardního modelu mechanické subsumpce.<sup>2</sup> Stručně řečeno je podle Holländera proces aplikace práva složitějším, nikoli přímočarým absolutním procesem logické subsumpce. Jedná se podle něj spíše o putování mezi výsledkem dokazování, který je spjat s určitou mírou pravděpodobnosti, a mezi výsledkem interpretace právní normy, která vždy trpí určitou neurčitostí, ať z důvodu nedokonalosti jazyka či neúplnosti práva (mezery v právu).<sup>3</sup> Povaha subsumpce je v tomto ohledu relativní a není založena na jednostranném modelu podřazení skutkového stavu pod právní normu, nýbrž je dvoustupňová. Tyto dva stupně tvoří základní strukturu relativně pojaté aplikace práva, když tato aplikace spočívá v nacházení práva mezi empirickými, právně relevantními zkušenostmi a neurčitostí zatíženou interpretací právní normy. Spojovací most mezi těmito dvěma články tvoří normativní hypotéza o výsledku proběhnuvšího dokazování, která má z povahy věci vždy relativní pravdivostní hodnotu.<sup>4</sup> Toto nikoli zcela tradiční pojetí aplikace práva je vhodné mít na zřeteli v dalších částech práce, zejména v šesté kapitole týkající se míry důkazu a úlohy pravděpodobnosti v soudním dokazování. Je tomu tak proto, že tato nikoli jednoduchá a ne logicky zcela prostá povaha aplikace práva vytváří základní předpoklad pro otevření debaty o pravdivosti důkazu jako dílčí složky pravdivého poznání skutkového stavu, tedy podstaty hledání pravdy v civilním procesu.

1 GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 7. aktualizované vydání, s. 205 a násl.

2 HOLLÄNDER, P.: *Filipika proti redukcionizmu: (texty z filozofie práva)*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 155 a násl.; HOLLÄNDER, P.: Putování po stezkách principu proporcionality: intence, obsah, důsledky. *Právník*. 2016, č. 3, s. 272 a násl.

3 HOLLÄNDER, P.: *Filipika proti redukcionizmu*, op. cit., s. 156-157.

4 Srov. tamtéž.



Je-li cílem soudní rozhodovací činnosti vydání spravedlivého rozhodnutí, musí být v tomto procesu současně kladeny určité požadavky na hledání pravdy.<sup>5</sup> S tím vyvstává řada otázek, jak tuto pravdu nalézt. Pravda jako taková je totiž jedním z atributů filosofických bádání ve snaze o poznání a jak bude ukázáno dále, sehrává pravda v rámci teorie poznání ústřední úlohu. Naproti tomu je adjudikační činnost praktickou právní činností, ze které vyplývá řada specifických nároků a současně omezení pro aplikačně-právní proces.<sup>6</sup> Je tudíž zapotřebí ptát se, jak co nejlépe nalézt pravdu v takovém procesu, a tím naplnit požadavek spravedlnosti kladený na právo.

V této práci se budu snažit podrobit zkoumání některé principy užívané v civilním procesu, jako druhu procesu aplikace práva, a to ve světle poznatků filosofických bádání snažících se objasnit podstatu i samotnou možnost poznatelnosti pravdy. Vzhledem k rozsahu této práce není možné zde rozebrat všechny základní druhy procesů aplikace práva. Přestože by se mnohé z poznatků uvedených v této práci daly vztáhnout i na další procesy aplikace práva, budu se v rámci specifičtějších aspektů aplikace práva přidržovat právě civilního procesu. Civilní proces jsem zde jako druh procesu aplikace práva zvolil zejména proto, že se v něm v určitém poměru současně užívají principy formální a materiální pravdy. Současně se civilní proces pro účely této práce jeví jako vhodný, neboť není zatížen určitými specifiky, jimiž jsou zatíženy procesy v trestním a správním soudnictví, a to kupříkladu v podobě účasti dalších orgánů při sběru skutkového materiálu či vůbec rozsahu zjišťování skutkového stavu. Pakliže bych se více zabýval samotnou spravedlností jako atributem soudního rozhodnutí, jevil by se jako vhodný příklad také proces trestní. Jelikož však v práci budu rozebírat především epistemické atributy skutkové otázky, tj. úlohu, poznání a ospravedlnitelnost pravdy, nikoli aspekty morální či jiné, budu tyto epistemické aspekty vztahovat na civilní proces. Nebude-li v práci uvedeno jinak, bude jako se základním druhem civilního procesu, vzhledem k jeho povaze, pracováno s nalézacím řízením sporným.<sup>7</sup>

Účelem této snahy je objasnit, zda a případně jakými metodami je pravda v civilním procesu hledána, jak se v těchto metodách odráží poznatky filosofie o objasnění pojmu pravdy, jakožto i vyvození závěrů o tom, jak mohou tyto

5 Srov. např. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 79. ZAHRADNÍKOVÁ, R.: *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 68.

6 Srov. WARNER, R.: Pragmatism and legal reasoning. In: CONANT, J., ŽEGLEŇ, U. M. (eds.): *Hilary Putnam: Pragmatism and realism*. London: Routledge, 2006, s. 27. ISBN: 0-415-40843-1.

7 Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 39-40.

znalosti pomoci ve snaze o co nejsprávnější a nejspravedlivější rozhodnutí, které by samo o sobě mělo být dílčím cílem fenoménu práva jako takového.

Stejně jako není jednoduché podat obecný výměr spravedlnosti, není stejně tak jednoduché vystihnout, co je myšleno spravedlivým rozhodnutím. Spravedlivé rozhodnutí zde chápu jako rozhodnutí, které je založeno na skutkovém stavu, který je soudem zjištěn při snaze hledat pravdu. Úsilí vkládané do hledání pravdy v tomto ohledu považuji za imanentní součást nalézání práva.<sup>8</sup> Snaha hledat pravdu ještě neznamená, že je nalezení pravdy podmínkou vydání rozhodnutí. Soud musí v souladu s principem zákazu odepření spravedlnosti, při splnění procesních podmínek, vždy rozhodnout. Dílčí otázkou proto zůstává, je-li pro vydání spravedlivého rozhodnutí nutné pravdu vůbec nalézt.

Takto obecně vymezené podmínky pro chápání rozhodnutí soudu jako spravedlivého sice nemohou tvořit samostatné podmínky spravedlivého rozhodnutí, jejich význam však vidím v pojetí těchto obecných podmínek jako základního východiska adjudikační činnosti. Teprve máje na paměti tento základní hodnotový atribut své činnosti, může být následně soudem za užití dalších procesních pravidel vydáno správné a spravedlivé rozhodnutí. Jak píše Hock L. Ho: „*the court must do justice in finding the truth.*“<sup>9</sup> Nemám zde tedy na mysli výměr spravedlnosti, jak byl podán (pro účely aplikace práva) například Herbertem L. A. Hartem<sup>10</sup> či jinými (právními) filozofy, ani zde nechci platnost podobných výměrů testovat.

Vycházím z předpokladu, že při sběru dostatečného skutkového materiálu pro rozhodnutí se musí v rozhodování soudu o jeho přesvědčivosti či pravdivosti odrážet filozofické koncepce pravdivosti. Podoby odrazů těchto koncepcí pravdy v procesu zjišťování skutkového stavu v civilním sporu a v návaznosti na to objasnění skutečné povahy principů formální a materiální pravdy by měly patřit mezi hlavní přínosy této práce.

Za tímto účelem je práce rozdělena do šesti kapitol. Práce je koncipována v „dějové lince“ tvořené mezi kapitolami jedna až pět postupným přechodem od abstraktnějších témat ke konkrétnějším. Zatímco svůj výklad počínám (v první kapitole) obecným pojednáním o pravdě ve filozofii a úloze noetiky a

<sup>8</sup> Tamtéž, s. 82.

<sup>9</sup> „Soud musí konat spravedlnost zjišťováním pravdy.“ Viz HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s 51.

<sup>10</sup> Viz známá Hartova teze: „Se stejnými případy je třeba nakládat stejně a s různými případy různě“. HART, H. L. A. (RAZ, J., BULLOCK, A. eds.). *Concept of law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, s. 159. K tomu srov. např. BRUNA, E.: *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010, s. 120 a násl.

epistemologie v právu, završují tuto dějovou linku v páté kapitole demonstrací právněfilosofických poznatků na některých konkrétních institutech civilního procesu. Na pátou a nejkonkrétněji zaměřenou kapitolu navazuje poslední kapitola, šestá, která pojednává o úloze pravděpodobnosti v civilním sporu a o míře důkazu. Problematika pravděpodobnosti a míry důkazu prostupuje celým procesem zjišťování skutkového stavu. Jak bude v práci ukázáno, pravda je neoddělitelně epistemicky spjata s jistotou o jejím poznání.<sup>11</sup> V textu bude také ukázáno, že každý pravdivostní soud má vzhledem k omezenosti lidského poznání vždy „pouze“ pravděpodobnostní povahu. Protože jsou role pravděpodobnosti a úroveň požadované míry důkazu při posuzování pravdivosti skutkových tvrzení otázkami prozařujícími celou problematiku *quaestiones facti*, je právě na závěr této práce za účelem vytvoření komplexní představy o povaze soudcových přesvědčení zařazena kapitola pojednávající o těchto důležitých aspektech adjudikační činnosti.

Do první kapitoly je zařazen fenomén pravdy do širšího kontextu teorie poznání. Smyslem této první kapitoly je nastínit, co vlastně myslím v této práci pravdou a jakou úlohu hraje pravda v lidské snaze o poznání. Stejně tak je smyslem první kapitoly vymezení některých dále v práci nezbytně užívaných pojmů, jejichž význam není vždy zcela jednoznačný a jejichž užívání lze pozorovat častěji ve filosofii než právu.

Ve druhé kapitole je proveden stručný nástin některých z nejvlivnějších teorií pravdy tak, jak byly vypracovány předními filosofy a logiky zabývajících se touto problematikou. Druhá kapitola by měla nabídnout základní přehled o pojetí pravdy ve filosofii a spolu s první kapitolou vytvořit filosofický základ pro další (právní a právněfilosofické) části práce.

Třetí kapitola pojednává o základních principech zjišťování skutkového stavu, potažmo principech dokazování v civilním právu procesním. Současně jsou zde nastíněny možnosti samotné poznatelnosti pravdy při skutkových zjištěních a nároky, které si na pravdivá skutková zjištění teorie civilního procesu činí.

Zvláštní část práce představuje poměrování právněfilosofických poznatků z obecné části práce se základy procesněprávní nauky o dokazování a zjišťování skutkového stavu.

Ve čtvrté kapitole se zabývám principy formální a materiální pravdy jako základními principy zjišťování skutkového stavu při aplikaci práva a současně

---

11 NOVÁK, L. In: NOVÁK, L., VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, op. cit., s. 12.

mírou a samotnou možností pravdivosti skutkových zjištění při užití těchto zásad. V této kapitole se v návaznosti na obecnou část práce budu snažit ozřejmit, jakým způsobem získává soudce poznatky o skutečném stavu věci. Tato část má za cíl dobrat se jednotlivých základních kamenů vytváření podkladů pro rozhodnutí, stejně jako kriticky zhodnotit, zda (případně jak důsledně) je v tomto procesu skutečná pravda zjišťována.

Průmětem koherenční teorie pravdy do vybraných institutů civilního procesu a mírou jejich legitimacy se zabývám v páté kapitole, která je dovršením úsilí o postupný přechod od stručných pojednání o pravdě z pohledu filosofie k právněfilosofickým aspektům současného českého civilního procesu. V této kapitole jsou nastíněny některé prvky civilního procesu, často označované za projevy principu formální pravdy,<sup>12</sup> které vzbuzují největší pochybnosti o důslednosti zjišťování pravdivých skutkových okolností. Rozsudky pro zmeškání, uznání a shodná tvrzení účastníků civilního soudního řízení zde zkoumám z pohledu oprávněnosti následného vydání rozhodnutí ve věci, které má být založeno na spolehlivě zjištěném skutkovém stavu.<sup>13</sup> Jak již bylo na začátku zmíněno, aplikace práva je oproti filosofickému poznávání pravdy v civilním procesu praktickou právní činností. V této předposlední kapitole je mou snahou nahlédnout do současné právní úpravy civilního procesu ve světle právněfilosofických poznatků o principu formální pravdy.

V poslední, šesté kapitole, se budu věnovat právněfilosofickým aspektům civilního sporu v podobě míry důkazu a úlohy pravděpodobnosti. Především zvláštní částí práce prostupuje povaha pravdivých závěrů o skutkových tvrzeních v soudním řízení jako subjektivní přesvědčení soudce o této pravdivosti. Důvodem zařazení kapitoly o míře důkazu a úloze pravděpodobnosti v civilním procesu na závěr práce je právě snaha o osvětlení povahy tohoto soudcovy přesvědčení. Vzhledem k úzkému sepětí čtvrté a páté kapitoly a jejich bezprostřední návaznosti na obecnou část tohoto pojednání se věnuji pravděpodobnostní povaze soudcovy přesvědčení o pravdě v poslední šestině předkládané práce, a to za účelem nabytí základního porozumění tomuto soudcovu přesvědčení. Při snaze o pravdivá skutková zjištění je důležitou otázkou, za jakých podmínek a v jakém okamžiku považuje soudce dokazováním nabyté poznatky za pravdivé.

12 Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 81; WINTEROVÁ, A.: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*. 1993, č. 10, s. 593; MACUR, J.: Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 1997, č. 2, s. 49.

13 Srov. ustanovení § 6 OSŘ.

Této problematice totiž není, i přes její významnost, v českém civilním procesu věnována dostatečná pozornost.<sup>14</sup> V poslední kapitole této práce je proto mou ambicí objasnit úlohu pravděpodobnosti při hledání pravdy a vymezit význam pravděpodobnosti pro dokazování a přesvědčení soudce.

Touto snahou by mělo být dosaženo co nejkomplexnějšího přiblížení nastoleného tématu, byť zřejmě ani nemůže být mým záměrem podat na tomto místě vyčerpávající výklad problematiky pravdy v civilním procesu. Právě s ohledem na komplexnost zvoleného tématu, si nenárokuji postižení všech myslitelných aspektů předmětné problematiky v celé jejich šíři, ale pouze provedení základního osvětlení těch nejdůležitějších z nich.

Smyslem této práce je prozkoumat některé užívané a snad i osvědčené postupy a principy získané a uplatňované procesněprávní naukou (a následně uplatňované v právní praxi) prismatem filosofických řešení základních otázek lidského poznání. V práci bude ukázáno, že ne všechny dílčí složky zjišťování skutkového stavu užívají k posouzení pravdivosti tvrzení tzv. korespondenční teorie pravdy, byť bývají tyto korespondenční teorie, jejichž podstatou je, jednoduše řečeno, pojmání pravdy jako shody tvrzení se skutečností, považovány za svým způsobem primární.<sup>15</sup>

Toto téma si dle mého názoru zaslouží hlubší úvahu, neboť se právo jako cílevědomá lidská činnost potřebuje k naplnění svého účelu (zde ochrana subjektivních soukromých práv v civilním procesu) vyrovnat s průnikem těchto filosofických otázek do problematiky, která je upravena (především) procesněprávními pravidly. Hlubší úvahu si toto téma zaslouží přesto, a možná právě proto, že tyto otázky samy o sobě přesahují rozsah zkoumání jednotlivých odvětví právní teorie a mnohdy i předmět normativního působení fenoménu práva.

---

14 Velkou zásluhu má v tomto ohledu především Josef Macur, který vnesl jinak málo frekventované téma pravděpodobnosti a míry důkazu do české procesněprávní teorie. Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení. *Právník*. 1995, č. 4, s. 356 a násl.; MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 107 a násl.

15 Srov. MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 11; MACUR, J.: *Soudnictví a soudní právo*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988, s. 131.

## **Obecná část**



## KAPITOLA 1.

### PRAVDA JAKO NOETICKO-EPISTEMICKÝ PROBLÉM

V první kapitole předkládané práce se budu snažit jednoduše a stručně naznačit filosofické základy snah o poznání pravdy, a to za účelem nabytí nejmenšího nutného povědomí o fenoménu pravdy ve filosofii.

Uvažujeme-li o teorii poznání, jedná se sice o druh teoretické filosofie,<sup>16</sup> který má ale i přes své zásadní odlišnosti oproti ontologii a podobným oborům, možná trochu překvapivě, výsadní postavení. Ústřední postavení teorie poznání bývá některými autory vyzdvihoáno zejména proto, že pro všechna odvětví filosofie je typická a důležitá snaha o poznání.<sup>17</sup> Rozdíl spočívá v tom, že zatímco je předmětem ostatních oborů filosofie kupříkladu jsoucnost, Bůh či věda jako taková, tak středobodem teorií poznání je samo poznání. Jestliže je filosofická antropologie nauka o člověku, je imanentní součástí i této nauky (stejně jako všech ostatních nauk) poznání. Poznání je zde funkční složkou snahy o vědění, byť samotný předmět poznávání se může lišit. Snažíme-li se dosáhnout vědění či znalosti, zcela přirozeně zjišťujeme a chceme nabýt poznatky, které jsou pravdivé. Problém pravdy prozařuje všemi vědními obory, byť je ústředním tématem zkoumání právě oborů filosofických, jejichž předmětem je poznání samotné.

První problém vyvstává u filosofické nauky o poznání u vymezení pojmu, který označuje její název. Byť jsou pojmy noetika, epistemologie a gnoseologie často zaměňovány,<sup>18</sup> spatřují někteří autoři mezi těmito pojmy rozdíly. Nedomnívám se, že by precizní rozlišení mezi těmito pojmy bylo navýsost důležité pro základní uchopení této práce. Nicméně i proto, že v práci na více místech narážím na epistemické aspekty důkazního práva, jeví se na tomto místě jako vhodně provést malý nástin významu těchto pojmů tak, aby s nimi mohlo být dále efektivně pracováno. Je však potřeba zmínit, že uvedená terminologie nemusí být sdílena všemi autory a že i případné zaměňování těchto pojmů by pravděpodobně nevedlo k zásadním právním nedorozuměním při demonstraci vlivu filosofických učeních na zjišťování skutkového stavu. V podstatě se mi jedná o ujasnění důvodu, proč v práci na více místech a v několikerych

---

16 ANZENBACHER, A.: *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004, s. 48.

17 FUCHS, J.: *Filosofie. 2. Kritický problém pravdy*. Praha: Krystal OP, 1995, s. 1.

18 Srov. BLECHA, I.: *Filosofie (základní problémy)*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 84; NOVÁK, L., VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, op. cit., 13.



souvislostech užívám pojmy obsahující přídavná jména odvozená od slova „epistemologie“ jako např. „epistemické zdůvodnění“ či „epistemická pravděpodobnost“, zatímco neuvžívám jiné pojmy, které by se vzhledem k zaměňování názvů označujících nauku o poznání mohly nabízet.

Skutečnost, že je noetika pojímána jako samotná nauka o poznání, poslouží jako vhodné východisko pro nástin dalších pojmů s ní spjatých. Jako nadřazený pojem noetiky, epistemologie a gnoseologie však bývá označována sama teorie poznání jako odvětví filosofie.<sup>19</sup> I proto jsem se na samém počátku snažil vyhnout těmto třem nejvíce frekventovaným pojmům, v důsledku čehož mohly úvodní odstavce působit jako nepříliš vypovídající o samotném filosofickém vymezení fenoménu pravdy.

Vágní pojem „teorie poznání“ ve skutečnosti obsahuje dvě dílčí výzkumné otázky. Za prvé je to *gnoseologická* otázka po tom, jak poznání funguje, v návaznosti na což má hledání odpovědi na tuto otázku za cíl nalézt esenci samotného vědění.<sup>20</sup> Za druhé je předmětem teorie poznání *noetická* otázka, zda lidské poznání vůbec funguje.<sup>21</sup> Pro tuto práci je více relevantní především druhá otázka, neboť ptáme-li se po tom, zda něco funguje, je nutné mít na zřeteli cíl, kterého má taková snaha dosáhnout. Jinak řečeno je nutné zkoumat, zda snaha o poznání naplnila kvalitativní kritéria na ni kladená. Jedním z těchto kritérií správného fungování procesu lidského poznání je také pravda.<sup>22</sup> Chceme-li si učinit závěr o správnosti našeho poznání musíme se v souvislosti s tím vždy ptát, zda je naše poznání pravdivé. Lukáš Novák v tomto ohledu dále uvádí, že se pro posouzení správného fungování procesu poznání jeví jako jeho dílčí cíle *pravda a jistota*.<sup>23</sup>

Epistemický proces nabývání vědění vykazuje značné podobnosti s procesem zjišťování skutkového stavu, neboť jak bude dále ukázáno, oba tyto procesy mají na zřeteli fenomén pravdy jako kritérium kvality poznání. Oběma druhům těchto procesů, jak filosofickému procesu poznání, tak právnímu procesu zjišťování skutkového stavu, je společná stěžejní snaha o nabytí určitých poznatků. Z toho důvodu je proces zjišťování skutkového stavu protkán epistemickými aspekty v podobě kritérií správnosti skutkových závěrů.

Americký právní teoretik Michael Risinger zabývající se důkazním právem se při svém zkoumání pravdy v soudním procesu zmiňuje o tom, že pravda je

19 BLECHA, I.: *Filosofie (základní problémy)*, op. cit., s. 85.

20 NOVÁK, L. In: NOVÁK, L., VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, op. cit., s. 12.

21 Tamtéž.

22 Tamtéž.

23 Tamtéž, s. 14.

zhruba od třicátých let pojmána jako jedna z hodnot dokazování v soudním procesu.<sup>24</sup> Vyjděme však nejdříve z pojmu samotné hodnoty. Rozumíme-li hodnotou konečný dále neredukovatelný účel, tedy obecně takový účel nějaké snahy či nějakého procesu, který již nejde více rozložit na dílčí účely,<sup>25</sup> je třeba se ptát, zda je nalezení pravdy opravdu konečným účelem soudního (civilního) procesu.

Z ustanovení § 1 OSŘ se podává, že „[o]bčanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana soukromých práv a oprávněných zájmů účastníkům (...)“. Věcný záměr nového civilního řádu soudního pak pod bodem č. 2 navrhuje ustanovení, podle kterého „Účelem civilního sporného řízení je poskytování spravedlivé ochrany porušeným nebo ohroženým soukromým subjektivním právům a právem chráněným zájmům. Tím přispívá k ochraně právního řádu jako celku.“<sup>26</sup> Zatímco lze z platného civilněprocesního kodexu účel soudního řízení vyvodit, měl by již tento účel civilního procesu, v podobě spravedlivé ochrany soukromých subjektivních práv, být v novém civilním řádu soudním zakotven explicitně.

Uvažme tedy úlohu pravdy a jistoty v procesu poznání ve srovnání s jejich úlohou v soudním řízení či právu jako takovém. I přesto, že se o pravdě někdy hovoří jako o hodnotě, lze na ni ve srovnání s uvedeným účelem civilního procesu jako na konečný účel pohlížet jen velmi omezeně. Kritéria správnosti procesu poznání v podobě pravdy a jistoty lze analogicky nalézt i v právu, a to pod dvojicí hodnot spravedlnosti a právní jistoty, které patří k nejdůležitějším a navzájem se vyvažujícím hodnotám v právu.<sup>27</sup> Právě vztah mezi pravdou a jistotou jako samostatnými kritérii noetické otázky v teorii poznání, se jeví jako analogický ke vztahu spravedlnosti a právní jistoty v civilním soudním řízení. Hodnota spravedlnosti je v civilním procesu realizována prostřednictvím účelu tohoto procesu v podobě spravedlivé ochrany soukromých subjektivních práv. Požadavek na právní jistotu má mnoho konsekvencí napříč celým právním řádem. Tyto konsekvence se vyskytují jak v právu hmotném, tak procesním. Obecně lze realizaci hodnoty právní jistoty spatřovat kupříkladu už v samotném požadavku na to, že bude tvořeno dobré právo. Pochopitelně je po obsahové

24 RISINGER, D. M.: Searching for Truth in the American Law of Evidence and Proof. *Georgia Law Review*. 2013, č. 3, s. 808.

25 GERLOCH, A.: *Teorie práva*, op. cit., s. 272.

26 DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., LAVICKÝ, P., PULKRÁBEK, Z., WINTEROVÁ, A.: *Věcný záměr civilního řádu soudního*. [online], s. 46 [cit. 2018-08-08]. Dostupné z WWW: <[https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny\\_zamer\\_final.pdf](https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf)>

27 Srov. MARŠÁLEK, P.: *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2018, s. 197.

stránce obtížné vymezit, co je dobré právo, a proto je požadavek na tvorbu dobrého práva realizován právě prostřednictvím dílčích kritérií v zájmu zachování právní jistoty. Tato dílčí kritéria jako jsou vnitřní bezespornost či bezmezerovitost právního řádu mají přispět ke stabilitě práva jako takového.<sup>28</sup> Ostatně i sama interpretace práva jako finální složka procesu poznání v právu se prostřednictvím svých aspektů v podobě plurality a relativity, a to jak samotných metodologických direktiv, tak výsledků poznávání daného předmětu, dostává do střetu s právní jistotou a spravedlností.<sup>29</sup> Požadavky, jež jsou kladeny hodnotou právní jistoty však nabývají i dalších podob, jako jsou jistota ochrany nabytých práv či zaručení možnosti domožení se svých práv.<sup>30</sup> Těmito posledně uvedenými atributy právní jistoty se dostáváme k otázce její realizace v procesním právu a její relace s hodnou spravedlností, ztělesňované již samotným účelem civilního procesu. Samotná existence civilního sporného procesu je mimo jiné důsledkem nezbytnosti ochrany soukromých subjektivních práv.

Samotný hodnotový požadavek na spravedlnost v soudním rozhodování, jejíž neoddělitelnou součástí je správnost či dokonce pravdivost skutkových zjištění, je zapotřebí uvést do relace s hodnotou právní jistoty v civilním sporu. Pohlédneme-li na aspekty jistoty v civilním procesu, lze její vyjádření spatřovat v dílčích součástech práva na spravedlivý proces, především v principech hospodárnosti řízení a předvídatelnosti soudního rozhodnutí.<sup>31</sup> Právě rychlost řízení je základním předpokladem účinné ochrany subjektivních práv, neboť pouze rozhodnutí vydané v přiměřeném časovém horizontu si může nárokovat efektivní postavení sporných tvrzení a chráněných práv na jisto.<sup>32</sup> Tento presumovaný a svým způsobem interní atribut soudního procesu je doplňován požadavkem na předvídatelnost soudního rozhodnutí, tedy na tvorbu konstantní judikatury, která je tvořena ze spravedlivých a rychle vydaných rozhodnutí.<sup>33</sup>

Z výše uvedeného vyplývá, že pravda není obecně vzato konečným účelem noetiky, neboť konečným účelem je právě zodpovězení otázky, jestli bylo poznání

---

28 GERLOCH, A.: *Teorie práva*, op. cit., s. 275.

29 Tamtéž, s. 138-139.

30 Tamtéž, s. 275.

31 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 71-72.

32 Srov. ustanovení § 6 Úmluvy: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem (...).“

33 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 72-73.

dosaženo, tedy nabytí poznání samotného. Stejně tak není konečným účelem civilního soudního řízení nalezení pravdy, nýbrž spravedlivá ochrana práv. Má-li být ochrana soukromých subjektivních práv spravedlivá a víme-li, že je pravda jedním z kritérií spravedlnosti, nabízí se otázka, zda je možné považovat pravdu za svým způsobem instrumentální hodnotu poskytování soudní ochrany. Tedy hodnotu, která se svým naplněním podílí na realizaci jiné, vyšší hodnoty. Distinkce mezi těmito dvěma pojetími je ostatně důsledkem sporu mezi morálním, potažmo hodnotovým objektivismem<sup>34</sup> a subjektivismem,<sup>35</sup> resp. relativismem.

Uvedené pojetí hodnoty jako konečné účelu je vhodné kupříkladu pro odlišení hodnot samotných od právních principů, uvažujeme-li tak, že právní principy mají na rozdíl od právních hodnot normativní povahu<sup>36</sup> a současně povahu pramene práva.<sup>37</sup> S otázkou, zda je věc hodnotná sama o sobě nebo proto, že slouží k realizaci důležitější (a třeba konečné) věci, se lze konec konců vyrovnat konstatováním o jejich vzájemném vztahu buďto jako o účelu a prostředku, nebo (při nedodržení požadavku na konečnost účelu) jako o finálních a odvozených hodnotách.<sup>38</sup> Je zřejmé, že pravda je v rámci procesu vedoucímu ke spravedlivému rozhodnutí jedním z nástrojů k jeho dosažení. Pro nás je však důležité toliko zjištění, že pravda funguje jako imanentní součást snahy o vydání spravedlivého rozhodnutí v soudním procesu. Takový požadavek pravdivosti skutkových zjištění (viz dále) je možné považovat za hodnotový rozměr procesu zjišťování skutkového stavu, přičemž tento požadavek lze ostatně, jako součást procesu vydání spravedlivého rozhodnutí, považovat za částečně určující hodnotové nastavení civilního procesu jako takového.

Až poté, kdy si ujasním cíl dané snahy, mohu se ptát, jakým způsobem se tohoto cíle nejlépe dobrat. Jinak řečeno, po stanovení noetického cíle, resp. cíle soudního procesu, je stěžejní otázkou, jakým způsobem zajistit, aby poznání, kterého se snažíme dosáhnout, bylo pravdivé a jisté, resp. aby rozhodnutí bylo spravedlivé a rychlé. Čím rychleji soud ve věci rozhodne, tím jistější je, že bude v duchu zachování právní jistoty ochrana práv opravdu účinná.

---

34 Blíže srov. např. KRAMER, M.: *Moral Realism as a Moral Doctrine*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009; SHAFER-LANDAU, R.: *Moral Realism: a defense*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

35 Blíže srov. např. DOUBLE, R.: *Metaethical Subjectivism*. New York: Routledge, 2017.

36 WINTR, J.: *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 98.

37 GERLOCH, A.: *Teorie práva*, op. cit., s. 82, 86; VEČEŘA, M.: Právní principy a jejich funkce v právu. In: BOGUSZAK, J. a kol.: *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 63.

38 Srov. SOBEK, T.: *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 164-165.

Z uvedeného vyplývá, že i samo zjišťování skutkového stavu, které je stejně jako samotné soudní řízení praktickou lidskou činností, má hluboké filosofické základy. Ve snaze o poznání vystupují stejně jako v právu do popředí hodnoty spravedlnosti a právní jistoty, avšak s tím rozdílem, že v rámci řešení noetické otázky se nemusí tyto hodnoty navzájem vyvažovat.<sup>39</sup> V noetice se totiž jedná o posuzování pravdivosti mírou jistoty posuzujícího subjektu o výroku o pravdivosti. Pojednání o pravděpodobnostní povaze pravdivého poznání bude součástí zejména šesté kapitoly této práce. Co je však možno nastínit už zde, je skutečnost, že pravda jako taková je provázána s mírou jistoty tvrzení o pravdě. Tato provázanost není nutně důsledkem noetické skepse, ale sebereflexivního poznatku o omezenosti, tudíž nedokonalosti lidského poznání.

Pravda je ale také fenoménem epistemickým. Z určitého úhlu pohledu pravda vyvstává z noetiky, ale je realizována epistemicky. Kdybych se pokusil využít právního příoměru, tak velmi jednoduše řečeno má v právním kontextu noetika povahu hmotného práva, kdežto epistemické aspekty vystihují spíše povahu práva procesního. Pojetí těchto filosofických pojmů může jejich připodobněním k pojmům právním vyznívat zavádějícím a vágním způsobem. Je proto zapotřebí mít na zřeteli, že se jedná o zjednodušující metaforické pojetí, prostřednictvím kterého se snažím načrtnout nutný základ nakládání s těmito pojmy ve zbytku práce. Pokusím se ozřejmit, jak jsem k této metafoře dospěl.

Stěžejní přínos měla pro objasnění problému poznání práce Aristotelova, jenž je v tomto ohledu považován za zakladatele oboru logiky.<sup>40</sup> Aristotelés si uvědomil, že pravda není a nemůže být objevována přímo jako daný fakt, nýbrž je nějakým způsobem vyvozována z nám již známých faktů. Proto se soustředil na objasnění tohoto vyvozování a jeho uzpůsobení pro jazyk a vyjadřování tak, aby pomocí takového způsobu mohlo dojít ke skutečnému poznání. Jako první se soustředil nikoli na předmět poznávání, nýbrž na způsob (proces), jakým je tohoto poznání možné dosáhnout, přičemž zkoumání či osvojení si takového způsobu, ukáží se býti zásadními při vlastních snahách o dosažení cíle poznání.<sup>41</sup>

Filosof a logik Jonathan Kvangig uvádí, že epistemologie se zabývá zkoumáním úspěšného poznání. Především se zabývá kognitivními procesy,

---

39 Blíže k sepětí a vzájemnému vztahu spravedlnosti, právní jistoty a účelnosti jako hodnot tvořících ideu práva srov. RADBRUCH, G.: *Legal Philosophy*. In: *The Legal Philosophies of Lask, Radbruch, and Dabin* (překlad WILK, K.). Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2014, s. 43-224.

40 BLECHA, I.: *Filosofie (základní problémy)*, op. cit., s. 86.

41 Tamtéž, s. 81-82.

kterými je realizována snaha o poznání.<sup>42</sup> Epistemologie se podle J. Kvangiga zabývá studiem „kognitivních úspěchů“ a snaží se objasnit podstatu a způsob nabytí pravdivých přesvědčení a stanovisek.<sup>43</sup>

Slovo „epistemologie“ se skládá ze dvou řeckých slov; „epistéme“ a „logos“. Kromě toho, že tato slova znamenají něco jako „vědění“ a „rozum“, dá se slovo „logos“, které má celou řadu významů, přeložit také jako „zdůvodnění“ nebo „důvod“.<sup>44</sup> Noetika před nás staví základní problémy poznání (resp. je reflektuje, neboť základní problémy poznání jsou vzhledem k noetice transcendentní), přičemž způsoby, které volíme k řešení těchto problémů, jsou určitými „epistemickými cestami“. Při epistemickém zdůvodňování „[h]ledáme takový výklad pojmu pravdivosti, který nám umožní vyjádřit, že tento předmět byl tímto poznávacím úkonem poznán úspěšně, resp. neúspěšně.“<sup>45</sup>

V následující kapitole budou přiblíženy některé filosofické teorie pravdy. Tyto vybrané filosofické koncepce mají za cíl objasnit základní strukturu postupu dosažení pravdivého poznání, a to v závislosti na cíli poznání; noetickém vymezení a významu pravdy. V tomto ohledu jsou všechny teorie pravdy, které jsou důležité pro tuto práci, teoriemi svou povahou epistemickými.<sup>46</sup>

Když budu dále v práci hovořit o procesech justifikace skutkových zjištění či o pojmech obdobných, mám z filosofického pohledu na mysli právě epistemickou stránku věci. Zjišťování skutkového stavu, potažmo procesní dokazování jako „páteř“ civilního procesu<sup>47</sup> má, jak už bylo zmíněno, hluboké filosofické základy. Nicméně pro pochopení povahy těchto filosofických aspektů se jeví jako vhodné zasadit tyto aspekty do širšího kontextu teorie poznání a přiblížit filosofickou podstatu fenoménu pravdy, která má z filosofického pohledu v důkazním právu právě povahu z části noetickou a z části epistemickou. Výše uvedené je alespoň částečnou odpovědí na otázku, proč si, dle mého názoru, nevystačíme s prostým konstatováním, že „*pravda je shoda myšlenky se skutečností*“, jak bývá toto pravdivostní „motto“ hojně užíváno

---

42 KVANGIG, J.: Truth is not the Primary Epistemic Goal. In: *Contemporary Debates in Epistemology* (STEUP, M., SOSA, E. eds.). Oxford: Wiley-Blackwell, 2013, s. 353.

43 Tamtéž, s. 287.

44 Srov. BERNECKER, S. In: BERNECKER, S.: *Reading Epistemology: Selected Text with Interactive Commentary*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2006, s. 2.

45 NOVÁK, L. In: NOVÁK, L., VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, op. cit., s. 66.

46 KÜNNE, W.: *Conceptions of truth*. Oxford: Clarendon Press, 2005, s. 21-22.

47 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 220.

v situáciách, kedy v inom než filozofickom odbore narazíme na problematiku pravdy či poznánie.

## KAPITOLA 2. TEORIE PRAVDY

---

1. *Koherenční teorie pravdy*
  2. *Korespondenční teorie pravdy*
  3. *Pragmatická teorie pravdy*
  4. *Další teorie pravdy*
  5. *Shrnutí*
- 

Koncepcí a teorií pravdy byla ve filosofii a logice vytvořena celá řada. Není zde cílem podat jejich úplný výklad a všechny aspekty těchto teorií tak, jak byly vypracovány jednotlivými mysliteli. Bude zde pouze nastíněna podstata nejvýznamnějších z těch, které mají svůj význam pro právo,<sup>48</sup> aby s nimi ve zbytku práce mohlo být dále pracováno. Hned na úvod zmíním, že vzhledem k významu vybraných teorií pravdy pro zjišťování skutkového stavu, který se odvíjí od charakteru těchto koncepcí pravdivosti, nebude na tomto místě z vlivných teorií pojednáno o konsenzuální teorii Jürgena Habermase<sup>49</sup> či sémantické koncepci Alfreda Tarskiho<sup>50</sup>.

Co se týče původní terminologie jednotlivých autorů, jak s ní zacházejí ve svých dílech, převážně z oborů filosofie jazyka či logiky, budu zde pracovat při dodržení jejich původního významu převážně s pojmy jazyka běžného tak, aby tyto pojmy mohly dále posloužit k účinnějšímu zasazení do právního kontextu.

---

48 Shodně např. BRUNA, E.: *Otázky právního procesu*, op. cit., 2010, s. 87.

49 Blíže viz HABERMAS, J.: *Truth and Justification*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press, 2003.

50 Blíže viz TARSKI, A.: *Logic, semantics, metamathematics: papers from 1923 to 1938*. Oxford: Clarendon Press, 1956; TARSKI, A. In: BLACKBURN, S., SIMMONS, K.: *Truth*. New York: Oxford University Press, 2005.



Teoriemi pravdy se rozumí určité koncepce či ucelené způsoby uvažování o poznání pravdy.<sup>51</sup> Tyto teorie zkoumají fenomén pravdy z různých úhlů pohledu, a dospívají tak k rozličným závěrům, jimiž se snaží co nejpřesněji vystihnout a vysvětlit povahu pravdy. Není proto překvapující, že žádná z teorií nepodává úplný výklad tohoto pojmu či komplexní návod na to, jak pravdu poznat (počítá-li vůbec s možností, že je pravda poznatelná). Jak si správně všimá Richard L. Kirkham, není vždy zcela jasné, jaký filosofický problém pravdy vlastně daná teorie pravdy řeší a na jakou otázku se snaží odpovědět. Zjištění, že se jednotlivé teorie pravdy značně liší a že se může každá z nich zdát správnou třeba jen v určitých ohledech, tedy není zcela překvapující, uvědomíme-li si, že jejich autoři mohli pracovat s odlišnými představami o problémech, kterými se zabývají, a o otázkách, na které se snaží odpovědět. Všimněme si, že je rozdíl už jen mezi tím, položíme-li si otázku „co je to pravda?“ nebo otázku „co znamená, že je nějaké tvrzení pravdivé?“<sup>52</sup>

Ani výčet všech dostupných teorií se nedá z povahy věci považovat za taxativní a jejich podstatu nelze vzhledem k předmětu zkoumání chápat dogmaticky. Výše zmíněné otázky, na které se určité teorie snaží odpovědět, tvoří definiční znaky pro odlišení takových teorií. V závislosti na tom, jakou otázku si pro zjišťování pravdivosti stanovíme, dospíváme k jednotlivým teoretickým závěrům.<sup>53</sup> Předmětné otázky budou následně rozebrány u příslušných koncepcí.

Ani samotná systematika dělení teorií pravdy není jednotná, neboť samotné teorie se dají třídit podle rozličných kritérií. Filosofické koncepce pravdy můžeme dělit např. mezi skupiny deflační a inflační. Skupinu *deflačních* teorií je možno charakterizovat způsobem, kdy deflační teorie tvrdí, „[ž]e pravda, resp. pojem či predikát pravdivosti, nemá žádnou vnitřní povahu nebo substanci (...), anebo tvrdí, že povaha pravdy je triviální (...)“.<sup>54</sup> Mezi deflační teorie patří teorie redundanční a minimalistická.<sup>55</sup> Deflační teorie jsou důsledkem předpokladu k neúspěchu odsouzeného hledání pravdy, neboť pravdivost podle těchto teorií není vlastností zkoumaných tvrzení.<sup>56</sup>

---

51 Srov. KOLÁŘ, P., *Pravda a fakt*. Praha : Filosofia, 2002, s.51; KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, Cambridge (Massachusetts): MIT Press, 1995, s. 1.

52 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. ix, 1-2.

53 Tamtéž, s. 21-22.

54 KOLÁŘ, P., *Pravda a fakt*, op. cit., s. 51.

55 Bliže viz HORWICH, P.: *Truth*. Oxford: Blackwell, 1990; AUDI, R.: *Epistemology: a contemporary introduction to the theory of knowledge*. New York: Routledge, 2011, 286-287.

56 KOLÁŘ, P., *Pravda a fakt*, op. cit., s. 51.

*Zastánci inflačních teorií* naproti tomu tvrdí, „[ž]e pravda, resp. pojem či predikát pravdivosti, má nějakou vnitřní povahu nebo substanci (...). Podle těchto teorií má být pátrání po tom, co je vlastně pravda, korunováno nalezením informativní a zajímavé odpovědi“.<sup>57</sup> Z důvodu své využitelnosti pro právo se zde budu zabývat právě některými teoriemi inflačními, neboť význam teorií deflačních je pro aplikaci práva, jak plyne už z výše naznačeného, značně omezený.

Uvažme totiž uplatňování redukcionismu či minimalismu při hledání pravdy, vedených myšlenkami o nadbytečnosti hledání pravdy či triviálnosti její esence. Byť nemusíme nutně uvažovat o pravdivosti jako vnitřní substanci určitého tvrzení, vedlo by užívání deflačních teorií při skutkových zjištěních k absurdním závěrům. Kdybychom například uvažovali o pravdivosti skutkového tvrzení v duchu redundance pouze tak, že neznamená nic jiného, než že účastník danou skutečnost tvrdí, nebyli bychom nikdy schopni dosáhnout skutkových zjištění nutných pro jejich právní posouzení a následné vydání rozhodnutí. Podobně by ve smyslu minimalistické teorie bylo například tvrzení o tom, že kupní smlouva byla uzavřena, pravdivé tehdy, pakliže byla kupní smlouva skutečně uzavřena. V tomto ohledu budu tedy postupovat pragmaticky<sup>58</sup> a zkoumat zjišťování skutkového stavu pod zorným úhlem těch teorií, které počítají s pravdivostí jako vlastností tvrzení a které tedy svou povahou neodporují povaze dokazování v civilním procesu.

Teorie pravdy je také možno dělit na realistické a non-realistické (anti-realistické). Dělicím kritériem těchto dvou skupin je skutečnost, že zkoumané tvrzení je nezávislé na mysli zkoumajícího subjektu. To znamená, že existuje vně myslícího subjektu daná podmínka, kterou předmět zkoumání (zde skutkové tvrzení) musí splňovat, aby jej bylo možno považovat za pravdivý.<sup>59</sup> Mezi *realistické* teorie řadí Richard L. Kirkham s Wolfgangem Kühnem především teorii korespondenční. Mezi *non-realistické (anti-realistické)* pak teorie koherenční a pragmatické.<sup>60</sup> Především ve zvláštní části této práce bude ukázáno, že právě toto posledně uvedené dělení teorií pravdy je určující pro vydání meritorního rozhodnutí na základě provedeného dokazování nebo bez něj.

---

57 Tamtéž, s. 51.

58 Zde nemám na mysli „pragmaticky“ ve smyslu pragmatické teorie pravdy, viz dále.

59 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 73-74.

60 Tamtéž; KÜNNE, W.: *Conceptions of truth*, op. cit., s. 18.

Kromě výše uvedeného budou právě tyto tři koncepce rozebrány, protože (jak bude dále v práci ještě zmíněno) spatřuji v principu materiální pravdy odraz korespondenční teorie pravdy, v principu formální pravdy teorii koherenční a rysy pragmatické teorie v celkovém rozsahu skutkových zjištění.<sup>61</sup>

## 2.1 Korespondenční teorie pravdy

Jako první z těchto teorií zde bude rozebrána teorie korespondenční. Výchozím bodem této teorie je myšlenka, že tvrzení je pravdivé právě tehdy, když koresponduje s fakty.<sup>62</sup> To znamená, že pro porozumění této teorii je důležité rozebrat a objasnit, co pro účely korespondence znamená pojem *faktu* a co znamená, že s ním tvrzení *koresponduje*.<sup>63</sup> Ačkoli se má mnohdy za to, že zakladatelem korespondenční teorie je Aristotelés, nedá se Aristotelova teorie plně aplikovat na všechny dnešní korespondenční teorie pravdy. Základní a běžně užívanou tezi o shodě tvrzení s fakty Aristotelés nevyslovil už jen proto, že neoperuje s pojmem *faktu*.<sup>64</sup> Občas sice užívá pojem objektu, ale spíše hovoří o vnějším stavu věcí či obsahově podobném výrazu.<sup>65</sup> Co však nelze Aristotelovi dozajista upřít, je při zkoumání pravdivosti tvrzení orientace na vnější realitu, skutečnost.<sup>66</sup> Tím lze jeho práci považovat za základ dnešních korespondenčních teorií, které v mezidobí rozvíjel například Tomáš Akvinský.<sup>67</sup>

Podstatu této teorie v podobě uvedených myšlenek korespondence, přesněji podstatu povahy vztahu korespondence, dále rozpracovávají moderní autoři především prostřednictvím kongruenční a korelační korespondenční teorie pravdy.<sup>68</sup>

---

61 Srov. dále především kapitolu 4.

62 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 71.

63 Srov. tamtéž.

64 CRIVELLI, P.: *Aristotle on Truth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 130.

65 Blíže srov. DAVID, M.: The Correspondence Theory of Truth. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2016 Edition [cit. 2018-06-23]. Dostupné z WWW: <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/truth-correspondence/>>

66 Srov. ARISTOTELES: *Metafyzika*. Praha: Petr Rezek, 2003, s. 180.

67 Blíže viz AKVINSKÝ, T.: *O pravdě: O myslí*. Praha: Krystal OP, 2003.

68 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 70

V rámci *kongruenční* korespondenční teorie je tato korespondence chápána jako strukturální shoda tvrzení a faktu.<sup>69</sup> Strukturální shoda zde znamená, že struktura jednotlivých prvků zkoumaného tvrzení odpovídá struktura prvků daného faktu, tedy struktura určitého výseku vnějšího světa. Vezmu-li si za příklad tvrzení „Petr je vyšší než Pavel“, vidím, že v takovém tvrzení jsou obsaženy tři prvky. Prvním prvkem je Petr, druhým Pavel a třetím jejich vzájemný vztah. Z daného příkladu je současně patrné, že zaměním-li první prvek za třetí, dostanu tvrzení „Pavel je vyšší než Petr“. Toto tvrzení má zcela jiný význam než tvrzení původní. Z uvedeného příkladu tak vyplývá poznatek, že pro kongruenční korespondenci mezi tvrzeními a fakty je důležitá nejen shoda jednotlivých prvků, ale současně i jejich pořadí.<sup>70</sup>

Bertrand Russell jako nejvýznamnější zástupce kongruenční korespondence uvádí svou teorii vcelku přirozenou úvahou o tom, že podstata korespondence vychází z přesvědčení myslícího subjektu, kdy pravdivost a nepravdivost tvrzení jsou vlastnostmi daného přesvědčení.<sup>71</sup> Tím se ale dostává do problému s nepravdivými přesvědčeními, neboť u těch i přesto, že jim myslící subjekt věří, nemůže opravdový vztah korespondence existovat.<sup>72</sup>

Sám B. Russell si však tento problém uvědomuje a snaží se s ním vyrovnat. Jeho řešení spočívá v odhlédnutí od vnitřního přesvědčení a hledání korespondence ve vnější realitě. Pakliže budu mylně přesvědčen o existenci historické události, která nenastala, musím ke zjištění povahy korespondence stejně jako vnitřní přesvědčení zkoumat i samotný fakt, který je vlastně druhým koncem vztahu korespondence.<sup>73</sup> Kongruence spočívá v odhalení pravdivosti ve vztahu více objektů, nikoli pouze jednoho. Tím současně B. Russell odmítá koherenční teorii pravdy jako v tomto ohledu monistickou,<sup>74</sup> o které bude pojednáno dále v kapitole 2.2. Russell pak shrnuje, že existence našeho přesvědčení závisí na mysli, ale pravdivost tohoto přesvědčení je na mysli nezávislá.<sup>75</sup>

---

69 Tamtéž., s. 71.

70 Tamtéž., s. 73.

71 RUSSELL, B.: *The problems of philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1991, s. 72-73.

72 Pro předejití úvahám o relativitě přesvědčení o pravdivosti a obtížnosti jejího určení (neboť samotná pravdivost je právě předmětem zkoumání) uvažme například fyzikální zákonitosti. Pokud bude například člověk přesvědčen o tom, že hozený předmět za běžných podmínek nepadá k zemi, nelze zde mluvit o korespondenci, a to bez ohledu na jeho přesvědčení.

73 RUSSELL, B.: *The problems of philosophy*, op. cit., s. 75.

74 RUSSELL, B.: *Philosophical Essays*. London, New York: Routledge, 2009, s. 128-129.

75 RUSSELL, B.: *The problems of philosophy*, op. cit., s. 78.

Vyjděme z výše uvedeného a přibližme ještě *korelační* korespondenční teorii, známou po jejím nejvýznačnějším zastánci Johnu L. Austinovi<sup>76</sup> také jako „Austinova teorie korespondence“.<sup>77</sup> Tento druhý typ korespondenční teorie pravdy přichází s řešením situací, u kterých je třeba se vyrovnat složitějšími tvrzeními, především s tvrzeními negativními či tvrzeními obecné povahy, případně s oběma druhy dohromady. Tato teorie nestaví jako svůj základ shodu struktur tvrzení a faktu, nýbrž chápe tvrzení a fakt jako samostatné celky, kdy tvrzení je pravdivé, koreluje-li faktu ve smyslu korelace jako jazykové konvence.<sup>78</sup> Tyto konvence jsou buďto deskriptivní nebo demonstrativní, přičemž deskriptivní korelují slova s typovými událostmi či situacemi ve vnějším světě a demonstrativní konvence korelují výpovědi s konkrétními situacemi ve světě. Pravdivost výpovědi je pak dána vzájemným vztahem jednotlivých složek deskriptivní a demonstrativní konvence. Tyto jazykové konvence se pokusím objasnit níže.

Zastánci korelační korespondenční teorie upřednostňují korelaci jako jazykovou konvenci proto, že je podle nich nepřirozené porovnávat čistě strukturu prvků tvrzení a faktů, poněvadž je pravdivost výroku dána jazykovými konvencemi, které jsou výsledkem historického vývoje jazyka.<sup>79</sup> Hlavní rozdíl tkví v tom, že kongruenční korespondenční teorie požaduje pro pravdivost výroku strukturálně identickou shodu prvků tvrzení a faktu, zatímco pro korelační korespondenci postačuje, korespondují-li tvrzení s fakty jako celky.<sup>80</sup> I proto se korelační teorie odkazuje na kritérium jazykových konvencí, neboť se kritérium identické kongruence jeví jako nevhodné v případech složitých tvrzení, u nichž by mohlo být obtížné rozdělit poměřované objekty na jednotlivé prvky při současném zachování objektivitě poměrování.

V Austinově teorii sice není vyloučena možnost kongruence, tedy zrcadlení prvků tvrzení (u B. Russella přesvědčení) a vnějších skutečností, avšak pokud se tak stane, je to důsledek lingvistické efektivity.<sup>81</sup> Důvodem pravdivosti tedy

---

76 John Langshaw Austin (1911-1960) sice na Oxfordu spolupracoval s Herbertem L. A. Hartem, nejedná se však o právního filosofa Johna Austina (1790-1859), přítele zakladatele utilitarismu Jeremyho Benthama.

77 Srov. např. KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 124; KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 77.

78 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 71.

79 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 119 a násl.

80 Tamtéž.

81 Tamtéž, s. 124.

není strukturální shoda, ale shoda deskriptivní a demonstrativní jazykové konvence.<sup>82</sup>

Konstrukce pravdivosti v podání J. Austina obsahuje čtyři prvky. Pro její pochopení je třeba si uvědomit vymezení demonstrativní a deskriptivní konvence, přičemž názvy „demonstrativní“ a „deskriptivní“ mohou být vzhledem ke svému významu v češtině mírně zavádějící. Na rozdíl od Russellovy teorie hrají hlavní roli výpovědi, nikoli přesvědčení. Jak bylo řečeno, deskriptivní konvence korelují slova (věty) s typovými událostmi či situacemi ve vnějším světě a demonstrativní konvence korelují výpovědi s konkrétními situacemi ve světě. Výpověď (tvrzení) je tedy pravdivá (pravdivé), je-li konkrétní situace, se kterou tato výpověď koreluje, druhem typové situace, ke které se vztahuje jazykové vyjádření (slova a věty) daného tvrzení.<sup>83</sup> Spojovací most korelace je však záležitostí jazykové konvence, nikoli strukturální shody.

Dvě složky korelační korespondence, totiž deskriptivní a demonstrativní konvence, tvoří vnitřní strukturu této jazykové korespondence. Korespondence zde spočívá v jazykově konvenčním vztahu mezi typy situací – věcmi a událostmi vnějšího světa, které korelují se slovy a větami, neboť ty se jako ustálené užívají (deskriptivní konvence), a výpověďmi o konkrétních situacích, které korelují s konkrétními situacemi (demonstrativní konvence). Pravdivost výpovědi je možno konstatovat, pakliže je demonstrativní korelační vztah typem deskriptivního korelačního vztahu. Pokud lze vztahy uvnitř těchto svou skupin chápat jako navzájem korelující, spočívá pak pravdivost v možnosti podřazení konkrétní korelace pod abstraktní (typovou) korelaci. Když uvážím větu „zapomněl jsem si brýle“, je tato věta pravdivá, pakliže nemám v konkrétní situaci brýle u sebe, přičemž jsem je mít chtěl (a proto špatně uvidím) a současně tato výpověď náleží do typových situací, ve kterých někdo zapomene brýle, tedy obecně nemá u sebe brýle, které mít chtěl, za předpokladu, že bez brýlí obecně člověk s oční vadou špatně uvidí.

## 2.2 Koherenční teorie pravdy<sup>84</sup>

---

82 AUSTIN, J. L (URMSON, J. O., WARNOCK, G. J. eds.): *Philosophical papers*. Oxford: Oxford University Press, 1979, s. 125.

83 Tamtéž, s. 122.

84 V práci užívám pojmy „koherenční“ i „koherentní“. Rozdíl v jejich užívání spočívá v tom, že pojem „koherenční“ je vzhledem k názvu předmětné teorie pravdy užíván tehdy, vztahuje-li se ke koherenční teorii pravdy. Pojem „koherentní“ označuje samotnou vnitřní bezspornost bez nároku na pravdivost.

Na teorii korespondenční částečně reaguje teorie koherenční. O korespondenční teorii bylo řečeno, že jejím základním motivem je korespondence tvrzení s vnějšími skutečnostmi, tedy stav, kdy určité tvrzení, resp. jeho výpověď, odpovídá realitě vnějšího světa. U teorie koherenční je tomu do jisté míry naopak. Tato teorie nehledá potvrzení pravdivosti vně daného tvrzení, ale konstatuje jeho pravdivost právě tehdy, když zapadá do myslícímu subjektu známého souboru přesvědčení, která považuje za pravdivá.<sup>85</sup> Není tedy jejím cílem určit soulad s okolním světem, ale vytvořit vnitřně konzistentní množinu, obsahující soubor našich dosavadních (za pravdivé považovaných zkušeností) do níž zapadá ono tvrzení, jehož pravdivost se snažíme prokázat. Takováto množina pak tvoří, vnitřně bezesporný, koherentní celek, který je celý součástí mysli daného subjektu, a má tudíž mentální povahu nezávislou na okolním světě. Výpověď je poté pravdivá, není-li v rozporu s ostatními přesvědčeními, se kterými má vytvořit koherenční množinu. V takové množině je pravdivost výpovědi odvozována od platnosti ostatních přesvědčení, jsou-li navzájem logicky bezesporné, harmonické a úplné.<sup>86</sup>

Odhlédnutí od vnější reality má svůj původ v premise, že je-li vědění plně součástí naší mysli, musí být i pravda jako taková součástí mysli.<sup>87</sup> Uvedené nepopírá, že má (může mít) dané tvrzení původ ve vnější (objektivní realitě). Důležité pro koherenční teorii je podle Branda Blansharda předpoklad, že pokud se určitý předmět, událost apod. nachází ve vnějším světě, má pro ověření pravdivosti tvrzení význam toliko takový, že existuje v naší mysli jako vědomý (myšlenkový) odraz takovýchto skutečností.<sup>88</sup> Blanshard totiž vychází z názoru, že myšlení je hledáním porozumění, přičemž je takové hledání myšlenkovou činností odlišnou od všech vnějších činností.<sup>89</sup> Proto Kirkham uvádí, se i jeho pravdivost musí hledat pomocí těchto myšlenkových činností.<sup>90</sup>

Mohlo by se zdát, že největší slabinou koherenční teorie je vypořádání se s pravdivostí oněch původních přesvědčení, mezi která má nové tvrzení zapadnout, má-li s nimi být v souladu. Pakliže totiž porovnáváme obsah nového tvrzení, jehož pravdivost ověřujeme s obsahem zkušenostního materiálu, jenž už

---

85 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 81.

86 Tamtéž s. 81-84.

87 Tamtéž, s. 82.

88 Srov. BLANSHARD, B.: *The nature of thought. Vol. 2.* London: Allen & Unwin, 1955, s. 261-262.

89 Tamtéž, s. 261.

90 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit, s. 105.

je součástí našeho mentálního vědomí, je třeba se také ptát, odkud se tento materiál v našem vědomí původně vzal. Jestliže bychom znovu a znovu porovnávali obsah tvrzení s množinou přesvědčení v naší mysli, pohybovali bychom se v kruhu a nenalezli odpověď na otázku, jak jsme vlastně nabyli základní pravdivé přesvědčení do našeho vědomí.<sup>91</sup> Pokusíme se zde nastínit, jakým způsobem se zastánci koherenční teorie snaží s touto výtkou vyrovnat.

Předně je třeba si uvědomit, na jaké základní otázky se koherenční teorie pravdy snaží odpovědět a povahu jakých základních znaků této teorie je třeba uspokojivě vysvětlit. U korespondence tvořily základní znaky této teorie tvrzení, vnější skutečnosti (či podobně označené pojmy) a jejich vzájemný vztah korespondence (viz výše). U koherence je třeba prozkoumat, co znamená, že je celek vnitřně bezesporný, harmonický či plný.<sup>92</sup> V této snaze pomůže, uvědomíme-li si, jaký je základní účel koherenční teorie. Ne všichni zastánci koherence se totiž snaží objasnit pojem pravdy jako takový, nýbrž se snaží ospravedlnit označení určitého tvrzení za pravdivé.<sup>93</sup> Koherenční teorie se tedy rozpadá do dvou dílčích oblastí. Jeden tábor jejich zastánců se soustředí na proces justifikace pravdivosti tvrzení, druhý současně o definici pravdy a zodpovězení jedné ze základních metafyzických otázek. Přestože Blanshard věřil v tomto ohledu ve dvojí povahu koherence, a sice že koherence je také kritériem pravdy samotné,<sup>94</sup> budu se dále věnovat především koherenci jako způsobu justifikace, neboť ta je pro účely této důležitější. Jak bude v dalších kapitolách ukázáno, koherenční teorie má svůj význam pro vystižení právněfilosofické povahy principu formální pravdy i povahy hodnocení a míry důkazu, jakožto i úlohy pravděpodobnosti v hodnocení důkazů. Osvojení si základů koherence pomůže k lepšímu pochopení těchto aspektů civilního procesu.

Základní smysl koherentního, tj. harmonického, bezesporného a plného celku spočívá v tom, že každá jeho část je konzistentní s jakoukoli jinou částí tohoto celku a každá tato část je implikována zbylými částmi celku jak dohromady, tak jednotlivě.<sup>95</sup> Petr Kolář v tomto vidí tři základní kritéria koherence, totiž bezespornost, harmonii a nasycenost, kdy harmonii a nasycenost chápe dohromady jako úplnost.<sup>96</sup>

---

91 Srov. KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 88.

92 Tamtéž, s. 84.

93 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 104.

94 BLANSHARD, B.: *The nature of thought. Vol 2.* op. cit., s. 260.

95 Tamtéž, s. 264; viz také KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 104.

96 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 85-87.



Podle R. Kirkhama však B. Blanshard opomíjí skutečnost, že to, že tvrzení tvoří s jinými tvrzeními koherentní celek, ještě nemusí znamenat, že je pravdivé.<sup>97</sup> Blanshard zde totiž nepovažuje za důležité, jak silně je určité tvrzení spojeno s jinými tvrzeními, a že tedy nemusí koherence znamenat důkaz pravdivosti, nýbrž pouze určitou míru pravděpodobnosti pravdivosti tvrzení. R. Kirkham uzavírá, že jediné, co koherence opravdu prokazuje, je fakt, že dané tvrzení je s ostatními koherentní.<sup>98</sup> B. Blanshard totiž chápe koherenci jako absolutní v tom smyslu, že dané tvrzení buďto do celku zapadá, nebo nikoli. Skutečnost, že by některé tvrzení mohlo být pravdivější než jiné, chápe jako stupeň sounáležitosti, v němž tvrzení dokáže obstát mezi ostatními tvrzeními koherentní množiny. Nepravdivé je pak podle něj takové tvrzení, které by pro koherenci s ostatními vyžadovalo změnu.<sup>99</sup> Stupeň pravdivosti však B. Blanshard odmítá s tím, že by se jednalo o degradaci stupně pravdivosti na posuzování na základě absolutní pravdivosti jednotlivých součástí koherenčního celku.<sup>100</sup> Důvod tohoto závěru o pravdivosti spočívá podle R. Kirkhama v obavě z vyrovnání se se skepsí o netriviální povaze pravdy, jež je vlastní non-realistickým teoriím pravdy, jak byly naznačeny v úvodu této kapitoly.

Zde je vhodné se pozastavit. V soudním procesu dokazování je totiž i přes všechnu filosofickou teorii důležité připustit, že poznání absolutní pravdy nejen že je často nemožné, ale že i vypuštění úlohy pravděpodobnosti v hodnocení důkazů by ve svém důsledku vedlo k nemožnosti tvořit závěry o skutkovém stavu. V tom by přehnané požadavky na dokazování dostaly zjišťování skutkového stavu do rozporu se samým účelem civilního (jakožto i jiného) soudního procesu, a tedy ke značnému ochromení principu nepřipustnosti *denegatio iustitiae*.

Důvody značné rezervovanosti vůči koherenční teorii pravdy spatřuji v jejím nikoli zcela intuitivním pojetí a současně v jakémsi přirozeném lpění na korespondenci. Původ výhrad tedy spatřuji především v automatickém zařazení reality vnějšího světa do okruhu relevantních skutečností pro posouzení pravdivosti tvrzení. Nedostatek intuitivního pojetí spočívá v tom, že pro ověření určitého tvrzení běžně využíváme empirické ověření tvrzení ve vnější skutečnosti, tedy metodu korespondence.<sup>101</sup> Největší slabinou koherence je

---

97 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 106.

98 Tamtéž.

99 BLANSHARD, B.: *The nature of thought. Vol 2*, op. cit., s. 313.

100 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 109.

101 Viz KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 83.

podle R. Kirkhama nedostatek prvotní přijatelnosti koherenční teze, tedy neochota odhlédnout od vnější reality.<sup>102</sup>

Koherence má však i své silné stránky. Uvažme situaci, kdy nemáme dostatek důkazů o stavu skutečnosti, jak se ve vnějším světě nacházejí, ale přesto se chceme nebo musíme rozhodnout, zda danému tvrzení uvěříme. Tato situace je při dnešním nezměrném množství informací vcelku běžná a koneckonců se v ní celkem jednoduše může ocitnout i soud před vydáním rozhodnutí.<sup>103</sup> Je proto otázkou, zda v případě, kdy nemáme možnost porovnat tvrzení s realitou, není naopak intuitivní porovnat je s množinou námi již dosažených přesvědčení.<sup>104</sup> V kapitole 4.1 bude ukázáno, že koherence je vlastní předběžnému posouzení skutkových tvrzení, u kterého se jedná v porovnání s korespondenční intuicí paradoxně o určitou intuici koherenční. V tomto se jeví jako přísné trvat vždy na korespondenci jako kritériu pravdy. Na to poukazuje i B. Blanshard, když tvrdí, že při uvažování o na naší mysli nezávislém vnějším světě bychom při aktuální nemožnosti jeho přímého ověření nemohli dosáhnout poznání pravdivosti.<sup>105</sup>

### 2.3 Pragmatická teorie pravdy

Hlavní myšlenkou pragmatické teorie pravdy je stejně jako u pragmatické filosofie přesvědčení o její užitečnosti. Tato užitečnost nabývá několikerych významů, jako například funkčnost, uspokojení a další a dá se shrnout jako to, co se osvědčuje v praktickém jednání lidí.<sup>106</sup>

Z nejvýznačnějších filosofů, kteří podali pragmatický výměr pravdy, se zde budu věnovat teoriím Charlese S. Peirce a Williama Jamese.<sup>107</sup> Na Peirceově *konsensuální* teorii bude vyložena užitečnost, jejíž podstatou je společenský konsenzus. Současně bude ukázáno, proč není jeho pragmatický výměr pravdy pouze odnoží teorie korespondenční. Po stručném vymezení Peirceovy teorie ukážu na Jamesově *instrumentální* teorii největší význam pragmatického přístupu k hledání pravdy, spočívající v užitečnosti jako nejlepšího fungování,

102 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 111.

103 Srov. DWORKIN, R.: Pragmatism, Right Answers and True Banality. In: BRINT, M., WEAVER, W. (eds.): *Pragmatism in Law and Society*. New York: Routledge, 1991, s. 373.

104 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 83-84.

105 Cit. dle KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 111.

106 Srov. KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 91.

107 Kromě těchto dvou filosofů patří k nejvýznačnějším zastáncům pragmatismu zejména John Dewey a Richard Rorty.

jehož podstatu využijí dále především pro vystižení rozsahu zjišťování skutkového stavu.

Peirceovo učení vychází z předpokladu, že na každou otázku můžeme nalézt správnou odpověď. Pravdivé tvrzení je takové, na kterém se obecně lidé shodnou za předpokladu, že jsou dostatečně informováni, a na jehož nalezení vynaloží dostatečné a správné úsilí.<sup>108</sup> Toto úsilí označuje Ch. Peirce jako vědeckou metodu. Jelikož může být vyložení objektivní reality složité a nejednoznačné, považuje za pravdivé takové její vymezení, při kterém dochází ke shodné univerzální interpretaci reality.<sup>109</sup> V tomto je tedy závěr o pravdivosti užitečný i přesto, že je založen především na konsenzu. To však vzbuzuje několik základních otázek. Jednak je to závislost pravdivosti na vnější realitě, ale současně i vymezení závislosti shodě na podobě reality mezi lidmi, neboť na tomto souhlasu je vymezení povahy a obsahu reality závislé. Na první pohled se zdá, že tato teorie obsahuje rysy korespondence, ale současně závisí na mínění lidí. Ch. Peirce svou teorii obhajuje tak, že se zásadně liší od běžného pojetí korespondence v tom, jakým způsobem vykládá pojmy reality a samotné korespondence. Ch. Peirce chápe vztah korespondence jako vztah nikoli kongruenčně či korelačně korespondenční, nýbrž jako vztah mezi výchozím tvrzením a konečnou shodou. Cestou k této shodě je užití správné vědecké metody.<sup>110</sup> Tento konečný konsenzus je však nezávislý na myslích jednotlivých subjektů a není tudíž v tomto ohledu arbitrární. Pojetí reality zde znamená závislost nikoli na individuální mysli, ale na kolektivním vědomí posuzujících subjektů, tedy na univerzálním konsenzu, kterým se zachovává objektivita množiny referenčního rámce pravdivosti.<sup>111</sup> Tuto realitu tedy nechápe jako prostý, na mysli nezávislý, vnější stav okolností, ale jako *sociální realitu* založenou na univerzálním souhlasu, jehož podmínkou je dodržení vědecké metody dosažení konsenzu.<sup>112</sup> Tato metoda má za podmínku jednak dostatečnou informovanost a současně vysokou míru vynaloženého intelektuálního úsilí.

Tímto se Ch. Peirce snaží vyrovnat se zachováním dostatečné objektivity jeho teorie a současně nesklouznout do pastí na individuálním názoru závislé arbitrární a relativní reality. Peirceova metoda je tedy založena na specifickém druhu pragmatické korespondence, kdy referenčním hlediskem je vědecky objektivně dosažená a názorově univerzální sociální realita.

108 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 92.

109 Tamtéž.

110 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 81-83.

111 Srov. tamtéž, s. 84.

112 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 93.

William James, zakladatel *instrumentální* pragmatické teorie, ztotožňuje pojem pravdy s pojmem užitečnosti, když je podle něj pravdivé právě to, co je užitečné či ještě lépe to, co skutečně funguje.<sup>113</sup> Tato teorie se z části překrývá s teorií korespondenční v tom, že pravdivé tvrzení je takové, které se shoduje s realitou. Rozdíl oproti korespondenční teorii spočívá obdobně jako u Ch. Peirce ve výkladu pojmů „shoda“ a „realita“, přičemž W. James s těmito pojmy, ve srovnání Ch. Peircem, zachází odlišně.<sup>114</sup> R. Kirkham i P. Kolář v tomto ohledu hovoří o pragmatických teoriích jako o slučitelných s korespondenční intuicí. Jedná se o výchozí bod úvah, jakési „korespondenční předporozumění“,<sup>115</sup> které mnohdy slouží jako opora pro vymezení dané teorie a současně ukazatel toho, jak jsou (vzpomeňme dříve uvedenou koherenci) jednotlivé teorie propojeny. Tato intuice vychází z premisy, podle které musí být součástí kritéria pravdivosti vztah daného tvrzení a vnějšího světa,<sup>116</sup> a často tak slouží jako východisko konvenčního uvažování o pravdivosti tvrzení jak obecně, tak v procesu zjišťování skutkového stavu.<sup>117</sup>

Pragmatik-instrumentalista se nespokojí s prostou shodou tvrzení s realitou na základě porovnání, nýbrž se ptá, „*jaký konkrétní důsledek bude jeho pravdivost znamenat pro skutečný život kohokoli z nás? (...) Jaké odlišné zkušenosti budeme mít, než kdyby bylo toto přesvědčení nepravdivé?*“<sup>118</sup> Jako pravdivé označuje W. James takové myšlenky, které lze přijmout, potvrdit, uznat a verifikovat s tím, že ona pragmatická užitečnost spočívá právě v praktickém významu takových ověření.<sup>119</sup> Jako pravdivé bude tudíž uznáno tvrzení, jehož předmětu (tedy primárnímu objektu tvrzení) přisuzujeme pozdější význam a užitečnost, které se ukáží být v procesu verifikace pravdivé v tom smyslu, že naše původní domněnky či přesvědčení o praktické využitelnosti a užitečnosti tohoto předmětu se shodují s následnou zkušeností, získanou empirickým ověřením užitečnosti předmětu poznání, a jako takový jej musíme uznat za pravdivý.<sup>120</sup>

---

113 Srov. JAMES, W.: *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 103 a násl.

114 Tamtéž, s. 103.

115 Srov. ANZENBACHER, A.: *Úvod do filosofie*. op. cit., s. 87; tento výraz je užit pouze pro ilustraci a nesmí být zaměňován se skutkovým předporozuměním, o kterém hovořím ve čtvrté kapitole.

116 HONDERICH, P. (ed.): *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 166-167.

117 Srov. DAMAŠKA, M.: Truth in Adjudication. *Hastings Law Journal*. 1998, č. 2, s. 291.

118 JAMES, W.: *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*, op. cit., s. 104.

119 Tamtéž.

120 Tamtéž, s. 105-109.

Jamesova teorie je instrumentální v tom smyslu, že na rozdíl od Ch. Peirce se nevyhýbá relativitě kritérií pravdivosti, ale přiznává, že užitečnost může každý spatřovat v něčem jiném.<sup>121</sup> Relativita je současně vyvažována dlouhodobostí. Kritérium dlouhodobosti je nastaveno tak, že instrumentálně pravdivé není každé užitečné tvrzení, ale pouze takové, které svou verifikovatelnou užitečnost osvědčilo v dlouhodobém časovém horizontu.<sup>122</sup> Tato dlouhodobost znamená konstantnost výsledků verifikace užitečnosti navzdory jednotlivým protipříkladem, tedy idejím, které se v individuálních případech ukáží být nepravdivými.

Pragmatická teorie trpí stejně jako ostatní teorie některými slabinami. Hlavní podstatou těchto slabin je dočasné považování určitých tvrzení za pravdivá ve smyslu pragmaticky pravdivé užitečnosti (postavené na korespondenční intuici), kterážto tvrzení se pak ukáží jako nepravdivá pro jejich prostou faktickou nesprávnost zjištěnou empirickým ověřením. Stejně jako u koherenční teorie se dají tyto slabiny vystihnout jako nedostatky zjištěné při důsledném použití korespondenční teorie, tedy při realizaci určitého „korespondenčního instinktu“. Tento, chce se říci, přirozený instinkt, jako by stál nad kontrolou výsledků většiny dalších teorií i přesto, že je zde nastíněná pragmatická teorie postavena na východisku korespondenční intuice.<sup>123</sup> Jednotlivá slabá místa pragmatismu by bylo možné dále rozebrat (srov. koherenční teorii výše),<sup>124</sup> avšak pro účely této práce nám postačí stručné nastínění podstaty pragmatické teorie pravdy, jak bylo podáno výše.

## 2.4 Shrnutí

Teorie pravdy se dají obecně charakterizovat jako myšlenkové koncepce, které na základě stanovených kritérií popisují základní otázky týkající se fenoménu pravdy. Jejich povaha se odvíjí od toho, na jakou základní otázku se snaží odpovědět a z jakého úhlu pohledu problematiku pravdy osvětlují. Podle toho, zda má, nebo nemá mít pravda triviální povahu či obsahovat vnitřní substanci, se dělí na teorie deflační, resp. inflační. Podle toho, zda teorie pravdy jsou či

121 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 97.

122 KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 96.

123 Byť se může pojem korespondenční intuice jevit jako vágní či při nejmenším zvláštní, jedná se o pojem ve filosofii užívaný. Srov. KOLÁŘ, P.: *Pravda a fakt*, op. cit., s. 13, 72, 180.

124 Blíže viz např. JAMES, W.: *The meaning of truth: a sequel to pragmatism*. London: Longmans, 1927, s. 180 a násl.

nejsou závislé na mysli zkoumajícího subjektu, se dělí na realistické a non-realistické (anti-realistické). Skupinu realistických představuje zejména korespondenční teorie, skupinu non-realistických především teorie koherenční a pragmatické.

V této kapitole jsem došel k závěru, že pro zjišťování skutkového stavu jsou nejdůležitější právě tyto tři uvedené koncepce. Koncepce, jejichž podstatou je triviální povaha pravdy a které nepočítají s pravdivostí jako vlastností tvrzení nebo přesvědčení, mají na proces dokazování vliv velmi omezený. Dále se těmito koncepcemi souhrnně označenými jako deflační nezabývám, neboť nenacházím jejich odraz v principech formální ani materiální pravdy.

Korespondenční teorie pravdy považuje za svůj základ myšlenku, že tvrzení je pravdivé, koresponduje-li s vnější, objektivní realitou. Kongruenční korespondenční teorie chápe pravdivost jako strukturální shodu prvků zkoumaného tvrzení a faktu jako danému tvrzení odpovídajícímu výseku vnějšího světa. Kongruenční vztah tedy znamená pravdivostní korespondenci mezi zkoumaným tvrzením a jemu odpovídajícím vnějším stavem. Korelační korespondenční teorie chápe vztah korespondence jako korelaci tvrzení s fakty, přičemž korelace má povahu jazykové konvence. Tato jazykově konvenční korespondence plyne ze vztahu demonstrativních a deskriptivních konvencí. Pravdivá je výpověď, pokud výpovědi o konkrétních situacích korelují s proběhlými situacemi (demonstrativní konvence) a současně korespondují s větami, které vypovídají o typických situacích ve vnější realitě prostřednictvím konvenční jazykové korelace. Shrnuji, že pro korelační korespondenční teorii je zásadní, že konkrétní korelace je druhem abstraktní korelace, vždy pod podmínkou povahy korelace jako jazykové konvence.

Koherenční teorie pravdy staví pravdivost tvrzení na přesvědčení, že tvrzení je pravdivé právě tehdy, když vytvoří s dalšími, za pravdivé považovanými tvrzeními, koherentní celek. Vychází totiž z předpokladu, že je-li vědění součástí naší mysli, musí být součástí mysli i závěr o jeho pravdivosti. Tato koherenční množina se má vyznačovat vnitřní bezsporností, harmonií a nasyceností. Zatímco je korespondenční teorie zaměřena navenek, koherenční teorie od vnějšího světa odhlíží a za kritérium pravdy považuje vnitřně koherentní množinu pravdivých přesvědčení. Silnou stránkou koherence je důraz na proces ospravedlnění pravdivosti tvrzení, nikoli na definici pojmu pravdy. Jako vhodná se může metoda koherence jevit při nutnosti posouzení přesvědčení o pravdivosti za současné nemožnosti ověření všech nutných předpokladů ve

vnějším světě. Slabinu koherenční teorie nespátřuji v samotné koherenci, ale v nedostatku prvotní korespondenční intuice, která, mám za to, že dominuje běžnému posuzování pravdivosti tvrzení.

Zastánci pragmatické teorie staví pravdivost na několikerých významech pojmů užitečnosti, funkčnosti apod. Tato užitečnost může být chápána jako univerzální shoda nad užitečností přesvědčení o pravdivosti určitého tvrzení. K tomuto univerzálnímu konsenzu vycházejícímu z kolektivního vědomí musí docházet vědeckou metodou. Konsenzuálně pragmatická pravdivost tedy není závislá na individuálním názoru, ale na objektivním všeobecném konsenzu. Užitečnost může být chápána také jako to, co skutečně funguje. Pravdivosti pak výrok nabývá, shoduje-li se přesvědčení o jeho užitečnosti s následně empiricky ověřenou praktickou užitečností, a to v dlouhodobém časovém horizontu. Instrumentálně pragmatická pravdivost je založena na zkušenostní verifikaci prvotního přesvědčení o prospěšnosti prostřednictvím porovnání s následnou zkušeností o skutečné funkčnosti daného přesvědčení. Nesourodé individuální přesvědčení o užitečnosti je vyvažováno požadavkem na dlouhodobou konzistenci daných přesvědčení, když pouze ta, která osvědčila svou dlouhodobou stálost, mohou být chápána jako (pragmaticky) pravdivá.

## KAPITOLA 3.

### PŘEDPOKLADY HLEDÁNÍ ODPOVĚDI NA SKUTKOVOU OTÁZKU

- 
- 3.1 *Principy formální a materiální pravdy*
  - 3.2 *Další principy civilního procesu*
  - 3.3 *(Ne)poznatelnost pravdy – postmoderní exkurz*
  - 3.4 *Shrnutí*
- 

V této části bude mou snahou nastínit povahu vybraných procesněprávních principů vzhledem k hledání pravdy soudem. Smyslem by mělo být vytvoření co nejkompexnější představy o fungování těchto principů při zjišťování skutkového stavu, která bude, co se principů týče, sloužit k syntéze právněfilosofických poznatků ve zvláštní části práce.

Nastíním zde proto principy, které považuji za nejdůležitější pro pojednání o hledání pravdy soudem. Jejich výčet nemá znamenat jejich absolutní převahu nad ostatními procesními principy, ale má sloužit jako procesně principiální východisko této práce.

Budu se zde snažit stručně vyložit podstatu principů formální a materiální pravdy, nastínit, jak a na základě čeho soud hodnotí důkazy pro vyvození závěru o skutkovém stavu a uvést, kdo nese odpovědnost za objasnění skutkového stavu a jak se tato odpovědnost v řízení projevuje.

Pro komplexnost také pojednám o názorech na vůbec možnost objektivního poznání pravdy a o případném vlivu filosofie postmodernismu na sběr skutkové materie v civilním sporu.



### 3.1 Princip formální a materiální pravdy

Dnešní tradiční pojetí principu formální pravdy počítá s vytvořením takových formálních pravidel procesu aplikace práva, při jejichž dodržení je zjištěn skutkový stav.<sup>125</sup> Ovládá-li tato zásada soudní řízení, znamená to ve své podstatě takový formalismus procesu aplikace práva soudem, ve kterém je dáno zjištění stavu věci, který za použití stanovených pravidel je, nebo není v souladu se skutečností.<sup>126</sup> V tomto duchu běžně slouží za příklad striktně formálního procesu proces užívaný ve starém Římě, kde byl požadavek formalismu řízení naplňován přesnými formulami a jednotlivými doslovně stanovenými druhy žalob, od kterých se ve snaze o příznivý výsledek řízení nebylo možné odchýlit.<sup>127</sup> O povaze římského procesu jako příkladu užívání principu formální pravdy však srov. dále.

Mohlo by se zdát, že je princip materiální pravdy v soudním řízení základním východiskem pro zjištění pravdy. Ve svém dnešním pojetí se dá materiální pravda charakterizovat jako princip umožňující zjištění skutkového stavu, kterému nejsou v procesu jeho zjišťování kladeny formální překážky.<sup>128</sup> Z toho již samo o sobě plyne, že smyslem principu materiální pravdy v dnešním pojetí nemusí být zjištění skutečné pravdy, nýbrž je tento princip nástrojem, jak se vypořádat s praktickým dilematem mezi často nemožným zjištěním skutečné a objektivní pravdy, a požadavkem na správnost a spravedlnost soudního rozhodnutí.

V takto naznačeném pojetí je materiální pravda spíše než jako skutečná pravda chápána jako protipól pravdy formální.<sup>129</sup> Materiální pravda je někdy též označována jako objektivní pravda a tento princip jako princip objektivní pravdy.<sup>130</sup> Z toho vyplývají značné limity tohoto principu, neboť poznání pravdy je samo o sobě (dosti náročnou) podstatou filosofických zkoumání, a sehrává tak v procesu soudního rozhodování nelehkou úlohu ve snaze o stanovení pravidel pro získání dostatečného podkladu pro správné a spravedlivé rozhodnutí.

---

125 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, s. 80.

126 Tamtéž.

127 Tamtéž.

128 Srov. tamtéž; KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 217.

129 Srov. WEINBERGER, O.: *Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 211.

130 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit. s. 81.

František Štajgr rozlišuje „skutkový stav“ a materiální pravdu jako „skutečný stav věci“.<sup>131</sup> Skutkovým stavem má F. Štajgr na mysli stav z hlediska hmotněprávních norem, kdežto skutečným stavem věci se rozumí okruh všech skutkových okolností podstatných nikoli pouze z hlediska předmětné hmotněprávní normy.<sup>132</sup> Rozdíl mezi těmito termíny tedy spatřuje v tom, že zjištění skutkového stavu znamená zjištění okruhu skutkových okolností daných hypotézou rozhodné hmotněprávní normy, zatímco zjištění skutečného stavu věci obnáší zjištění skutkových okolností určených i jinými hmotněprávními normami. Tyto další skutkové okolnosti je soud povinen zjistit, pakliže se o jejich možné existenci jiným způsobem dozvěděl. Neměl by tedy ve smyslu vyšetřovací zásady sám skutkový materiál vyhledávat, avšak pokud už se například provedením důkazu k prokázání určitého tvrzení o další možné skutečnosti dozví, neměl by ji opomenout. Pouze pokud zjistí všechny skutkové okolnosti, o jejichž existenci se dozvěděl, zjistí tak skutečný stav věci a podle F. Štajgra i materiální pravdu.<sup>133</sup>

Ve spojení s výše nastíněným pojetím principu materiální pravdy jako protipólu pravdy formální ústí princip materiální pravdy v subjektivní přesvědčení soudce o skutečném stavu věci, přičemž podle J. Macura postačí k tomuto účelu dosažení praktické jistoty soudce o skutečnosti.<sup>134</sup> O nutné míře tohoto přesvědčení soudce bude pojednáno v páté kapitole. Skutečný stav věci je tedy dnes chápán jako soudcovo subjektivní přesvědčení o tomto stavu, zatímco v dřívějším pojetí byl skutečný stav věci pojímán jako objektivní zjištění všech relevantních skutečností.

Pokud zde budu hovořit o „skutečné pravdě“, budu mít na mysli principiální tvrzenou snahu o objektivní skutková zjištění. Jelikož se dřívější pojetí principu materiální pravdy neslo v duchu objektivního poznání v procesním dokazování, budu tuto skutečnou pravdou chápat jako mentální obraz této tvrzené objektivní pravdy v soudcově vědomí. Objektivita je totiž imanentním atributem pravdy jako takové. Pakliže bychom nehovořili o kýžené pravdě jako o objektivní, museli bychom mít naopak na mysli pravdu subjektivní. V takovém případě již ale hovoříme o subjektivním soudcově přesvědčení.<sup>135</sup> Tato distinkce proto podmiňuje rozdíl mezi materiální pravdou pojatou jako zjišťování objektivní pravdy a materiální pravdou jako formálními pravidly nezatěžované

131 ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*. Praha: Orbis, 1954, s. 49.

132 Tamtéž.

133 Srov. tamtéž.

134 Tamtéž, s. 81.

135 KNAPP, V.: *Teorie práva*, op. cit., s. 217-218.

subjektivní přesvědčení soudce. Tuto tvrzenou skutečnou pravdu pak budu uvádět do kontrastu s dnešním pojetím materiální pravdy jako subjektivního přesvědčení soudce, na které ale musí být kladeny další požadavky, o nichž budu ještě hovořit.

V této kapitole bych proto chtěl ukázat, že principy formální a materiální pravdy mají, dalo by se říci, dvojakou povahu a že způsoby jejich pojetí nebyly a nejsou vždy stejné a samozřejmé. Problém jejich vymezení spočívá v jejich nejasném uchopení, jehož nejasnost spatřuji ve filosofickém základu těchto principů a současně v historické proměnlivosti jejich chápání. Problematika dokazování je totiž právem upraveným a vysoce praktickým postupem, který však má hluboké filosofické základy. Problematika pravdivosti soudem získaných skutkových poznatků, zejména tedy kontrast mezi právním a filosofickým pojetím této pravdivosti, je zdrojem řady nejasností a obtíží.

F. Štajgr sdílí (minimálně pro účely civilního soudního řízení) myšlenku korespondenční teorie pravdy, když říká, že pravda je shoda myšlenky se skutečností.<sup>136</sup> V tomto ohledu provádí klasickou distinkci mezi formální a materiální pravdou pomocí míry korespondence tvrzení se skutečností.<sup>137</sup> Princip objektivní pravdy pak F. Štajgr chápe spíše než jako poznání objektivní pravdy jako poznání objektivních skutečností. Zdrojem těchto objektivních skutečností jsou podle F. Štajgra zkušenosti. Způsobem získání zkušeností jsou jednak vnímání a jednak dokazování. V obou případech jedná se tedy pro účely zjištění pravdy v soudním řízení o empirické poznání. Zkušenosti nabýváme do našeho vědomí pomocí smyslů. Tímto způsobem poznáváme skrze smyslové vjemy věci a děje vnějšího světa. S takto získanými zkušenostmi nakládá paměť v procesu ukládání a následného vybavování předmětných skutečností. Na tyto v paměti uložené zkušenostní poznatky navazuje rozumová činnost myšlení pomocí procesů zobecňování a nacházení vzájemných souvislostí a zákonitostí mezi empiricky získanými jednotlivinami vnějšího světa.<sup>138</sup>

U získávání zkušeností dokazováním tkví hlavní rozdíl v jeho zprostředkované povaze. U většiny důkazů soudce nezískává poznatky o stavu věci bezprostředně, nýbrž skrze prováděné důkazní prostředky. Je tomu tak proto, že dokazováním získává soud poznatky o skutečnostech, které se odehrály již před samotným započítím sporu.<sup>139</sup> Současně i takto

136 ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, op. cit., s. 10.

137 Srov. ŠTAJGR, F.: *Zásady civilního soudního řízení*. Praha, 1946, s. 79.

138 Srov. tamtéž, s. 54-55.

139 Srov. BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 10, s. 43.

zprostředkovaně získané poznatky získává smyslovým vnímáním jednotlivě prováděných důkazních prostředků,<sup>140</sup> přičemž důkazem v právním slova smyslu lze rozumět existenci či neexistenci závěru o vyvození jedné skutečnosti z druhé (z druhých) na základě jejich příčinné souvislosti.<sup>141</sup> Abych byl tedy přesný, soud získává na základě principu přímosti poznatky ohledně prováděných důkazů bezprostředně,<sup>142</sup> avšak většina těchto bezprostředně vnímaných důkazních prostředků referuje k věcem a dějům nastalým v minulosti. Bezprostřední je tedy vnímání prováděného dokazování před soudem, samotný vztah rozhodných skutečností a jejich soudcová poznávání je však zprostředkovaný prostřednictvím procesního dokazování. Soud tedy přímo (bezprostředně) vnímá svědkovu výpověď, tato výpověď má však za úkol soudci nepřímou (zprostředkovaně) podat informace o skutečnostech, které tvoří obsah svědkovy výpovědi. Nemám zde tedy na mysli vztah přímosti ve smyslu přímých a nepřímých důkazních prostředků, jelikož je jasné, že i svědkova výpověď může vypovídat o věcech a událostech, které v minulosti přímo vnímal.

Je zřejmé, že odlišení formální a materiální pravdy pouze na základě tvrzené míry korespondence se skutečností může být zkratkovitě. Současně nelze chápat tyto dva principy jako zcela určující kvalitu dokazování, nýbrž jako určité cíle tohoto dokazování. Tyto cíle však nejsou danými principy určovány konkrétně, nýbrž ideově.<sup>143</sup> Principy formální a materiální pravdy vyjadřují určité kvalitativní nároky na zjišťování skutkového stavu v soudním procesu. Alena Winterová v tomto navazuje na Josefa Fialu a poukazuje na princip formální a materiální pravdy „(...) *nikoli jako princip ovládající celý proces, nýbrž jako charakteristický rys jednotlivých institutů, takže se nakonec v jednom procesu navzájem nevylučují*“.<sup>144</sup>

Tyto dva principy nemohou samy o sobě vymezit nároky na skutková zjištění, nýbrž tak mohou činit pouze za současného uplatnění s dalšími procesními principy. Nikoli náhodou bývá princip materiální pravdy spojován s principem vyšetřovacím a principem volného hodnocení důkazů a princip

---

140 ŠTAJGR, F.: *Zásady civilního soudního řízení*, op. cit., s. 58-59.

141 Tamtéž, s. 61.

142 Srov. LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 21.

143 Srov. KANDOVÁ, K.: Pojem pravdy (nejen) v trestním řízení a některé související instituty. *Právník*. 2017, č. 10, s. 842.

144 WINTEROVÁ, Alena.: Hledání pravdy v civilním procesu. In: *Právnícká fakulta Univerzity Karlovy. 1348-1998. Jubilejní sborník*. Praha: Právnícká fakulta UK, 1998 s. 71; FIALA, J.: *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*. Praha: Univerzita Karlova, 1974.

formální pravdy s principem projednacím a principem legální teorie důkazní (průvodní).<sup>145</sup>

Je-li materiální pravda považována za skutečnou objektivní pravdu, spojuje se s vyšetřovacím principem, neboť ten předpokládá, že soud může svou vlastní aktivitou při dokazování účinněji dosáhnout zjištění skutečného stavu věci. Dnešní civilní proces však klade na soud povinnost zjišťovat skutkový stav především v rozsahu účastníky tvrzeném, kdy k dokazování soudu z vlastní iniciativy dochází v omezené míře.<sup>146</sup>

Uplatňování principu materiální pravdy tedy závisí na pojetí tohoto principu. Zatímco byl mezi lety 1950 a 1989 tento princip ideovou proklamací o hledání skutečné pravdy, je dnes tento princip chápán jako opak pravdy formální. Formální pravda je dnes pojímána jako znak procesního formalismu a ve své podstatě nutně neobsahuje ideál hledání skutečné pravdy soudem.

Je totiž rozdíl v tom, je-li materiální pravda chápána jako opak pravdy formální, a tedy jako vyjádření nikoli předem přesně stanoveného způsobu dokazování,<sup>147</sup> nebo jako proklamované nalezení skutečné pravdy. V tomto spatřuji dva základní důvody nejednotného chápání těchto dvou principů. Jednak je to snaha o vypořádání se s obtížností nalezení skutečné pravdy (právněfilosofická otázka) a současně je to proměnlivost pojetí těchto principů pod tíhou sociohistorického kontextu (historická otázka).

Vycházet z předsocialistického pojetí dokazování a označovat je za ovládané principem formální pravdy může být značně zkreslující. Mám za to, že se soudy nebo jejich ekvivalenty v průběhu dějin mnohdy snažily pravdu nalézat, i když konkrétní projevy této snahy nabývaly v průběhu času různých podob. Provedu zde proto opravdu velmi stručný historický nástin, na kterém bych chtěl demonstrovat relativní povahu principů, které dnes nazýváme formální a materiální pravdou.

Jak bylo zmíněno výše, běžně se princip formální pravdy přisuzuje římskému procesu. Přesněji řečeno se mu přisuzuje taková formalizace procesu, v důsledku které nemohl být vždy skutečný skutkový stav zjištěn. Jak ale poukazuje J. Fiala, staří Římané vycházeli z požadavku souladu zjištěných poznatků s objektivní realitou.<sup>148</sup> Nepovažuji na tomto místě za důležité zabývat

---

145 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 81.

146 Srov. ustanovení § 120 OSŘ.

147 WEINBERGER, O.: Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva, op. cit., s. 211.

148 FIALA, J. *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*, op. cit., s. 19.

se strukturou a povahou dokazování v římském civilním procesu. Vzhledem k výše uvedenému mám však za to, že u římského procesu bývá občas zaměňován formalismus řízení (formalismus v běžném slova smyslu) za zjišťování toho, co dnes rozumíme formální pravdou.

Samotný systém přesně vymezených žalob, a tedy jistá kazuistika dispozičních procesních úkonů stran, nemůže být zaměňována s nedostatečnými nároky na zjištění skutkového stavu. Je naopak vcelku logické, že staří Římané vzhledem ke své racionalitě věřili v možnost poznání pravdivosti tvrzení soudcem, za současného užití principu volného hodnocení důkazů.<sup>149</sup> Tato pravdivost znamenala soulad poznatků soudu s objektivní realitou, a nesla proto už tehdy známky korespondence. Přesněji řečeno se soubor přesně stanovených formálních pravidel postupem času uvolňoval. J. Macur popisuje, že už na konci vývoje legisakčního procesu v předklasickém období se uplatňovalo pouze málo takto formalizovaných pravidel o průběhu dokazování.<sup>150</sup> Po nahrazení legisakčního procesu procesem formulovým okolo čtvrtého století př. n. l. byly odstraněny poslední zbytky formálních pravidel dokazování. V následném kogničním procesu poklasického období byla sice opět zaváděna striktní pravidla procesního dokazování, nicméně se ani tehdy podle J. Macura nedalo hovořit o legální teorii důkazní.<sup>151</sup>

Striktní a formalizované pojetí starého římského procesu totiž nevyplývalo z rezignace na pravdivá zjištění, ale z nedůvěry v teoretické konstrukce o nalezení nejlepšího právního řešení.<sup>152</sup> Římané chtěli mít proces pod kontrolou a snažili se o to, aby všechny podstatné kroky k rozhodnutí sporu byly obsaženy v právních pravidlech. Z dnešního pohledu se dá říct, že byli silně nedůvěřiví k možnostem teleologického výkladu, neboť si uvědomovali nebezpečí plynoucí z nalézání skutečného smyslu právního pravidla a kladli silný důraz na výklad (z dnešního pohledu) jazykový.<sup>153</sup> Kazuistika dispozičních úkonů proto vyplývá z obavy o nalezení správného řešení sporu vně právních pravidel, což ovšem neznamená absenci snahy o nalezení pravdivého základu pro rozhodnutí sporu. Později se navíc kazuistická pravidla rozmělnovala a pod řeckým vlivem se

---

149 Srov. tamtéž.

150 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 108.

151 Tamtéž, s. 109.

152 HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha: C.H. Beck, 1998, s. 86.

153 Srov. tamtéž, s. 88.

(podobně jako naznačuje J. Macur) ke slovu dokonce stále více dostávalo rozhodování v souladu s ekvitou v rukou praetora.<sup>154</sup>

I kdyby tedy staří Římané uplatňovali jakýsi okleštěný princip materiální pravdy, vyplývá z toho, že samotné označení zjišťování formální či materiální pravdy v římském procesu je do značné míry nezávislé na formulovém znění žalob, a tedy na kazuisticky pojatém dispozičním principu. Takto pojatý římský proces se i přes formalizované znění žalob, od kterých se nebylo možné odchýlit, paradoxně vyznačoval spíše principem materiální pravdy, tak jak byl přibližně rozuměn (odhlédneme-li od ideologického podtextu) v českém civilním procesu po roce 1950.

Za účinnosti civilního řádu soudního z roku 1895 byl princip formální pravdy omezen pouze na skutková tvrzení, která byla mezi účastníky nesporná. Navíc byl také užíván rozsudek pro zmeškání.<sup>155</sup> Ve zbylém rozsahu dokazování se za současného užití principu volného uvážení důkazů uplatňoval princip materiální pravdy.<sup>156</sup> Pojetí tehdejšího rakouského procesu bylo, co se povahy a uplatnění principů formální a materiální pravdy týče, podobné dnešnímu českému civilnímu procesu. Ani v civilním procesu „buržoazních“ zemí totiž neměla být nalézána formální pravda bez požadavku na důsledné zjištění skutkového stavu.<sup>157</sup> Štajgr uvádí, že „[b]uržoasní procesně právní předpisy a procesualistické theoretické úvahy, které kladou důraz nikoli na zjištění toho, co se skutečně stalo, nýbrž na subjektivní přesvědčení soudců o správnosti jejich skutkových zjištění. Ale subjektivní přesvědčení buržoasních soudců není spolehlivým znakem objektivní správnosti jeho obsahu (...)“.<sup>158</sup> Způsob, jakým by se měl soud dojit ke skutečně objektivnímu poznání, už však neuvádí. V tomto ohledu tedy zaměňuje dnešní, umírněné pojetí materiální pravdy, vědomé si nedokonalosti lidského poznání, za tvrzenou pravdu formální.

Samy nejasnosti ve vymezení formální a materiální pravdy se tedy ještě prohlubují pod zorným úhlem výše naznačených historických tendencí. Je tomu tak proto, že samotné principy nemohou vystihnout podstatu dokazování a

---

154 Tamtéž, s. 91.

155 FIALA, J. *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*, op. cit., s. 19; Dále srov. ustanovení § 396 ČRS: „Zmešká-li žalobce nebo žalovaný první rok, nutno pokládati přednes dostavivší se strany o skutkových okolnostech, týkající se předmětu sporu, za pravdivý, pokud není vyvrácen předloženými důkazy, a nutno na tomto základě na návrh strany, která se dostavila, rozhodnouti o žalobní žádosti rozsudkem pro zmeškání.“

156 Srov. ustanovení § 272 ČRS: „Soud má, pokud není v tomto zákoně ustanoveno nic jiného, posouditi podle volného uvážení, pečlivě přihlížeje k výsledkům celého jednání a provádění důkazů, zda jest některý skutkový údaj pokládati za pravdivý či nikoli.“

157 WINTEROVÁ, A; DOBROVOLNÁ, E.; DVOŘÁK, B.; LAVICKÝ, P.; PULKRÁBEK, Z.: Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. Č. 1-2, 2018, s. 13.

158 Viz ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, op. cit., s. 107.

kvalitativní nároky kladené na skutková zjištění v soudním procesu. Principy formální a materiální pravdy proto chápu „pouze“ jako abstrahované ideje, kterými jsou dávány najevo požadavky na kvalitu a rozsah skutkových zjištění. Čím vyšší tyto požadavky jsou, tím víc zdůrazňují zákonodárce, soud, či právní doktrína svůj zájem na poznání skutečného stavu věci a vydání spravedlivého rozhodnutí.

Není jednoduché objasnit povahu těchto principů a je otázkou, nakolik je jejich případná definice vůbec žádoucí. Při zkoumání toho, co se nazývá formální a materiální pravdou a toho, co mají v soudním procesu tyto principy vystihovat, je spíše než samotné principy důležité zkoumat, co a jak soud vlastně zjišťuje. Pakliže nebude mít soudce za cíl hledat pravdu a důsledně objasnit skutkový stav, nemůže mu ani sebelépe propracovaný princip materiální pravdy pomoci.<sup>159</sup>

Užívání pojmu principu formální a materiální pravdy se jeví jako účelné pro vytvoření prvotního náhledu na povahu dokazování. Samotnou povahu dokazování a skutkového zjišťování je však třeba hledat v postupech samotných soudů, brát v potaz i další procesní principy a přihlížet ke specifikům jednotlivých případů i procesních institutů. V tomto se odráží, co bylo řečeno v úvodu, a sice že pro spravedlivé rozhodnutí je nejdůležitější výchozí snaha soudce o hledání pravdy. Jednotlivé principy pak mohou „pouze“ reflektovat tyto soudcovy snahy, vymezovat jejich ideální směřování či vytvářet abstrakce tomu odpovídajících procesních pravidel jako pomocná vodítka pro takové snahy.

### 3.2 Další principy civilního procesu

V návaznosti na výše uvedené bych chtěl na tomto místě nastínit podstatu některých dalších principů civilního procesu. V předchozí části jsem uvedl, že pro hledání odpovědi na *quaestiones facti* tvoří význam principů jejich vzájemná souhra a doplňování. Proto se zde zaměřím na ty, které spolu s principy formální a materiální pravdy tvoří principiální „páteř“ dokazování, zatímco další principy zůstanou vědomě upozaděny. I vzhledem k dále rozvedené podstatě těchto principů se zde zaměřím na princip volného hodnocení důkazů a princip projednací.

---

<sup>159</sup> V těchto úvahách jsem vycházel také z konzultace ze dne 7. června 2018 s JUDr. Bohumilem Dvořákem, Ph.D., LL.M., odborným asistentem katedry občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy a soudcem Nejvyššího soudu České republiky.



Princip **volného hodnocení důkazů** má mnoho aspektů, zaměřím se zde na ty z nich, které jsou dle mého názoru nejdůležitější pro pravdivost skutkových zjištění. Především se zaměřím na podstatu samotného procesu hodnocení. Nebudu se zde tudíž zabývat například rozborem jednotlivých důkazních prostředků, pojmu důkazu apod.

Jestliže jsou principy formální a materiální pravdy určitými ideovými cíli procesního dokazování, které principiálně kladou určité nároky na kvalitu skutkových zjištění, tvoří pak volné hodnocení důkazů jakousi jejich funkční složku. Ta spočívá v tom, že za účelem tvorby skutkových zjištění soud provádí hodnocení samotných výsledků dokazování.<sup>160</sup> Je-li materiální pravda ideovým cílem, co se kvality dokazování týče, je volné hodnocení důkazů významnou součástí cesty vedoucí k tomuto cíli. Bez volného hodnocení důkazů, tedy při vázanosti soudu předem stanovenou silou důkazů, by bylo dosažení přesvědčení o pravdivosti, tedy podstaty dnešního chápání principu materiální pravdy, velmi ztíženo.

Princip volného hodnocení důkazů je v účinné právní úpravě zakotven v ustanovení § 132 OSŘ a jednoduše řečeno vystihuje myšlenku, podle které má soud svou volnou úvahou přiřadit váhu jednotlivým důkazům.<sup>161</sup> Volné hodnocení spočívá v hodnocení důkazů co do jejich pravdivosti, zákonnosti a důležitosti.<sup>162</sup> Opakem tohoto principu je princip legální teorie důkazní, podle kterého zákon stanoví, jakou váhu či důkazní sílu má soudce jednotlivým důkazům přiřadit.<sup>163</sup> V moderních procesněprávních rádech silně převažuje princip volného hodnocení důkazů, byť v českém civilním procesu s výjimkou v podobě důkazu veřejnou listinou.<sup>164</sup> Princip volného hodnocení důkazů je projevem snahy o co nejsprávnější hodnocení výsledků dokazování, jejímž cílem je vytvoření komplexního podkladu pro vyslovení závěru o zjištěném skutkovém stavu. Soud musí přihlížet ke všemu, co v řízení vyšlo najevo, a nebyť tak vázán

---

160 Srov. ŠTAJGR, F.: *Zásady civilního soudního řízení*, op. cit., s. 104; dále srov. znění ustanovení § 93 OSŘ z roku 1950: „Při zjišťování skutkového stavu zhodnotí soud výsledky provedeného dokazování (...)“

161 Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 76.

162 Viz náleží ÚS ze dne 24. února 2004, sp. zn. I. ÚS 733/01; LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 648.

163 Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 77; HORA, V.: *Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice*. In: HORA, V. (SPÁČIL, J. ed.): *Československé civilní právo procesní. I-III. díl*. Praha, 2010, s. 303-304.

164 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 77; ZAHRADNÍKOVÁ, R.: *Civilní právo procesní*, op. cit., s. 60.

předem stanovenými pravidly o hodnocení důkazů, aby při jejich evaluaci mohl reflektovat všechna specifika konkrétních případů.

Myšlenkový postup, kterým soud rozhoduje o váze či hodnotě důkazů podle jejich pravdivosti, zákonnosti a důležitosti, je však „jen“ závěrečným stádiem dokazování.<sup>165</sup> Tomuto finálnímu hodnocení důkazů předchází fáze, ve které soud rozhoduje o tom, které důkazy byly vůbec úspěšně provedeny, totiž podány. Zatímco pro tuto fázi, samotnému hodnocení důkazů předcházející, je důležitá problematika míry důkazu, je pro samotné hodnocení výsledků dokazování důležité posuzování všech důkazů jednotlivě i v jejich souhrnu, jakožto i se vším, co za řízení vyšlo najevo. To znamená, že problematika míry důkazu se zabývá „sílou důkazu“, tedy nutnou úrovní, nad kterou je důkaz považován za úspěšně podaný, kdežto hodnocení důkazů se zabývá pravdivostí důkazů, tedy otázkou, zda byl důkaz úspěšně podán.<sup>166</sup> Problematika finálního hodnocení důkazů je totiž otázkou skutkovou, zatímco otázka, od kterého okamžiku je důkaz úspěšně podán, tedy otázka míry důkazu, otázkou právní.<sup>167</sup> Problematice míry důkazu a úloze pravděpodobnosti přesvědčení soudce o pravdivosti důkazu se budu věnovat v šesté kapitole.

Volné hodnocení je spojováno s materiální pravdou také proto, že kromě nedokonalosti lidského poznání není možno ani právním předpisem komplexně postihnout složitost každého případu. K posouzení specifík jednotlivých případů je zapotřebí individuálního posouzení soudcem, jímž jako jediným je možné dosáhnout přesvědčení o pravdivosti.<sup>168</sup>

Volné hodnocení neznamena libovolné hodnocení, nýbrž má i volné hodnocení svá základní pravidla. Objekty, o kterých obsah hodnocení důkazů vypovídá, jsou zde skutková tvrzení.<sup>169</sup> Výsledky dokazování, které vypovídají o skutkových tvrzeních, soud hodnotí podle jejich pravdivosti, zákonnosti a závažnosti. Podstatou jejich hodnocení je však, a pro tuto práci nejdůležitějším elementem volného hodnocení důkazů, hodnocení pravdivosti daného skutkového tvrzení.<sup>170</sup> Někteří autoři sice uvádějí jako nejdůležitější kritérium

---

165 BRUNA, E.: *Otázky právního procesu*, op. cit., s. 180.

166 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 107.

167 Srov. LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 22.

168 Srov. Bureš, J. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 914.

169 ŠTAJGR, F.: *Zásady civilního soudního řízení*, op. cit., s. 71

170 HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 272; LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 650; FIALA, J. In: HANDL, V., RUBEŠ, J.: *Občanský soudní řád. Komentář. 1. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 609.

hodnocení kritérium zákonnosti,<sup>171</sup> nicméně tento postoj pramení dle mého názoru ze skutečnosti, že pravdivost hodnotí soud až poté, co se přesvědčil o zákonnosti a důležitosti daného důkazu. K hodnocení zákonnosti a důležitosti důkazů pak soud z podstaty věci nedospívá volnou úvahou, nýbrž tak činí na základě objektivně daných procesních pravidel. To, že nastupuje hodnocení pravdivosti jako poslední ze tří složek (volného) hodnocení, nemění nic na tom, že se jedná o složku nejdůležitější.

Hodnocení pravdivosti není a ani nemůže být upraveno procesními pravidly. K závěru o (ne)pravdivosti důkazů soud dochází na základě logických úvah a na základě svých lidských a odborných zkušeností, tedy celým svým rozumem.<sup>172</sup> Zatímco u hodnocení zákonnosti a důležitosti důkazů se může soudce opřít o zákon a obsah spisu, u hodnocení pravdivosti je situace složitější.

Problémem je, že hodnocení pravdivosti je u osoby soudce jako poznávajícího subjektu z podstaty věci subjektivní, přičemž kromě logických úvah přihlíží soudce ke svým zkušenostem.<sup>173</sup> Zatímco objektivizaci logických myšlenkových postupů je možno dosáhnout při užití zásad formální logiky,<sup>174</sup> při zkoumání vlivu soudcových zkušeností na hodnocení důkazů je tato objektivizace ztížena.

Přestože je vnitřní, tedy subjektivní přesvědčení soudce imanentní součástí dnešního pojetí principu materiální pravdy, resp. hledání pravdy jako takové, musí být kladeny určité nároky na objektivizaci, chceme-li ospravedlnění soudcových úvah. To proto, abychom vůbec mohli při zjišťování skutkového stavu hovořit o pravdě, resp. o hledání pravdy.

Mám za to, že potřebná objektivizace soudcových úvah musí vyplývat z dodržení precizních logických postupů, přičemž aspekt zkušenostního hodnocení a jeho průkaznost nachází spolu s logickými úvahami svou záruku v pečlivě odůvodněném rozhodnutí. Případná nedůsledná soudcova argumentace v rozhodnutí je pak vyvažována možností přezkoumání rozhodnutí v instančním postupu.<sup>175</sup>

---

171 Srov. BALÁŽ, J.: Obsah hodnotenia dôkazov v civilnom procese. *Socialistické súdnictvo*. 1986, č. 7, s. 10-11.

172 Bureš, J. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, 2009, s. 914.

173 Srov. ŠTAJGR, F.: *Zásady civilního soudního řízení*, op. cit., s. 74; LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 586.

174 Viz. Bureš, J. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, 2009, s. 914.

175 Pro opravné prostředky však platí podmínky jejich přípustnosti, pročež samotnou pravdivost, jako výsledek hodnocení důkazů, není možno ve všech druzích opravných řízení přezkoumat samostatně neboť se jedná o skutkovou otázku). Případná přípustnost dovolání je však splněna tehdy, nebyla-li pro konstatování pravdivosti dodržena potřebná míra důkazu jako

Trojlístek zásad, které vystupují při hledání pravdy do popředí, uzavřu stručným pojednáním o **principu projednacím** a o jeho opaku – **principu vyšetřovacím**.

Tyto principy vyjadřují odpovědnost procesního subjektu za objasnění skutkového stavu. Současně tedy vymezují, který z účastníků bude nést nepříznivé následky případného neprokázání určitých tvrzení. V čisté podobě by princip projednací znamenal, že za zjištění skutkového stavu nesou odpovědnost účastníci řízení a že soud zjišťuje skutkový stav v rozsahu jimi tvrzeném, zatímco vyšetřovací princip pak přenechává tuto odpovědnost na soudu.<sup>176</sup>

Výše bylo uvedeno, že princip materiální pravdy je kromě principu volného hodnocení důkazů spojován s principem vyšetřovacím. Toto spojení vychází z logické úvahy o *hledání* pravdy soudem, tedy nikoli pouhého *určování* pravdy soudem na základě tvrzení účastníků. Dnešní sporný proces je však mimo jiné v rámci vzájemného vztahu mezi principem formální a materiální pravdy ovládán převážně principem pravdy materiální. Současně je civilní proces oproti principu vyšetřovacímu ovládán principem projednací,<sup>177</sup> byť vzhledem k ustanovení § 120 odst. 2 OSŘ<sup>178</sup> nikoli v jeho čisté podobě,<sup>179</sup> a kterýžto projednací princip je navíc spjat s principem dispozičním. To, zda nad principem formální pravdy skutečně dominuje princip pravdy materiální, záleží (jak vyplývá z dříve uvedeného) na jejich vzájemném vymezení. Vycházím z premisy, že do čela dnešního civilního procesu není již postaven princip materiální pravdy v tom smyslu, jako tomu bylo v převážné části druhé poloviny dvacátého století.. Současně vycházím z dnešního odlišného pojetí principu materiální pravdy ve srovnání s tvrzenou snahou o zjištění skutečné pravdy a z toho, že prvků, které jsou označovány jako typické projevy principu formální pravdy, je v dnešní procesněprávní úpravě minimum.<sup>180</sup>

---

otázka právní.

176 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 75.

177 Srov. ZAHRADNÍKOVÁ, R.: *Civilní právo procesní*, op. cit., s. 55.

178 Ustanovení § 120 odst. 2 OSŘ: „Soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.“

179 LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 595.

180 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 81.

Jelikož poskytuje civilní sporné řízení ochranu soukromým subjektivním právům účastníků, nesou především oni odpovědnost za tvrzení rozhodných skutečností a za jejich prokázání.<sup>181</sup> Soud tedy není vyšetřovatelem v soukromoprávních sporech, avšak může pouze za určitých podmínek svou iniciativou dokazování doplnit.<sup>182</sup> Hlavní iniciativa je však přenechána stranám sporu, které by k ní měly být svým kontradiktorním postavením motivovány.<sup>183</sup>

Jelikož je při uplatnění projednacího principu skutkový stav zjišťován v rozsahu tvrzeném účastníky a tito musí k prokázání svých tvrzení nabídnout důkazy, spočívá důležitost projednacího principu mimo jiné v od něj se odvíjejících institutech povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní a břemena tvrzení a břemena důkazního. Je-li procesní iniciativa přenechána především účastníkům, je otázkou, jakým způsobem mohou se svými povinnostmi a břemeny disponovat. Pro problematiku hledání pravdy plynou z takto pojatých principů projednacího a vyšetřovacího především dva základní poznatky. Jednak je to odpověď na otázku, jaké skutečnosti mohou účastníci tvrdit, tedy jestli mohou uvádět i nepravdivá či zavádějící tvrzení. A současně je otázkou, jak má soud rozhodnout, pakliže zůstane o určitých skutečnostech nepřesvědčen, tedy nedokáže-li určit ani pravdivost, ani nepravdivost skutkových tvrzení.

Zatímco je v rakouské i německé procesněprávní úpravě explicitně zakotvena povinnost pravdivosti uváděných skutkových okolností, aktuálně účinný český civilněprocesní kodex tuto povinnost nezná.<sup>184</sup> Strany v rámci svého břemena tvrzení musí uvádět pravdivá a úplná skutková tvrzení, resp. tvrzení, o jejichž pravdivosti jsou subjektivně přesvědčeny.<sup>185</sup> Nejen že by neměly uvádět nepravdivá tvrzení, a tedy úmyslně lhát, nýbrž mají strany v řízení povinnost uvádět skutková tvrzení úplně, tedy uvádět i takové skutečnosti, které jsou pro rozhodnutí důležité, ale přitom nejsou pro danou procesní stranu příznivé.<sup>186</sup> Strany nesmí uvádět tvrzení polopravdivá, nýbrž musí uvádět vždy celou pravdu. Důsledkem tvrzení pouze pravdivých skutečností, resp. zákazu uvádění lživých tvrzení, je současně zákaz popírání takových tvrzení, jejichž

---

181 Tamtéž, s. 75-76.

182 Srov. zmiňované ustanovení § 120 odst. 2 OSŘ.

183 Srov. MACUR, J.: Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu. *Právní rozhledy*. 1999, č. 4, s. 175.

184 Srov. ustanovení § 101 odst. 1 písm. a) spolu s ustanovením § 120 odst. 1 OSŘ.

185 MACUR, J.: Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, op. cit., s. 173.

186 LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 583.

pravdivost je dané straně známa.<sup>187</sup> Za účinnosti ČŘS z roku 1895 mohla být dokonce procesní strana sankcionována poskytnutím přiměřeného zadostiučinění druhé straně, založila-li svá skutková tvrzení na nepravdivých přednesech.<sup>188</sup>

Povinnost pravdivosti byla v naší právní úpravě zakotvena do konce roku 2000,<sup>189</sup> nicméně podle Petra Lavického je tato povinnost stále, byť implicitně, součástí civilního procesu.<sup>190</sup> Tato povinnost pravdivosti plyne z účelu civilního procesu, kterým je spravedlivá ochrana skutečných subjektivních práv, jehož nedílnou součástí je pravdivé a úplné poznání skutkového stavu.<sup>191</sup> Současně tuto povinnost P. Lavický dovozuje z principu poctivosti, který zakotvuje dnešní občanský zákoník a který musí analogicky platit i v právu procesním.<sup>192</sup> Tento princip poctivosti je pak také součástí věcného záměru nového civilního řádu soudního.<sup>193</sup> Skutečnost, že se v civilním procesu uplatňuje princip volného hodnocení důkazů, přičemž volné hodnocení znamená především hodnocení pravdivosti, je současně zárukou toho, že povinnost pravdivosti není pouze „pořádkovou floskulí“. V rámci volného hodnocení by totiž měl soud vycházet pouze z pravdivých skutkových přednesů. Volným hodnocením důkazů zjištěná nepravdivost skutkového tvrzení, či dokonce záměrná lživost skutkového přednesu má pak své procesní důsledky. Těmi mohou být nejen negativní hodnocení konkrétního skutkového přednesu, nýbrž i soudcova celkového obrazu o daném účastníku a jeho tvrzeních, tedy i závěru o skutkovém stavu.<sup>194</sup>

I přes důsledné uplatnění principu volného hodnocení důkazů se může stát, že zůstanou některá skutková tvrzení neobjasněna, tedy že soudce nenabude vnitřního přesvědčení o jejich pravdivosti ani nepravdivosti. Vzhledem k tomu,

---

187 Tamtéž, s. 584.

188 MACUR, J.: Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, op. cit., s. 172.

189 Srov. ustanovení § 101 OSŘ ve znění účinném do 31. prosince 2000: „Účastníci jsou povinni přispět k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení zejména tím, že pravdivě a úplně vyličí všechny potřebné skutečnosti (...)“

190 Nelze si nevšimnout, že absence výslovného zákonného ustanovení o povinnosti pravdivosti uváděných skutkových tvrzení činí větší problém z pohledu právního pozitivismu, nikoli z pohledu zastánců přirozeného práva, resp. nonpozitivistických právních směrů. Tomuto aspektu se čeští procesualisté povětšinou vyhýbají a zdůvodnění implicitní povinnosti pravdivosti nacházejí v úvodních ustanovení OSŘ, upravujících účel civilního procesu v podobě spravedlivé ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků řízení. Všimá si ho však J. Macur, viz MACUR, J.: Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, op. cit., s. 177.

191 MACUR, J.: *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 109-110.

192 LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 585

193 Viz DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., LAVICKÝ, P., PULKRÁBEK, Z., WINTEROVÁ, A.: *Věcný záměr civilního řádu soudního*, op. cit., s. 46.

194 Srov. tamtéž, s. 585-586.

že se volně hodnocení týká aspektu pravdivosti, nikoli důležitosti, nemůže soud volně rozhodnout, o které důkazy bude své rozhodnutí opírat. Soud musí relevantně naložit i s důkazy, o jejichž pravdivosti či nepravdivosti není přesvědčen, a současně ve věci rozhodnout. K vydání rozhodnutí v tomto tzv. stavu *non liquet* dochází za pomoci pravidel o důkazním břemenu.<sup>195</sup> Pravidla důkazního břemena v tomto nahrazují volnou soudcovu úvahu o pravdivosti skutkových tvrzení na základě provedeného dokazování, pokud se ukázalo býti bezúspěšným.

*Objektivní* důkazní břemeno určuje, která strana ponese nepříznivý následek v podobě ztráty sporu v případě, že jí tvrzené skutkové okolnosti zůstanou neobjasněny.<sup>196</sup> Objektivní důkazní břemeno tak dává odpověď na otázku, ve prospěch které strany soud rozhodne za stavu *non liquet*. Subjektivní důkazní břemeno pak určuje, která procesní strana má aktivně dokazovat tu kterou tvrzenou skutkovou okolnost, tedy především navrhopvat důkazy k prokázání rozhodné skutečnosti.<sup>197</sup> Z toho vyplývá, že objektivní důkazní břemeno je přítomno i v řízeních ovládaných vyšetřovací zásadou, tedy v rámci civilního procesu v tzv. nesporných řízeních<sup>198</sup> a svůj odraz nachází i v trestním procesu, a to v principu *in dubio pro reo*. Subjektivní důkazní břemeno, jak bylo výše naznačeno, se naproti tomu uplatňuje pouze v řízeních ovládaných projednacím principem.<sup>199</sup>

Byť je důkazní břemeno velmi důležitým institutem procesního práva, nebudu se mu dále obšírněji věnovat. Je logické, že pokud musí soud vždy nějak rozhodnout, rozhodne podle pravidel o důkazním břemenu v neprospěch toho účastníka, který měl povinnost prokázat rozhodnou skutečnost. Důležitost důkazního břemena tedy spočívá v řešení „patové“ důkazní situace. Hledání pravdy, jak jej pojímám v této práci, je však určitým předstupněm případného stavu *non liquet*. Hledání pravdy chápu jako právněfilosofický rozměr zjišťování skutkového stavu. Naproti tomu je důkazní břemeno procesněprávním důsledkem bezspěšného zjišťování skutkového stavu.

Materiální pravda tedy nemusí být nutně spojována s vyšetřovací zásadou, neboť dnes není chápána jako poznání absolutní objektivní pravdy. Pakliže by takto materiální pravda byla chápána i dnes, nepostačoval by zřejmě

---

195 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 40.

196 Tamtéž, s. 43.

197 Tamtéž, s. 51.

198 Viz zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

199 Srov. LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 48-49.

k požadovaným skutkovým zjištěním převažující princip projednací.<sup>200</sup> To současně znamená, že uplatňování projednacího principu nečiní ještě z dokazování proces hledání formální pravdy. Umírněné pojetí principu materiální pravdy (jakkoli se stále přidrží tohoto nejasného termínu, jak byl vyložen a relativizován v předchozí části) umožňuje současné užití projednacího principu za účelem úspěšného zjištění relevantních skutkových okolností. Princip projednací sice nad principem vyšetřovacím silně dominuje, nicméně soud není v civilním procesu pouze pasivním přihlížejícím. Soud může, jak bylo uvedeno, doplnit za určitých podmínek dokazování z vlastní iniciativy. Současně je princip projednací doplněn o dotazovací, poučovací a vysvětlovací povinnost soudu.<sup>201</sup> Celkové schéma dokazování by tedy mělo spolu s těmito povinnostmi soudu vést k účinnému zjištění skutkového stavu i přesto, že jsou základní mantinely tohoto zjišťování určeny projednacím a dispozičním principem.

Tato kombinace umírněného pojetí materiální pravdy může ve spojení se správně vyváženými principy projednacím a vyšetřovacím, doplněnými o dílčí povinnosti soudu a možnost provedení i jiných než účastníky navrhovaných důkazů (viz výše), účinně reflektovat povahu civilního sporného procesu. Tedy povahu soukromoprávního sporu, a nesklouznout tak do absolutně objektivní materiální pravdou vytvořené inkviziční pasti. Otázkou však zůstává, jakou měrou má být soud aktivní a jak moc má zůstat vyšetřovací princip omezen. K této otázce se vrátím v páté kapitole.

### **3.3 (Ne)poznatelnost pravdy – postmoderní exkurz**

V souvislosti s hledáním pravdy v civilním procesu a principem formální pravdy vyvstává otázka, do jaké míry lze za pomoci tohoto principu pravdu skutečně poznat. Pro odpověď na tuto otázku je nutné vypořádat se s postmoderními učením o poznatelnosti pravdy, neboť ta i přes všechna svá specifika ovlivňují stejně jako další filosofické směry i právní myšlení.

Velmi jednoduše řečeno, podle těchto učením není možné poznat pravdu, protože nic jako pravda neexistuje, a pokud by existovala, nebyla by člověkem poznatelná.<sup>202</sup> V tomto přejímají postmoderní autoři myšlenky především Ludwiga Wittgensteina, podle kterého je veškeré lidské poznání omezeno

200 ŠTAJGR, F.: *Zásady civilního soudního řízení*, op. cit., s. 86.

201 Srov. MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 204.



jazykem, přičemž jednotlivá slova nejsou názvy věcí a jevů vnějšího světa, ale nabývají svých specifických významů právě společensky určeným kontextem řeči a ukazují se nám pomocí odpovídajících pojmových sítí jazyka.<sup>203</sup> Není-li pravda poznatelná, redukuje se poznání skutkového stavu na dodržení formálních předpisů procesního práva, neboť požadavek na poznání skutečného stavu by byl ve světle postmoderního chápání pravdy nesplnitelný.<sup>204</sup>

Postmodernismus reaguje na do té doby převažující názory na poznání, které vrcholily v období osvícenství a které chápaly pravdu jako objektivně existující. Postmodernismus přímo nevyklučuje existenci objektivní reality, ale říká, že jako taková je člověkem nepoznatelná. Výpovědi o vnějším objektivním světě jsou pouze našimi subjektivními tvrzeními o něm, která jsou ovlivněna mnoha faktory, jejichž souhra vylučuje objektivitu našeho poznání. Naše vnímání skutečnosti má totiž být vždy podmíněno konkrétními společenskými okolnostmi dané situace a kulturní úrovní dané doby a je vždy reprodukováno jazykem, jehož hranice nemůže překročit.<sup>205</sup> Proto jsou naše výpovědi vždy závislé na konkrétních okolnostech, vždy ryze subjektivní a nelze z nich usuzovat na existenci objektivní pravdy. Toto pojetí vychází z názoru, že každé konstatování o nějakém jevu či ději se zakládá na množství konkrétních aspektů, které není možné reprodukovat jako obecně pravdivé bez ztráty některého z jeho aspektů. Odmítají tak abstraktní a kritické myšlení, které se snaží induktivně nalézt univerzální význam a reflektovat tak jevy vnějšího světa, neboť abstrakce nutná k vyvození objektivních závěrů není podle postmodernistů schopna zachovat rozmanitost zkoumaných objektů.<sup>206</sup> Učení postmodernismu se obrací směrem ke konkrétním jednotlivinám, kdy pouze uvažování všech těchto aspektů vede k subjektivní výpovědi, ale nikoli k objektivnímu poznání. Neoddělitelnost poznávajícího subjektu od poznávaného objektu tak z principu vede ke znemožnění nalezení pravdy v objektivním smyslu.

Pokud neexistuje a není poznatelné nic jako objektivní pravda, otevírá se při důsledném uplatnění této myšlenky prostor pro názor uznávaný ještě v devatenáctém století, podle kterého měly v rámci důsledného uplatnění

---

202 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 11 a násl.

203 Tamtéž, s. 47.

204 Tamtéž, s. 46; MACUR, J.: *Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu*, op. cit., s. 174.

205 Srov. MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s.15.

206 Tamtéž, s. 18.

projednacího a dispozičního principu strany dokonce právo na „svůj vlastní“ skutkový stav.<sup>207</sup> Tento názor vyplývá již z naznačené konstrukce o nemožnosti poznání skutečné pravdy, a proto jediné, s čím je možno v řízení zacházet, je soubor jednotlivých subjektivních pravd účastníků řízení, přesněji soubor jejich subjektivních přesvědčení o pravdě, který za dodržení formálních procesních pravidel soud přijme za svá skutková zjištění. Cílem civilního procesu v devatenáctém století totiž nebylo vydání rozhodnutí na základě zjištěného pravdivého skutkového stavu, nýbrž správná aplikace hmotněprávních norem na skutkový stav vzešlý ze souboje subjektivních pravd stran sporu.<sup>208</sup>

Z takto naznačeného schématu nepoznatelnosti pravdy a jeho promítnutí do skutkových zjištění při aplikaci práva pak plyne hlavní argument pro uplatňování principu formální pravdy. Současně však J. Macur koriguje takto naznačenou souvislost postmoderního chápání (ne)poznatelnosti pravdy s uplatňováním principu formální pravdy v osmnáctém a devatenáctém století, když tvrdí, že toto spojení by nebylo správné, protože pojem formální pravdy „byl založen výhradně na procesněprávních úvahách a procesněprávní argumentaci“,<sup>209</sup> přičemž „procesualisté, kteří zkonstruovali a uplatňovali pojem formální pravda, nepochybovali o možnosti objektivního poznání vnější skutečnosti, přijímali v podstatě korespondenční teorii pravdy, avšak domnívali se, že povaha civilního procesu vyžaduje zvláštní pojetí pravdy (...)“<sup>210</sup>. Takto naznačené oddělení postmoderního pojetí poznání pravdy a v civilním procesu převládajícího uplatňování principu formální pravdy nelze přejít bez povšimnutí. Jako důvod této nesouvislosti totiž J. Macur uvádí odlišný původ obou přístupů a současně odlišný názor na obecné poznání pravdy u procesualistů prosazujících princip formální pravdy. Je však možné namítnout, že bez ohledu na rozdílnost původu obou přístupů a bez ohledu na odlišné vnitřní přesvědčení teoretiků civilního procesu je princip formální pravdy k postmodernímu filosofickému učení o nepoznatelnosti pravdy značně přiléhavý, a že tedy i přes odlišné „pozadí“ formální pravdy tato do značné míry naplňuje podstatu postmoderních učení, promítnutou (ať už cíleně, či pouze fakticky) do smyslu tohoto procesněprávního principu.

---

207 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 43, 56.

208 Tamtéž, s. 43 a násl.; MACUR, J.: *Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu*, op. cit., s. 174.

209 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 44.

210 Tamtéž.

Není tudíž rozhodné, zda procesualisté osmnáctého a devatenáctého století uznávali poznatelnost objektivní pravdy, zatímco někteří dnešní autoři v duchu postmoderních učení tuto myšlenku odmítají, pakliže je důsledek v podobě příklonu k formální pravdě tentýž. Na jiném místě totiž J. Macur říká, že „jsou současné názory některých procesualistů na posuzování otázek zjišťování skutkového stavu (...) založeny na obecném, filozofickém chápání problematiky lidského poznání v duchu postmodernismu. Závěry, k nimž docházejí, nevycházejí ze zvláštní, specifické povahy civilního procesu, ale jsou založeny na celkové filozofické koncepci postmodernismu, jak se uplatňuje v humanitních vědách“<sup>211</sup>. J. Macur pak ještě dodává, že tehdejší procesualisté stavěli do protikladu k formální pravdě „přírodovědeckou pravdu“, která byla založena na koncepci pravdivostní korespondence.<sup>212</sup> Bez ohledu na mínění procesualistů devatenáctého století o teoriích předchůdců postmoderních učení tedy nebyla civilním procesem vyznávána korespondenční teorie pravdy. O vlivu koherenční a pragmatické teorie pravdy na princip formální pravdy bude pojednáno v následujících dvou kapitolách. Není tedy přespříliš důležité, že procesualisté, kteří konstruovali pojem formální pravdy, uznávali možnost objektivního poznání, a tedy že nepostavili konstrukci formální pravdy na filosofii postmodernistů a jejich předchůdců. Mnohem důležitější je z toho plynoucí poznatek, že procesualisté, kteří teorii korespondence obecně uznávali, ji neužívali v civilním procesu, ale pouze uznávali její platnost pro obory přírodních věd.

Takto naznačený postmodernismus ústí v relativistický pluralismus těžko slučitelný s podstatou současného civilního procesu a účinným fungováním právního řádu.<sup>213</sup> Nutno podotknout, že postmodernismus si nečiní nárok na změnu paradigmatu aplikace práva, pouze často užívá právo jako příklad normativního systému, který má sice mnoho rozdílných rysů, ale jako současně společenský systém také určité rysy společné.<sup>214</sup> V tomto se ztotožňují s názorem Jiřího Boguszaka, a sice že si lze jen obtížně představit, že by se postmodernismus stal převažujícím směrem právní filosofie.<sup>215</sup> Má-li civilní proces zaručit spravedlivou ochranu subjektivních práv,<sup>216</sup> je nutné pro

---

211 Tamtéž, s. 46.

212 Tamtéž, s. 45

213 MACUR, J.: Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu, op. cit., s. 175.

214 Srov. ŠKOP, M.: *Právo v postmoderní situaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 12.

215 BOGUSZAK, J.: Právo a postmoderní situace. *Právník*, 2005, č. 11, s. 1201.

216 Viz ustanovení § 1 OSŘ.

naplnění jeho účelu uznávat možnost objektivního poznání. To, že hodnocení pravdivosti může mít pouze určitou pravděpodobnostní hodnotu, nemůže vyloučit povinnost soudu rozhodovat na základě důsledně zjištěného skutkového stavu. Víra v možnost objektivního poznání je imanentním aspektem snahy o hledání pravdy, která by měla být vůdčí ideou pro dostatečné zjišťování skutkového stavu a následné spravedlivé rozhodnutí, přičemž pravděpodobnostní povaha soudcovských poznatků ze sporu o minulých událostech na tom nemůže ničeho změnit.<sup>217</sup> V tom se odráží společenská úloha civilního sporného, který není svou povahou pouhým soubojem dvou stran, ale nástrojem realizace spravedlnosti a právní jistoty jako základních hodnot práva.

### 3.4 Shrnutí

Principy formální i materiální pravdy prošly historickým vývojem a jsou stále chápány rozličně. Samotné termíny „formální“ a „materiální“ pravdy jsou zavádějící, a bylo proto výše naznačeno jejich různé pojetí, byť se v této práci pro účely předejití případným nejasnostem stále přidržuji této zažitě terminologii.

Principy formální a materiální pravdy lze chápat v zásadě dvojím způsobem. Jednak jako procesní formalismus ztěžující zjištění skutečného stavu věci, proti kterému stojí snaha o nalezení objektivní pravdy. A současně jako absence kladení formálních překážek procesu zjišťování skutkového stavu. Bylo ukázáno, že se nikoli všechny civilní procesy, označované za vyznávající princip formální pravdy, skutečně vyznačovaly absencí snahy o hledání pravdy. Princip materiální pravdy se ve své „objektivní“ podobě uplatňoval ve starém římském procesu a ve své umírněné podobě na našem území od roku 1895.

Princip materiální pravdy vytváří spolu s ostatními procesními principy „pravidla hry“ pro, pokud možno, pravdivé poznání skutečného stavu věci. Spíše než o zjištění objektivní pravdy o věci se snaží stanovit postup, jehož výsledkem je dostatečné subjektivní přesvědčení soudce o zjištěných skutečnostech.<sup>218</sup> K získání těchto skutečností pak dochází vnímáním a dokazováním. Vnímání je získávání zkušenostního materiálu smysly do našeho vědomí. Dokazování pak

---

217 Srov. TWINING, W.: *Rethinking evidence. Exploratory essays*. Oxford: Wiley-Blackwell, 1990, s. 76. RISINGER, D. M.: *Searching for Truth in the American Law of Evidence and Proof*, op. cit., s. 808.

218 Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 219-220.

zprostředkovaným získáváním poznatků o v minulosti proběhlé věci pomocí prováděných důkazních prostředků. V procesu dokazování dochází přímým smyslovým vnímáním minulých skutečností prostřednictvím důkazních prostředků k nabytí subjektivního přesvědčení soudce o skutkovém stavu věci.

Smyslem volného hodnocení je vytvoření komplexního obrazu pro závěr o skutkovém stavu. Touto volnou úvahou soud hodnotí pravdivost skutkových tvrzení na základě výsledků dokazování, tj. hodnocením všech podaných důkazů jednotlivě i v jejich souhrnu za současného přihlédnutí ke všemu, co vyšlo v řízení najevo a co uvedli účastníci. Volné hodnocení tvoří funkční složku procesu naplňování cíle v podobě zjišťování skutkového stavu, který je ztělesňován principem materiální pravdy. Legitimita principu volného hodnocení důkazů spočívá v nemožnosti předem stanovené důkazní síly jednotlivých důkazů v podobě legální teorie důkazní, neboť tato není způsobilá abstraktně reflektovat všechna myslitelná specifika v budoucnu nastanuvších případech.

Volné hodnocení musí odpovídat jak logickému postupu hodnocení důkazů, tak obecným životním zkušenostem. K objektivizaci tohoto subjektivního postupu soudce pak dochází na základě precizní argumentace obsažené v odůvodnění soudního rozhodnutí, které musí být přezkoumatelné v instančním postupu.

Na základě projednacího principu, který silně převažuje nad principem vyšetřovacím, nesou odpovědnost za zjištění skutkového stavu účastníci řízení. Tito jsou však ve svých skutkových přednesech a navrhovaných důkazech limitováni povinností pravdivosti a povinností dotazovací, poučovací a vysvětlovací povinností soudu. Procesní strany mohou tvrdit jen takové skutečnosti, o jejichž pravdivosti jsou subjektivně přesvědčeny. Soud pak může požadovat vysvětlení těch skutečností, které považuje pro objasnění skutkového stavu za rozhodné, a také provést důkazy účastníky nenavržené, vyplývající-li z obsahu spisu. Pravidla institutu důkazního břemene stanovují způsob rozhodnutí soudu v případě, kdy nenabude přesvědčení o pravdivosti ani nepravdivosti skutkových tvrzení, tedy za stavu *non liquet*.

V principu formální pravdy lze fakticky nalézt odraz postmoderních úvah o nemožnosti objektivního poznání pravdy. Podle filosofů řadících se do okruhu postmodernismu není možné objektivní pravdivé poznání, nýbrž existují pouze subjektivní pravdy vypovídající o tom, co považujeme za objektivní realitu. Naše subjektivní poznání je v duchu postmodernismu limitováno takovým množstvím historicky, kulturně a jinak podmíněných okolností, že nelze o poznatelnosti

objektivní reality vůbec hovořit. Veškeré poznání je limitováno pojmovými sítěmi jazyka, z jehož limitů nemůže vystoupit a které nachází odraz v neoddělitelnosti poznávajícího subjektu od poznávaného objektu.

Postmoderní učení však, dle mého názoru, nemohou obstát v komparaci se smyslem a účelem civilního (jakož i jiného) soudního procesu. Nelze účinně přijmout filosofické teze o nepoznatelnosti objektivní reality a současně zachovat praktičnost a účinnost soudního procesu, jehož cílem je vydání spravedlivého rozhodnutí. Byť je vhodné si prostřednictvím postmoderních učení uvědomit omezenost lidského poznání, je současně třeba tato učení chápat v tomto ohledu jako extrémní a pamatovat na odlišnou povahu aplikace práva. Slevit z požadavku na poznání absolutní objektivní pravdy v každém jednotlivém případě nemůže být chápáno jako relativistický pluralismus nepoznatelnosti pravdy. Při rezignaci na objektivní poznání by nebylo možné hovořit o účinné ochraně subjektivních práv, a tedy ani o správném fungování právního řádu.



## **Zvláštní část**





## KAPITOLA 4.

### TEORIE PRAVDY A ZJIŠŤOVÁNÍ SKUTKOVÉHO STAVU

- 
- 4.1 *Skutkové předporozumění*
  - 4.2 *„Korespondenční“ materiální pravda*
  - 4.3 *„Koherenční“ formální pravda*
  - 4.4 *Pragmatické zjišťování skutkového stavu*
  - 4.5 *Shrnutí*
- 

Některé z motivů této práce byly naznačeny v jejím úvodu, úkolem této části je jejich další rozvedení. Po obecných úvahách o některých dílčích složkách filosofických základů pravdy a principech skutkové otázky zde přistoupím k samotnému promítnutí teorií pravdy do základu principů formální a materiální pravdy. Budu se snažit objasnit způsob, jakým jsem dospěl k závěrům o prostupování některých koncepcí pravdivosti těmito principy tak, jak naznačují názvy jednotlivých podkapitol této části práce.

Je nutné hned na úvod zmínit, že je užití uvozovek v pojmenování podkapitol 4.2 a 4.3 je (především v případě korespondence) více než na místě. Budu se snažit ukázat, proč si (ve spojení s částí 4.1) myslím, že ani u principu materiální pravdy není vždy samozřejmé možné hovořit o korespondenci, byť je to ve velké většině případů oprávněné, a také proč jsem toho názoru, že je koherenční teorie pravdy přiléhavá k procesněprávnímu principu formální pravdy. Zatímco první uvedený předpoklad o korespondenci je většinou autorů sdílen,<sup>219</sup> s druhým závěrem týkajícím se koherence v principu formální pravdy se český čtenář setkal jen stěží. Důvodů je pro to vícero a budou dále rozebrány v kapitolách 4.3 a 6.

V podkapitole 4.4 bude proveden nástin průniku teorie pravdy a do koncepce rozsahu zjišťování skutkového stavu, neboť se zde nebudu zaměřovat

---

<sup>219</sup> Srov. MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit. s. 11; ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, op. cit., s. 39.

na konkrétní princip, ale budu prismatem pragmatické teorie pravdy zkoumat především povahu procesních pravidel, která tento rozsah upravují.

Abych předešel možným nejasnostem, upozorním ještě na jednu věc. Je vhodné si uvědomit, že objektem zkoumání částí 4.2 a 4.3 jsou procesní principy jako takové, a to ve smyslu jejich povahy uvedené v předchozí kapitole. Ve třetí kapitole jsem tyto principy chápal jako určité abstrahované ideje. Jejich konkrétní projevy lze pozorovat jak v procesněprávních normách, tak v jednotlivých postupech soudu. Jelikož jsou tyto principy určitými abstrakty, které zobecňují a vymezují konkrétní procesní postupy a stanovují jejich ideové cíle, budu zde sledovat především tuto principiální stránku věci. Není na tomto místě dobře možné rozebrat každý myslitelný způsob vedení dokazování či způsob posouzení důkazu z hlediska teorií pravdy. Je ale možné rozebrat jednotlivé principy, které se od těchto způsobů zjišťování skutkového stavu abstrahují.

#### **4.1 Soudcovy zkušenosti a skutkové předporozumění**

Soudce vychází při sběru skutkového materiálu z vícero empirických poznatků, které hodnotí a uceluje logickým myšlením. Získává zkušenostní poznatky nabyté dokazováním a vnímáním<sup>220</sup> a současně tyto přirozeně poměruje s dříve nabytým souborem obecných životních zkušeností. To vše při zachování logických postupů za účelem objektivizace myšlenek vedoucích ke zjištění skutkového stavu a následnému rozhodnutí, jak bylo naznačeno ve třetí kapitole. Struktura tohoto myšlenkového postupu je však složitější. Soudce musí určitým způsobem, na základě zákonných důkazů, dojít k přesvědčení o (ne)pravdivosti skutkových tvrzení a tyto dále vyhodnotit a utřídit. Jinak řečeno, musí zjistit dílčí skutkové otázky a dát na ně odpověď.<sup>221</sup>

Ani soudce se při přípravě jednání či na počátku dokazování nemůže ubránit jistému jevu, který zde nazvu „skutkovým předporozuměním“. I on si přirozeně činí předběžné úsudky o skutkových tvrzeních stran a má jistou

---

220 ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, op. cit., s. 53 a násl.

221 HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 1.

„víru“<sup>222</sup> v prokazatelnost jejich pravdivosti.<sup>223</sup> Toto předporozumění je subjektivní povahy,<sup>224</sup> a kdyby ovládalo celé dokazování a hodnocení důkazů, vedlo by k nepřijatelnému relativismu závěrů o pravdivosti tvrzených skutkových okolností.

Problém vyvstává při snaze o objasnění povahy této soudcovy prvotní víry. Nikdo se nemůže čistě racionálně rozhodnout, jestli předloženému tvrzení uvěří či nikoli, neboť součástí tohoto procesu je předběžná iracionální intuice o pravdivosti tvrzení. Tento myšlenkový proces bývá často zakončen například konstatováním ve smyslu: „*myslím si to, ale nejsem si tím jistý*“. Při bližším zkoumání zjistíme, že toto konstatování vlastně znamená spíše něco jako: „*cítím to tak a musím zjistit, jestli je tomu opravdu tak*“. Východisko hodnocení pravdivosti je převážně iracionální, ale následný proces ospravedlnění těchto úvah musí dodat výslednému hodnocení racionální a objektivní povahu. Víra jako taková totiž není záležitostí vůle, ale je přirozeným a současně nedobrovolným počátkem procesu lidského poznání.<sup>225</sup> Kdyby tomu tak nebylo a člověk by se mohl rozhodnout, že si vytvoří vlastní prvotní víru, a mohl by se současně rozhodnout, že tato jeho víra bude nepravdivá.<sup>226</sup> Iracionální víra je přirozeným důsledkem aktuální nemožnosti racionálního nalezení odpovědi ohledně pravdivosti daného tvrzení, která je motivována citovým základem a současně odkazuje soudce na soubor jeho dosavadních zkušeností. Víra proto není v rámci předporozumění všeobjímající, byť je v jeho rámci stěžejní. Víra sama o sobě vypovídá o tom, že myslící subjekt zaujal určité stanovisko, ale že i přes toto jeho stanovisko může ohledně pravdivosti tvrzení platit opak, neboť v okamžiku vzniku spontánní víry nemá subjekt racionální vědomí o její pravdivosti.<sup>227</sup>

Uvažme situaci, kdy svědek vypoví, že chodník, po kterém šel, byl mokrý, v důsledku čehož upadl, a žádá po osobě odpovědné za údržbu chodníku

---

222 Ve shodě s anglickou terminologií zde užívám výraz „víra“ jako český ekvivalent anglického „belief“, neboť i v rámci preference české terminologie (také vzhledem k celkově odlišné právní kultuře) se v českém jazyce jeví jako vhodný. Nemám zde však na mysli význam víry v určitém dogmatickém smyslu či se specifickými (např. náboženskými) podtexty, jak je u nás tento výraz často chápán a užíván. Mám na mysli víru v nejobecnějším slova smyslu, tj. víru jako mimovlní myšlenkovou činnost, která svou povahou stojí někde mezi emoci a vědomou racionální úvahou.

223 HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 8-9.

224 Srov. HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L.: *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 50-51.

225 ENGEL, P.: Believing, Holding True, and Accepting. *Philosophical Explorations*. 1998, č. 2, s. 143.

226 BELTRAN, J. F.: Legal proof and fact finders' beliefs. *Legal Theory*. Cambridge, 2006, č. 4, s. 298.

227 Srov. FUCHS, J.: *Filosofie. 2. Kritický problém pravdy*, op. cit., s. 44.

náhradu škody. Prvotním reflexem při této úvaze je domněnka, že mohlo na daném místě pršet, v důsledku čehož byl chodník mokrý. Jenže chodník mohl být mokrý na základě celé řady příčin. Byla mokrá i okolní silnice? Byl mokrý celý chodník, nebo jen určitá část? Pršelo, nebo byl chodník mokrý v důsledku nesprávného postupu při jeho údržbě? Prvotní víra se tudíž nevztahuje ke skutkovému závěru o pravdivosti, ale k nejpravděpodobnější variantě na základě obecných zkušeností.

František Štajgr v tomto ohledu odlišuje slepou a kritickou víru, o které se opírají soudcovy poznatky ze sporu.<sup>228</sup> Slepou víru chápe F. Štajgr jako neochvějné přesvědčení o pravdivosti smyslových vjemů nabytých vnímáním. Kritickou vírou pak rozumí rozumovou činnost vycházející z pochybnosti o pravdivosti slepě nabytých poznatků do soudcova vědomí.<sup>229</sup> Kritická víra tedy není v pravém slova smyslu vírou, nýbrž se v tomto pojetí jedná o určité rozdělení intelektuální činnosti soudce, ve kterém je sledována jak intuitivní, tak rozumová složka. Toto rozdělení má význam pro názorné přiblížení procesu tvorby soudcových obecných zkušeností a pro pochopení jejich úlohy v úvahách o pravdivosti.

Výše jsem uvedl, že soudce disponuje určitými obecnými životními zkušenostmi a logickým myšlením. Na dané zkušenosti a myšlení navazuje v soudním procesu pomocí vnímání, dokazování a následného zjišťování právně relevantních skutečností. Jedná se o empirický proces, kterým soudce jednak vytváří prvotní zkušenostní materiál smyslovou percepcí, a následně produkuje skutkové inference prováděním jednotlivých důkazů.

V soudcově předporozumění, jak jsem jej výše naznačil, hrají obecné zkušenosti ústřední úlohu.<sup>230</sup> Tyto zkušenosti vznikají smyslovým vnímáním individuálních skutečností. Jednotlivé individuální skutečnosti, které mají stejnou či obdobnou povahu, jsou po jejich nabytí do vědomí induktivní metodou utříděny do zkušeností, které už jsou svou povahou obecné.<sup>231</sup> Pakliže tvoří okruh stejných či obdobných smyslových vjemů obecnou zkušenost, je kritériem prvotní soudcovy víry míra koherence nově poznávaných myšlenkových obsahů s tímto okruhem dříve nabytých individuálních myšlenkových obsahů, které už nabyly obecnou povahu zkušenosti. Tato

---

228 ŠTAJGR, F.: *Právo a skutečnosti v civilněprocesním revisním řízení*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1933, s. 10 a násl.

229 Tamtéž.

230 HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L.: *Proměny hermeneutického myšlení*, op. cit. 2010, s. 51.

231 ŠTAJGR, F.: *Právo a skutečnosti v civilněprocesním revisním řízení*, op. cit., 1933, s. 12.

koherence spočívá ve víře v bezspornost nově poznaného obsahu a množiny dřívějších poznatků, které považujeme za pravdivé. Pakliže budu opakovaně intuitivně věřit ve správnost určitých tvrzení, stane se postupně z určitého množství takto přijatých tvrzení vnitřně harmonická množina, do souladu s níž buďto uvedu, nebo neuvedu nově nabytý poznatek. Pakliže zkoumaný myšlenkový obsah zapadá do příslušné množiny poznatků, tj. do příslušné zkušenosti, nabývám předběžnou, citem zabarvenou víru v pravdivost určitého tvrzení. Jedná se však stále o to, co jsem nazval skutkovým *předporozuměním*. Nejedná se o *přesvědčení* o pravdivosti skutkového tvrzení. Jak jsem uvedl ve druhé kapitole, tato koherenční intuice je výchozím bodem kritického hodnocení skutkového přednesu. Na iracionální víru musí navázat racionální přesvědčení. Na intuitivní (ne)souhlas analytická kritika. A na koherenci korespondence.

To, co nazývám skutkovým předporozuměním slouží pouze k uchopení skutkového tvrzení a následnému porozumění provádění důkazu. Skutkové porozumění nemůže vést k vlastnímu důkazu.<sup>232</sup> Kdyby soud činil závěry o pravdivosti svědkovy výpovědi na základě svého předporozumění, vedla by tato intuice – jakási procesní zkratka – ke zneprůhlednění procesního dokazování či až k rozhodovací libovůli.

Představme si, že svědek vypoví, že při určité příležitosti vídal žalovaného několikrát týdně. Je dost dobře možné, že soudcova víra ve výklad výrazu „několikrát“ může zakládat skutkové předporozumění o tom, že svědek vídal žalovaného alespoň třikrát týdně. Soudce má obecnou znalost o počtu dnů v týdnu a současně obecnou zkušenost, že užije-li někdo výrazu „několikrát“, většinou tím myslí více než dvakrát. Obecná zkušenost totiž soudci velí, že si většina lidí dobře pamatuje, stalo-li se něco jednou nebo dvakrát, neboť pokud se něco událo pouze jednou, jednalo se o svého druhu výjimečný či v kontextu událostí jednoho týdne alespoň nikoli běžný úkaz. Pakliže by tedy svědek věděl, že žalovaného vídal dvakrát týdně, vypověděl by, že jej vídal *právě* dvakrát. Intuice podložená obecnou zkušeností vede k dílčímu závěru, že svědek žalovaného vídal více než dvakrát týdně, ale neví přesně kolikrát. Jenže kritická pochybnost, která následuje prvotní víru, vede soudce k úvaze, že výraz „několikrát“ technicky a čistě logicky znamená více než jednou. Bez jakéhokoli kontextu se jedná o výraz označující množné číslo, ale bez bližšího určení. Svou víru o třech až čtyřech setkáních žalovaného a svědka týdně musí soud, pakliže

---

232 Srov. EGGLESTON, R.: *Evidence, Proof and Probability*. London: Weindenfield and Nicolson, 1978, s. 122.

je počet setkání těchto dvou osob jednou z rozhodných skutečností, dále zkoumat. Soudce se nemůže spokojit se skutkovým předporozuměním, podle kterého by svědek musel vypovědět, že žalovaného vídal dvakrát týdně v případě, že by si musel uvědomovat, že žalovaného vídal více než jednou a současně méně než třikrát. Soudce nemůže spoléhat na to, že svědek zapadá do koherentní množiny jeho obecných zkušeností. Pokud by tedy počet setkání těchto dvou osob byl jednou z rozhodných skutkových okolností, musel by soudce pokračovat v dotazování se svědka či nařídít další dokazování.

Toto hermeneutické předporozumění však není samoučelné a neslouží pouze k uvědomění si dalšího postupu v dokazování. Soud musí posuzovat všechny důkazy jednotlivě i v jejich souhrnu a současně přihlížet ke všemu, co vyšlo v řízení najevo. Pakliže by totiž soudce dalším dokazováním zjistil, že svědek z uvedeného příkladu vídal žalovaného každý den, ocitla by se ve středu soudcova zájmu svědkova věrohodnost a jeho případné motivy. Vypovězený údaj o frekvenci setkávání každý den v týdnu je totiž stejně snadno zapamatovatelný, jako pouze jediné setkání v týdnu. Je proto velmi nepravděpodobné, aby se svědek průměrného rozumu v tomto údaji prostě nevědomky zmýlil. Takovéto případné zjištění by mohlo vést k rozšíření procesního dokazování a dalším úvahám sloužícím k objasnění skutkového stavu, ke kterým by bez vědomí obsahu a významu soudcova skutkového předporozumění nemohlo dojít.

Soudce však, stejně jako každý člověk, disponuje celou řadou koherentních množin, které tvoří referenční hledisko prvotní víry, jež je základním předpokladem tvorby skutkového předporozumění. To, že soudce intuitivně nevěří v pravdivost určitého tvrzení, neznamená, že po následném dokazování nemůže nabýt přesvědčení o jeho pravdivosti; pouze to znamená, že pro příslušné tvrzení nebyla nalezena pozitivní referenční množina koherence, tedy bezsporný a harmonický soulad vnímané skutečnosti a množiny zkušeností ve vědomí soudce. V okamžiku, kdy prvotní dojem narazí na „bariéru“ zkušenostních koherentních množin skutkového předporozumění, nastává obrat k racionálnímu hodnocení důkazů. K tomuto obratu dochází v případě pozitivního i negativního závěru o koherenci tvrzení a zkušenosti, neboť ten má za následek prvotní víru v pravdivost či nepravdivost tvrzení. Toto hodnocení vychází z pochybnosti o správnosti prvotní víry a jedná se tak o následný proces, o kterém F. Štajgr hovoří jako o kritické víře.<sup>233</sup> Tento postup navazující na intuitivní předporozumění směřuje k nabytí přesvědčení soudce o pravdivosti

---

233 ŠTAJGR, F.: *Právo a skutečnosti v civilněprocesním revisním řízení*, op. cit. s. 13-15.

či nepravdivosti skutkových přednesů, tedy k cíli, který vytyčuje princip materiální pravdy v umírněném pojetí. V tomto následném postupu už se realizuje hodnocení pravdivosti skutkových tvrzení prostřednictvím korespondenční teorie pravdy, jak bude uvedeno posléze. Toto korespondenčně pravdivé posouzení však prapůvodně vychází z koherenčně pravdivého skutkového předporozumění, jak bylo vyloženo.

Abych zmírnil obavy, které mohou vyvstávat při uvážení koncepce iracionálního východiska hodnocení skutkových přednesů, je třeba si uvědomit rozdíl mezi prvotní vírou a konečným soudem. Jsem toho názoru, že prvotní víra je počátek přirozeného procesu, který je lidem vlastní. Tento počátek tedy ještě není samotným hodnocením, neboť na něj navazuje provádění a hodnocení důkazů a pro účely hledání pravdy se musí konečné hodnocení řídit racionálními postupy. Emočně zabarvené prvotní soudy tedy nejsou z povahy věci nesprávné, uvědomíme-li si, že se jedná o běžné lidské soudy v obecném slova smyslu, kterým se nevyhne ani soudce právě proto, že je člověk. Nejsou to tedy úsudky skutkové a na ně navazující právní závěry, které soudce musí učinit na základě provedeného dokazování. Kdyby tyto úsudky byly tvořeny pod tíhou obecných prvotních dojmů, docházelo by k neúnosné subjektivizaci důkazního procesu. Právní soud pod tlakem předběžné víry by byl mnohdy nesprávný. Prvotní subjektivní víra je však přirozená a za podmínky následného racionálního hodnocení by neměla být nebezpečná.

Účelem procesu justifikace skutkových závěrů je tudíž navržení takového postupu, který začíná u iracionální *víry* a končí u racionálního *přesvědčení*. Samozřejmě může soudce rozhodnout i na základě své víry či domněnek. Povaha získávání pravdivého skutkového materiálu by však měla být logická, zkušenostní a přezkoumatelná. Jako takový by proces hodnocení důkazů neměl sklouznout ke zcela subjektivní povaze důkazu a vyhnout se tak racionalistické koncepci dokazování.<sup>234</sup> H. L. HO tento proces shrnuje, když říká, že „*truth is the standard of correctness for a belief*“.<sup>235</sup>

Skutkové poznatky o rozhodných skutečnostech získává soud procesním dokazováním.<sup>236</sup> Je však zřejmé, že pouhým dokazováním nemůže soudce nabýt vědomosti o veškerých skutečnostech důležitých pro tvorbu závěru o skutkovém stavu. Výše jsem naznačil obecné soudcovo předporozumění. Pojem

234 Srov. BELTRAN, J. F.: Legal proof and fact finders' beliefs, op. cit., s. 297.

235 „Pravda je kritériem správnosti víry.“ Viz HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 77.

236 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací*, op. cit., s. 220.



předporozumění volím záměrně nejen proto, že se jedná o prvotní fázi tvorby skutkových poznatků, ale také proto, že zde nemám na mysli alternativně k poznatkům skutkovým, poznatky právní. Jinak řečeno, pro skutkové poznatky obecně je procesní dokazování stěžejní, avšak není jediným zdrojem „skutkového“ poznání. F. Štajgr v tomto trefně odlišuje zjišťování skutečností a zjišťování skutkového stavu.<sup>237</sup> Pouze zjišťování skutkového stavu je vázáno výlučně na procesní dokazování. Jak bude ukázáno v páté kapitole, tak právě pro vydání meritorních rozhodnutí založených na skutkovém stavu, který nebyl zcela nebo z části zjištěn procesním dokazováním, hrají soudcovy obecné zkušenosti klíčovou roli. Nicméně se proces hodnocení výsledků dokazování neobejde bez soudcových logických postupů, navazující na předchozí obecné, či nově dokazováním nabyté zkušenosti. Předpokladem úspěšného procesního dokazování je však skutkové předporozumění, které zajišťuje komplexnost skutkových závěrů tvořených na podkladě výsledků dokazování.

## 4.2 „Korespondenční“ materiální pravda

V kapitole 2.1 byly nastíněny hlavní rysy korespondenční teorie jako jedné ze základních teorií pravdy. V této teorii se odráží přesvědčení o existenci vnitřní, třeba i skryté pravdy a její poznatelnosti skrze prvky korespondence.

Jak už bylo řečeno, podle korespondenční teorie je ve své podstatě pravdivé takové tvrzení, které se shoduje s fakty. Je tudíž její podstatou reflexe reality vnějšího světa a zkoumání a objasnění soulad této reflexe s předkládanými tvrzeními.

Z takto naznačené korespondence vyplývá možný vliv této teorie na dnešní pojetí principu materiální pravdy.<sup>238</sup> Je-li princip materiální pravdy postup, ve kterém nejsou zjišťování skutkového stavu věci kladeny žádné formální překážky ústící v přesvědčení soudce o pravdivosti těchto skutečností, porovnává soudce do jisté míry soulad – korespondenci – předkládaných tvrzení s realitou okolního světa zprostředkovanou mu provedenými důkazy. Dospěje-li soud k závěru, že se skutečnosti zjištěné v procesu dokazování shodují s realitou, jsou tyto skutečnosti označeny za pravdivé. Na základě prováděného zjišťování korespondence pak soudce získává podklad pro rozhodnutí, který

---

237 ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, op. cit. s. 53.

238 Srov. HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*, op. cit., s. 269.

považuje za pravdivý a který slouží pro následnou aplikaci právních norem na takto zjištěný „skutečný“ stav věci.

Dříve v této práci jsem uvedl, že základními způsoby nabývání skutkových poznatků jsou vnímání a dokazování. Smyslem dokazování je proto zprostředkované zjištění rozhodných skutečností. Vnímáním soud nabývá skutkové poznatky přímo tak, aby na ně mohl následným procesem myšlení navázat.

Dokazováním však může soud nabýt poznatky přímo pouze důkazem ohledáním. Ostatní skutečnosti, které se neodehrály před zraky soudce, a jsou tudíž nepřístupné jeho přímému smyslovému vnímání, jsou zjišťovány v procesu dokazování jinými důkazními prostředky. Už německý říšský soud uvedl ve svém rozsudku ze dne 14. ledna 1885, že „[v] důsledku omezených prostředků lidského poznání nikdo nemůže (kromě případů vlastního bezprostředního pozorování určitého děje) dospět k absolutně jistému poznání o existenci nebo neexistenci nějakého skutkového stavu a vždycky jsou myslitelné možnosti, že rozhodné skutečnosti nenastaly“.<sup>239</sup> Problém tedy vyvstává při snaze hledat pravdu prostřednictvím procesu, v rámci kteréhožto není možno se o rozhodných skutečnostech přímo přesvědčit a smyslově je vnímat.

Vraťme se zde k teoriím pravdy a principu materiální pravdy. Pokud by soud rozhodoval pouze na základě přímého vnímání rozhodných skutečností, bylo by vcelku jednoduše možné konstatovat, že v tomto uplatňuje korespondenční teorii pravdy. Na pravdivost výsledků dokazování jsou běžně kladeny korespondenčně-pravdivé nároky.<sup>240</sup> Avšak vzhledem k nepřímé povaze dokazování je užití této filosofické teorie při procesním dokazování složitější. Na základě procesním dokazováním zjištěných poznatků vyvozuje soudce svým myšlením vyvozuje skutkové závěry. Tyto skutkové inference mají povahu poznatků o skutečnostech vnějšího světa, tedy prvků referenční množiny rozhodných faktů ve smyslu korespondenční teorie pravdy.

Připomenu, že kongruenční korespondenční teorie pravdy považuje za pravdivé takové tvrzení, kteréhožto prvky se strukturálně shodují s prvky relevantního výseku vnějšího světa. Porovnáme-li skutečnosti, které se udály bezprostředně před soudcem, tedy tak, že je soudce mohl přímo vnímat, je patrně možné tyto dílčí skutkové závěry považovat za pravdivé ve smyslu

239 Citováno dle MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 127.

240 Srov. např. ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, op. cit., s. 61; MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 11.

kongruenční korespondence. Například se soudce ohledáním přesvědčí o tvrzené délce vozidla. Pokud účastník řízení tvrdil, že vozidlo měří pět metrů a soud ohledáním zjistí, že vozidlo měří čtyři metry a osmdesát centimetrů, dospěje k dílčímu skutkovému závěru o nepravdivosti účastníkovra tvrzení o délce vozidla. K tomuto závěru dojde soud už jen proto, že se o relevantním faktu svými vlastními smysly přesvědčil a žádných dalších důkazních postupů už pro stanovení závěru o délce vozidla není třeba.

Jak ale bylo řečeno, velká většina rozhodných skutečností musí být zjištěna zprostředkovaně, tedy pomocí nepřímého dokazování. Uvažme situaci, kdy žalobce tvrdí, že žalovaný zaplatil smluvenou částku po datu splatnosti a žádá po žalovaném úroky z prodlení. Žalovaný toto tvrzení odmítá s tím, že dluh údajně splatil řádně a včas. Dejme tomu, že ke splnění dluhu došlo během osobního setkání žalobce a žalovaného. Soudce se v takovém případě nemůže přesvědčit o zrcadlení skutkového tvrzení ve skutečnosti vnější reality.

Korelační korespondenční teorie ale považuje za pravdivé takové tvrzení, jehož demonstrativní korelační vztah je typem deskriptivního korelačního vztahu. Jinak řečeno, jestliže je výpověď o určité tvrzené skutečnosti ve shodě s typovým okruhem takových skutečností, je pravdivá, neboť jazyková konvence v tomto velí považovat za pravdu vzájemnou korespondenci těchto dvou konvencí. Pro soud tedy bude rozhodné, zda (a případně kdy) došlo k osobnímu setkání žalobce a žalovaného a zda žalovaný předal žalobci celou smluvenou částku. Jestliže soud nabude subjektivního přesvědčení, že k tomuto setkání došlo, nemůže tento poznatek z dokazování ještě považovat za skutečnost vnějšího světa, neboť k ní došel, na základě provedených důkazů, vlastními logickými a zkušenostními postupy a závěr o pravdivosti tohoto poznatku je proto vždy činěn s určitou (nikoli absolutní) mírou pravděpodobnosti. Pokud tento výsledek soudcových úvah překoná potřebnou míru důkazu,<sup>241</sup> může jej soudce porovnat s typovou situací, ve které se v minulosti účastníci řízení setkali, a to údajně za účelem splnění dluhu žalovaným.

Deskriptivní konvence v takovém případě stanoví, že při setkání obou stran smluvního vztahu těsně před uplynutím lhůty splatnosti běžně dochází ke splnění dluhu. Pokud se tedy soudce subjektivně přesvědčí o existenci všech podstatných prvků deskriptivní a demonstrativní konvence, už mi nic (ve smyslu korelační korespondence pravdy) nic nebrání ve vyvození závěru o

---

241 O problematice míry důkazu budu dále hovořit v páté kapitole.

pravdivosti předmětného skutkového tvrzení. Uvažme, že tvrzení o proběhlém setkání koreluje s prokázaným setkáním žalobce a žalovaného (demonstrativní konvence). Současně uvažujme, že tato podmnožina jako celek koresponduje s ustálenými jazykovými výpověďmi o setkání dvou smluvních stran těsně před uplynutím lhůty splatnosti dluhu, kteréžto výpovědi korelují s běžným – typovým skutečným stavem a průběhem těchto setkání (deskriptivní konvence). Pokud by tyto podmínky byly splněny a soudce by se tudíž o podstatných prvcích zkoumané pravdivostní korespondence přesvědčil, bylo by možné tyto dvě množiny považovat za navzájem korespondující a skutkové tvrzení v našem příkladu by tedy bylo možné považovat za pravdivé.

Stejně jako má však korespondenční teorie pravdy dvě základní varianty (kongruenční a korelační), lze i princip materiální pravdy pojímat dvěma způsoby, jak byly naznačeny v části 3.1. Výše jsem rozebral umírněnou variantu principu materiální pravdy a objasnil její korespondenčně pravdivé rysy. U procesního dokazování jsem v rámci principu materiální pravdy naznačil rysy kongruenční (především pro důkaz ohledáním) a rysy korelační (pro případy častějšího dokazování realizovaného zprostředkovaně formou důkazních prostředků referujících k minulým událostem). Toto zprostředkované dokazování soud užívá za účelem nabytí skutkových poznatků o událostech nastalých v minulosti, neboť právě tyto již proběhlé události,<sup>242</sup> jejichž objasnění je nezbytné k dosažení spravedlivého rozhodnutí, soud zkoumá.<sup>243</sup> Typicky se pak v případech korelace jedná o prvky korespondence ve výsleších svědků či účastníků řízení. Jak ale bylo ve zmiňované části 3.1 uvedeno, je princip materiální pravdy výchozí ideou kladoucí v abstraktní rovině požadavky na kvalitu a způsob dokazování a současně má dvojakou povahu. Zbývá proto prozkoumat ambicióznější variantu principu materiální pravdy, tedy proklamovanou snahu o nalezení skutečné pravdy.

U principu materiální pravdy v jeho „silném“ pojetí je třeba si ještě více uvědomit povahu tohoto principu jako převážně ideové proklamace. Je třeba se vyhnout myšlenkám na hledání korespondenční pravdy ve skutečné pravdě, neboť ta by vždy nesla jasné známky korespondence.

Při zjišťování skutkového stavu se obecně považuje za pravdu shoda tvrzení se skutečností, a v tomto není třeba tvrzení o korespondenci jako dominující teorii pravdy v procesním dokazování korigovat. Při úvaze o skutečné pravdě

---

242 RISINGER, D. M.: *Searching for Truth in the American Law of Evidence and Proof*, op. cit., s. 806.

243 TWINING, W.: *Rethinking evidence. Exploratory essays*, op. cit., s. 116.

vlastně nezkoumáme skutečnou pravdu samotnou, neboť její nalezení je právě cílem zjišťování skutkového stavu. Zjištění skutečné pravdy by tedy znamenalo zjištění absolutní korespondence. Jenže už z předchozího textu je patrné, že takové zjištění naráží nejen ve filosofii, ale i v procesním právu na značné epistemické obtíže. Zprostředkované dokazování už ze své povahy nemůže odhalit korespondenci mezi skutkovým tvrzením a v minulosti nastalou skutečností ve smyslu korespondence jako strukturální shody tvrzení a skutečnosti. Tuto shodu je možno nalézt v korelační korespondenci, jak bylo uvedeno výše.

V případech, kdy je princip materiální pravdy chápán jako nalezení skutečné pravdy, a je tedy ideovou proklamací naprosté objektivity skutkových zjištění, je takovou ideovou proklamací i kongruenční korespondence. Tvrzené hledání a nalezení *skutečné* pravdy by znamenalo prostupování kongruenční korespondenční teorie pravdy zjišťováním skutkového stavu. Vzhledem k tomu, že není ani korespondenční teorie pravdy absolutní teorií, má její odnož – korelační korespondence – vždy relativně pravděpodobnostní povahu. I v užití principu materiální pravdy jako hledání a nalezení skutečné pravdy je možné hledat prvky korelační korespondence, neboť soudce se i při takovém pojetí materiální pravdy musel dobrat určitých skutkových zjištění. V tomto už však nenalézal skutečnou pravdu, neboť ta byla jen myšleným cílem takového procesu. Ve skutečnosti totiž nabýval s určitou, byť třeba vysokou, mírou pravděpodobnosti takové skutkové poznatky, které považoval za pravdivé. Pokud tedy (byť nevědomě) uplatňoval jako kritérium pravdivosti skutkových přednesů korelační korespondenční teorii pravdy, neměl primárně za cíl zjistit skutečnou pravdu. Pokud měl soud hledat skutečnou pravdu, měl jako kritérium pravdivosti užívat kongruenční korespondenční teorii pravdy, která však, jak bylo uvedeno výše, může být efektivně užita pouze pro bezprostřední formy dokazování.

Efektivní užívání korespondenční teorie pravdy znamená užívání korelační korespondence, a tvoří tedy pravdivostní kritérium principu materiální pravdy v jeho moderním pojetí, tedy je zjišťováním skutkového stavu bez formálních překážek. Užívání kongruenční korespondenční teorie pravdy není (s výjimkou přímých forem dokazování) opravdovým užíváním takové teorie, ale ideovým prohlášením o zjišťování skutečné pravdy. Stejně jako není s jistotou vždy možné nalézt skutečnou pravdu, není většinou možné ani stanovit jako pravdivostní kritérium zjišťování skutkového stavu korespondenci, ve smyslu

zrcadlení skutkového tvrzení v příslušném výseku reality vnějšího světa. Tato pouze ideová povaha kongruenční korespondence v procesním dokazování a současně pravděpodobnostní povaha výsledků hodnocení důkazů při užití korelační korespondenční teorie pravdy, je proto důsledkem epistemické pasti. Uznání možnosti nalezení skutečné pravdy totiž vychází z úsudku, že kde jsou objektivní fakta, je i objektivní pravda.<sup>244</sup> Epistemickým problémem v procesním dokazování však zůstává, jak objektivní pravdu zjistit. Tato epistemická past spočívá v bezvýhodnosti situace, ve které je na zjištění skutkového stavu v civilním procesu kladen požadavek nalezení skutečné objektivní pravdy.

Tyto epistemické obtíže a současná snaha nalézt pravdu v soudním procesu se odráží v povaze zdůvodňování skutkových závěrů. Tento proces zdůvodňování je totiž nezávislý na pravdivosti či nepravdivosti soudcovy víry.<sup>245</sup> Jak bylo řečeno, soudcova víra je nezávislá na jeho vůli, a tedy i na následném procesu justifikace prováděného dokazování. To, že se vyhýbáme uznání existence jediné absolutní pravdy však neznamena, že by byla některá skutková tvrzení a jejich příslušná argumentace relevantní naprosto a některá zase vůbec.<sup>246</sup> Ani to neznamena, že by si byla všechna skutková tvrzení rovna. Některá skutková tvrzení však mohou být významnější než jiná. Stejně tak zjišťování skutkového stavu by mělo vést k takovým závěrům, jejichž zdůvodnění se opírá o co nejvíce silných argumentů, které neaspírují na poznání absolutní pravdy, ale na nejpravděpodobnější skutkový závěr, který má být co nejlépe odůvodněn.

I když je úkolem soudce hledat pravdu, nemusí to znamenat, že soudní rozhodnutí jen stanoví právní závěr o nalezené pravdě. Předně totiž procesní právo samo stanoví, jakým způsobem se má skutkový stav zjišťovat.<sup>247</sup> Takto nejdříve právo stanoví, co má soud vlastně zjišťovat, tj. jaké skutečnosti jsou z pohledu hmotného práva rozhodné, jaké nástroje je k tomuto zjišťování možno použít a v jakých mezích se má dokazování provádět. Právo tedy pro účely civilního procesu hledání pravdy podmiňuje. Soudní proces totiž pravdu nikoli pouze deklaruje, ale také vytváří.<sup>248</sup> Převážně deklaratorní povaha soudních rozhodnutí v civilním sporu vyplývá z odlišnosti procesněprávního a

---

244 NICOLSON, D.: Truth, Reason and Justice: Epistemology and Politics in Evidence Discourse. *The Modern Law Review*. 1994, č. 5, s. 737.

245 COLEMAN, J.: Rational Choice and Rational Cognition. *Legal Theory*, 1997, č. 2, s. 183; HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 116.

246 Srov. NICOLSON, D.: Truth, Reason and Justice: Epistemology and Politics in Evidence Discourse, op. cit., s. 732.

247 TWINING, W.: *Rethinking evidence. Exploratory essays*, op. cit., s. 147.

248 NICOLSON, D.: Truth, Reason and Justice: Epistemology and Politics in Evidence Discourse, op. cit., s. 739.

hmotněprávního vztahu, neboť vztah procesněprávní je na vztahu hmotněprávním zcela nezávislý.<sup>249</sup> Snaha o nalezení pravdy soudem by pochopitelně měla být součástí i procesu vedoucího k vydání deklaratorního rozhodnutí. Pro objasnění povahy této v soudním sporu hledané pravdy, je však důležité, že toto zjišťování pravdivosti je z části determinováno a současně limitováno normami procesního práva. Výsledek těchto zjištění, resp. konečné rozhodnutí soudu, má pak za následek výrok o (ne)existenci hmotněprávního vztahu, potažmo vymezení jeho obsahu, tedy hmotněprávních práv a povinností daných subjektů, která jsou soudem postavena na jisto.<sup>250</sup>

Skutkový stav sice musí být pro vydání soudního rozhodnutí spolehlivě zjištěn, nicméně zjišťování skutkového stavu není proces totožný s hledáním pravdy. Jinak řečeno soudce si nemůže být jistý čistě objektivní povahou zjištěných poznatků, které by svou povahou byly nezávislé na mysli poznávajícího subjektu. Podstatné však je, že vzhledem k této metafyzické bariéře není úkolem soudu nabývat metafyzicky objektivní poznání, nýbrž zjišťovat sociálně podmíněný skutkový stav.<sup>251</sup> To, co zjišťuje soud je stejně jako vlastní činnost soudu součástí sociální reality. Při zjišťování skutkového stavu však soud hledá odpověď na skutkové otázky, na které jsou odpovědi determinovány událostmi proběhlými v minulosti.<sup>252</sup> O objektivitě skutkových poznatků tedy hovoříme proto, že jimi poznáváme události, které se měly odehrát v minulosti ve vnější realitě. Nejedná se však o, řekněme, silnou verzi objektivního poznání, která je vlastní přírodním vědám. Soud nezkoumá přírodní zákonitosti, které fungují zcela nezávisle na lidské činnosti a mysli poznávajícího subjektu. Skutkové poznatky ze sporu, které reflektují minulé děje, a které proto považujeme za objektivní skutečnosti, mají vždy částečně subjektivní povahu a soud nemůže dosáhnout sto procentní jistoty o jejich pravdivosti. To otevírá otázky odlišnosti poznání v přírodních a společenských vědách a (opět) otázku pravděpodobnosti skutkových poznatků, kterým se budu věnovat v páté kapitole. Na tomto místě však z uvedeného vyplývá, že poznatek, který je v subjektivní v úzkém smyslu slova, jak se uplatňuje například v přírodních vědách, může být objektivní v tom smyslu, v jakém se užívá ve vědách společenských. Tím spíše je účelné chápat jej jako objektivní

249 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací*, op. cit., s. 87-88.

250 Tamtéž, s. 88.

251 DAMAŠKA, M.: *Truth in Adjudication*, op. cit., s. 291.

252 Srov. HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*, op. cit., s. 263; ŠÁMAL, P.: *Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu*. *Trestněprávní revue*. 2008, č. 12, s. 349.

v adjudikačním procesu. John Searle v tomto ohledu dochází k závěru, že ontologicky subjektivní záležitost může být epistemicky objektivní.<sup>253</sup> Uvažme jednotlivé měsíce v roce. Dvanáct měsíců v roce i samotný kalendářní rok, který počítáme od jeho počátku, prvního ledna, do jeho konce, třicátého prvního prosince, jsou lidskými výtvoři. Přísně vzato neexistuje žádný leden, únor, březen a tak dále, které bychom objevili. Tyto časové úseky existují „pouze“ jako součást sociální reality, která je kulturně podmíněná lidskou činností. V tomto ohledu jsou objektivními poznatky pouze oběh země kolem slunce a plynutí času. Na nich založené skutečnosti jsou už však „produkty“ lidské činnosti. Pro účely soudního procesu je však kalendářní rok a rozložení jednotlivých měsíců objektivním faktem, který není a ani nemůže být předmětem dokazování a jedná se tedy o notoriety.<sup>254</sup>

Hledání pravdy by mělo být stěžejním aspektem zjišťování skutkového stavu. Právní normy tedy tvoří základní východisko pro vnitřní strukturu hledání pravdy v civilním procesu. Proces justifikace skutkových závěrů pak klade na hledání pravdy vnější, epistemické nároky, neboť snaha o spravedlivé rozhodnutí by měla jít ruku v ruce se snahou o spravedlivé nalézání pravdy, tj. se správným a spravedlivým procesem justifikace skutkových závěrů.<sup>255</sup>

Skutkové poznatky, které bychom v civilním procesu chtěli nazývat pravdivými musí tedy splňovat určitá právní i epistemická kritéria – tedy být reálně dosažitelná a ospravedlnitelná, ale současně aspirovat na vysokou míru pravděpodobnosti soudcova přesvědčení o tom, že tvrzení je pravdivé. Je zřejmé, že „pravdivý“ skutkový poznatek musí být nabytý v souladu se zákonem, musí být epistemicky dosažitelný, odůvodnitelný a soudce o něm musí být přesvědčen s pravděpodobností někde ve spektru mezi převažující pravděpodobností, praktickou jistotou a pravděpodobností bez důvodných pochybností a přesvědčením nade vší pochybnost.<sup>256</sup>

V takto naznačené koncepci dnešního chápání principu materiální pravdy tak lze považovat korespondenční teorii pravdy za převažující teorii používanou ve snaze nalézt pravdu v procesu aplikace práva v civilním procesu.

Nelze však nepřipomenout, že uplatnění principu materiální pravdy není tak úplně hledáním skutečné, objektivní pravdy v soudním řízení, jakožto spíše

253 SEARLE, J. R.: *The Construction of Social Reality*. New York: Simon and Schuster, 1995, s. 200, 203.

254 GERLOCH, A.: *Teorie práva*, op. cit., s. 208.

255 Srov. DENNIS, I.: *The Law of Evidence*. London: Sweet & Maxwell, 2007, s. 49 a násl.; DUFF, R. A.: *The Limits of Virtue Jurisprudence*. In: BRADY, M., PRITCHARD, D. (eds.): *Moral and Epistemic Virtues*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2003, s. 199.

256 Ke stupni pravděpodobnosti soudcova přesvědčení viz dále kapitola 5.



přijetím strukturovaných pravidel pro zjištění skutkového stavu. S tím souvisí i okolnost, že skutečný stav věci není poznáván výlučně skrze korespondenční teorii pravdy, nýbrž i za použití dalších teorií pravdy a procesněprávních principů, protože samotné zjišťování skutkového stavu nelze z podstaty věci rozložit na zjišťování pravdy pomocí jednotlivých teorií pravdy odděleně. To plyne už z povahy obou pozorovaných postupů, neboť právem normovaný proces, jehož cílem je správné a spravedlivé rozhodnutí a na který jsou tudíž kladeny četné praktické nároky, nelze zaměňovat s logicko-filosofickými přístupy k poznání pravdy.

### **4.3 „Koherenční“ formální pravda**

O koherenční teorii bylo v kapitole 2.2 řečeno, že v jistém ohledu reaguje na teorii korespondenční, a sice, že shledává podstatu pravdivosti v souladu předkládaných tvrzení se souborem vnitřních přesvědčení, se kterými utvoří vnitřně bezesporný, koherenční rámec pravdivého poznání.

Chápeme-li pak princip formální pravdy jako použití přesných procesních postupů, při jejichž dodržení je získán zjišťovaný skutkový stav, je na místě se na některé aspekty tohoto principu podívat prismatem koherenční teorie pravdy. Co mají tento princip a tato teorie pravdy společného, je odhlédnutí od vnější reality jako kritéria pravdivosti. I zde je však na místě připomenout, že poměruji filosofickou teorii pravdy s procesním principem formální pravdy. Jedná se tudíž o principiální poměrování ideového cíle dokazování s filosofickou koncepcí.

Tento procesní princip abstrahuje poznatky z příslušných norem obsažených v procesněprávních předpisech a ztělesňuje i určitou hodnotovou orientaci soudního dokazování, potažmo rozhodnutí jako takového. Toto poměrování lze u prvků principu formální pravdy spatřovat ve střetu hodnoty spravedlnosti, jejímž vyjádřením je princip materiální pravdy v té které podobě, a právní jistoty, která se odráží v požadavcích na povinnost soudu vydat rozhodnutí a na rychlost řízení. Neznamena to, že by cíl dokazování založený na principu formální pravdy neaspiroval na spravedlivé rozhodnutí, klade však na ně ve srovnání s principem materiální pravdy ideově nižší nároky. Konkrétním projevům principu formální pravdy, jako např. rozsudku pro zmeškání, se budu

věnovat v následující kapitole. Zde nastíním, co mám na mysli, když hovořím o koherenci v principu formální pravdy.

Při objasňování skutkové podstaty v civilním sporu zjišťované věci je při užívání principu formální pravdy vytvořen soubor pravidel, v jejichž světle jsou předkládaná skutková tvrzení posuzována. Ke skutkovým poznatkům soud dochází za dodržení předem stanovených procesních postupů; jinak řečeno při dodržení předem stanovených procesních postupů je zjištěn (získán) skutkový stav. Při takto stanovené struktuře poznávání skutkových okolností tedy vlastně posuzujeme soulad předkládaných tvrzení s nám známou množinou přesvědčení o pravdě, která v soudním (případně jiném) řízení vyplývá z dodržení přesně daných formálních procesních pravidel.

Do určité míry lze říci, že se v principu formální pravdy odráží prvky koherenční teorie pravdy, protože, jak bylo naznačeno, vytváří se koherenční množina pravdivých skutečností uvedením předkládaných tvrzení do souladu s (za fakt považovanými) přesvědčeními, na která je odkazováno pravidly obsaženými v právních předpisech.

Protože je zde princip formální pravdy pojímán jako zjišťování skutkového stavu, jehož podstatou je aplikace formálních procesních pravidel, je při užití tohoto principu provázanost skutkových zjištění a právní normy projevem jejich vzájemného souladu, tedy jistého druhu koherence. Skutkový stav, ke kterému soud dospěje dodržením formální procedury, je pokračováním „důkazní koherence“ procesněprávní normy, která zde figuruje jako základní předpoklad skutkových zjištění a výsledkem aplikace této právní normy, tedy realizací její dispozice.<sup>257</sup> Procesněprávní norma proto funguje jako základní předpoklad zjištění skutkového poznatku. Realizací této normy, tedy její aplikací v průběhu zjišťování skutkového stavu, které by pro představu bylo ovládáno principem formální pravdy, by byl získán skutkový poznatek, který je na procesní normě závislý a který s ní tudíž musí být v souladu. Chceme-li, musí s ní být „koherentní“. Vzájemný poměr daného „formálně-pravdivého“ procesního pravidla a na něm závislého skutkového poznatku má tudíž podobu vztahu příčiny a následku.

Je vcelku logické, že příčina a následek jsou obecně vzato koherentní. Nikoli každá koherence je však pravdivá. Jinak řečeno, zdaleka ne vždy jsou skutečnosti, které jsou ve vzájemném souladu, také pravdivé ve smyslu koherenční teorie pravdy. Takové pojetí by vedlo k absurdnímu závěru, že každé

---

257 AMAYA, A.: Coherence, Evidence, and Legal Proof. *Legal Theory*. 2013, č 1, s. 6.

chování, které právní norma jako pravidlo předepisuje, je pravdivé, neboť jejich vzájemný soulad je dán právě tím, že toto chování právní norma stanoví. Vzájemný soulad výsledku aplikace právní normy a v ní obsaženém pravidle chování je důsledkem závislosti, nikoli pravdivosti. Je-li výsledek závislý na příčině, budou spolu výsledek a příčina vždy vnitřně souladné, tedy koherentní. Tato vzájemná bezspornost není důsledkem pravdivosti, ale důsledkem naplnění skutkové podstaty právní normy obsažené v její hypotéze, následkem čehož je realizace samotného pravidla chování obsaženého v její dispozici.<sup>258</sup>

Kritériem pravdivosti je však u koherenční teorie pravdy vnitřní soubor přesvědčení, která jsou z nějakého důvodu pravdivá. Tato referenční množina pravdivých přesvědčení je však součástí mentálního vědomí poznávajícího subjektu. Jsou-li navzájem souladné právní norma a výsledek aplikace této normy, je to běžný průběh takové aplikace, nicméně kritérium pravdivosti v podobě množiny pravdivých přesvědčení nemusí v takové aplikaci vůbec figurovat. O pravdivostní koherenci se proto může jednat pouze v případě, že procesní pravidlo odkazuje na vnitřní soubor soudcových přesvědčení o pravdě.

Aby se nejednalo o pouhý vztah příčiny a následku, musí mít pravdivostní kritérium poznatků zjišťovaných za užití principu formální pravdy původ vně samotného pravidla. Tedy vně pravidla, které bychom označili za projev principu formální pravdy a musí proto mít určitý „pravdivostní potenciál“. Kdyby nebylo mentální vědomí o pravdivosti součástí posuzování pravdivosti skutkového tvrzení, nemohlo by se v případě zvažování nějaké teorie pravdy ani jednat o realistickou či inflační teorii pravdy. Pokud by byla pravdivost právně relevantní skutečnosti redukována na obsah dispozice stanovující příslušné pravidlo chování, muselo by se jednat kupříkladu o minimální či obdobnou teorii pravdy, jak jsem o nich stručně pojednal v úvodu druhé kapitoly. Absurdním důsledkem případného vlivu takových teorií pravdy, které jednoduše řečeno považují pravdu za triviální, by byly například úsudky typu: „*skutkové tvrzení je pravdivé, pakliže takové právní jednání vyplývá z právní normy*“.<sup>259</sup> Takováto redukce však nic nevypovídá o tom, jestli k jednání, které je podstatou skutkového tvrzení, opravdu došlo, resp. jestli je pravdivé skutkové tvrzení o existenci této skutečnosti.

---

258 GERLICH, K.: *Skutková zjištění a právní posouzení v řízení soudním: studie k revisnímu a zrušovacímu řízení před nejvyšším soudem*. Praha: Orbis, 1934, s. 15; LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 93-94.

259 Blíže viz HORWICH, P.: *Truth*, op. cit., s. 11 a násl.

Právní pravidla, která jsou projevem principu formální pravdy tedy musí mít „pravdivostní potenciál“. Tímto potenciálem zde rozumím určitý rozměr procesního pravidla, které upravuje kvalitu zjišťování skutkového stavu, nebo je alespoň částečná povaha kvality skutkových zjištění nepřímým důsledkem aplikace takového pravidla. Uvážíme-li normy upravující vedení řízení, například podmínky, za jejichž splnění dojde k zastavení řízení, ovlivňují sice tato pravidla rozsah skutkových zjištění, neboť vlastně samotné zjišťování skutkového stavu nebo jeho pokračování vylučuje, nicméně na kvalitu samotných skutkových zjištění nemá žádný vliv. Naopak i procesní pravidla, jejichž důsledkem je vydání meritorního rozhodnutí na skutkovém základě, který nebyl získán procesním dokazováním, ovlivňují samotnou kvalitu dokazování, neboť dávají soudu pravomoc rozhodnout právě na základě takového skutkového stavu. Příkladem takových pravidel mohou být příslušná ustanovení občanského soudního řádu o podmínkách vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání či o nedokazování shodných tvrzení účastníků řízení. Těmto pravidlům se budu spolu s otázkou hodnoty pravdivosti skutkového materiálu, částečně či zcela sebraného bez provedení dokazování, věnovat v následující kapitole.

Při běžné aplikaci právní normy, která nemá „pravdivostní potenciál“ se tedy jedná o vztah tvrzení a poznatku, který Paul Thagard označuje jako koherenci poznatku, který vyplývá z hypotézy o tomto poznatku.<sup>260</sup> Vysvětluje-li hypotéza určitý poznatek, jsou tato hypotéza a tento poznatek navzájem koherentní. Stejně tak jsou koherentní všechny poznatky, které taková hypotéza podmiňuje, a současně jsou koherentní všechny hypotézy, které podmiňují tentýž poznatek. Skutečnost, že se jedná o jakýsi druh koherence však neznamená, že je tato koherence relevantní i z hlediska koherenční teorie pravdy. Rozdíl spočívá v tom, že tato právní koherence nemusí být vždy důsledkem uplatnění principu formální pravdy, v kterémžto principu se koherenční teorie pravdy odráží. Tato formální pravda není výsledkem hledání filosofické pravdy, ale výsledkem procesního formalismu, potažmo pragmatismu, který ovlivňuje rozsah i kvalitu skutkových zjištění.

Stejně jako vyvstává u koherenční teorie pravdy problém s prokázáním pravdivosti původních tvrzení, do souladu s nimiž se snažíme uvést tvrzení nově předkládaná, je u principu formální pravdy potíž s nabytím přesvědčení o správnosti a opodstatněnosti původních předem stanovených formálních

---

260 THAGARD, P.: Explanatory Coherence. *Behavioral and Brain Sciences*. 1989, č. 12, s. 459; THAGARD, P.: *Coherence in Thought and Action*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press, 2002, s. 43.

pravidel. Pakliže totiž materie prokázaných tvrzení nevykazuje žádného rozporu a je vnitřně konzistentní a harmonická, není ještě zaručeno, že tato materie byla získána pomocí takových procesních pravidel, která byla vytvořena za účelem pravdivého zjištění skutkového stavu a není tudíž jisté, zda-li by tato skutková zjištění obstála při srovnání s realitou vnějšího světa.

Označení „pravdivé“ a pochybnost o dosažení této pravdivosti zde vycházejí z toho, že koherenční teorie pravdy nespĺňuje korespondenční intuici, jak byla naznačena v kapitole 2.2, a současně z toho, že se v tvorbě procesních pravidel odrážejí i jiné, zejména pragmatické motivy, jejichž cílem není nalezení pravdy ve smyslu (jinak převažující) korespondenční teorie pravdy.

U principu formální pravdy se v návaznosti na to jedná o otázku, zda je legitimní užívání takových institutů (například rozsudku pro zmeškání), jejichž ambicí není zjišťování skutkového stavu ani hledání pravdy, a kterýžto výrok v nich obsažený tudíž nutně nemusí být v souladu s realitou vnějšího světa. Pragmatickým aspektům zkoumání legitimacy procesních pravidel, která jsou projevem principu formální pravdy, se budu věnovat v následující kapitole.

Na tomto místě však ještě zmíním, že při užití principu formální pravdy je absence empirického ověření pravdivosti tvrzení s realitou vnějšího světa částečně kompenzována obsahem koherenční množiny, neboť to, co považujeme za pravdu, musí mít také zkušenostní původ. Nezapomínejme, že koherenční teorie pravdy je realistickou a inflační teorií pravdy, podle které pravda nemá triviální povahu. Koherenční teorie pravdy v tomto vychází z premisy, podle které musí být samo kritérium pravdivosti stejně jako posuzování tvrzení součástí mysli posuzujícího subjektu.<sup>261</sup> Obsah referenční množiny koherenční pravdivosti proto nemůže být nahodilý. Rozdíl je pouze v tom, že v rámci koherence uvažujeme o vnějších skutečnostech jako o odrazech těchto skutečností v naší mysli.<sup>262</sup> Pokud soudce nenabývá zkušenostní poznatky procesním dokazováním, ale přesto je považuje za pravdivé, musí být tato pravdivost dána souladem posuzovaných tvrzení s dříve nabytými zkušenostmi ohledně tvrzení obdobné povahy. Koherenční teorie pravdy se totiž nutně nesnaží o definici pravdy, ale o justifikaci procesu vedoucího ke konstatování pravdivosti tvrzení.<sup>263</sup> Ani koherenční teorii pravdy totiž není cizí

---

261 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 105.

262 BLANSHARD, B.: *The nature of thought*, op. cit. s. 261.

263 KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*, op. cit., s. 105.

pravděpodobnostní povaha závěrů o pravdě a nesnaží se tudíž o nalezení absolutní pravdy.<sup>264</sup>

Princip formální pravdy má proto ve své čisté podobě podobnou slabinu jako koherenční teorie pravdy, jejíž prvky obsahuje. Tato slabina je důsledkem vzájemného poměrování pravdivostní korespondence a koherence. Původ tohoto problému tkví v odhlédnutí koherenční teorie pravdy, potažmo principu formální pravdy od skutečností vnějšího světa a vychází tedy z nedostatečné korespondenční intuice. Tato nedostatečná korespondenční intuice však může být alespoň částečně kompenzována souborem soudcových zkušeností, jejichž posuzovaný soulad s předkládanými skutkovými tvrzeními, jak bude následně ukázáno, navazuje na skutkové předporozumění.

Korespondenční intuici považují za svým způsobem přirozený jev, který však sám o sobě nevyovídá o vlastní pravdivosti tvrzení. Skutečnosti, které jsou v civilním procesu soudním orgánem objasňovány, jsou totiž skutečnosti normované právem hmotným, kdežto při „formálně-pravdivém“ objasňování skutečnosti posuzujeme její soulad pouze s normami práva procesního. Tyto hmotněprávní normy se však nestávají součástí norem procesněprávních. Naopak tyto procesněprávní normy mají za úkol napomáhat ochraně subjektivních práv vzniklých z hmotněprávních vztahů.<sup>265</sup>

#### 4.4 Pragmatické zjišťování skutkového stavu

Výše byl naznačen význam korespondenční a koherenční teorie pravdy pro zjišťování skutkového stavu soudem, resp. odraz těchto teorií v principech formální a materiální pravdy. Vzhledem k celkovému významu dostupných teorií pravdy (viz kapitolu 2) se proto zbývá podívat na zjišťování skutkového stavu z pohledu teorie pragmatické.

Stejně jako lze v důkazním právu pozorovat různé koherenční „momenty“, které však nemusí být projevem koherenční teorie pravdy, lze tento jev, a to ještě častěji, vysledovat i u procesu zjišťování skutkového stavu prismatem pravdivostní teorie pragmatické. Ať už je to samotná účelnost prvků formální pravdy například v podobě rozsudků pro zmeškání a pro uznání, institut shodných tvrzení účastníků (viz kapitolu 5), či samotný princip hospodárnosti

264 BLANSHARD, B.: *The nature of thought*, op. cit., s. 312.

265 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 59.

soudního řízení nebo různé možnosti stanovení požadované míry důkazu (viz kapitolu 6.3). Je zapotřebí si uvědomit, že ne každá cílevědomá činnost, již je vlastní snaha o její efektivní průběh a která je pragmatická v běžném slova smyslu, je pragmatická též ve smyslu pragmatické teorie pravdy. Tato teorie klade na pravdu vyšší nároky, a to především prostřednictvím shody předpokládané užitečnosti předkládaných tvrzení a následné zkušenosti s jejich užitečností.

Domnívám se, že pragmaticčnost soudního rozhodování tkví především v zjišťování skutkového stavu soudem *pouze* v rozsahu potřebném pro rozhodnutí a v pragmatickém přístupu, co se stanovení potřebné míry důkazu týče. Soud nemá za cíl přesvědčit se o pravdivosti všech účastníky tvrzených skutečností, ale pouze těch, které jsou pro samotné rozhodnutí ve věci rozhodné, tedy zjištění kterých je účelné a užitečné.

Stejně tak je možné odlišně stanovit minimální nutnou úroveň přesvědčení soudce o pravdivosti skutkových tvrzení. Tedy pomocí odlišných koncepcí míry důkazu ovlivnit podíl případů rozhodovaných na základě pravidel o důkazním břemenu (je-li požadovaný důkazní standard příliš vysoký) nebo naopak čelit nebezpečí soudního rozhodování na základě nepravdivě zjištěných skutkových okolností (je-li požadovaný standard příliš nízký). K tomuto vlivu pragmatismu srov. dále zejména kapitolu 6.3.

Takto pojaté pragmatické zjišťování skutkového stavu soudem je umocněno při užití prvků principu formální pravdy. U tvrzení, která jsou mezi účastníky shodná, resp. nesporná, či za situace, kdy se má za to, že žalovaný tvrzený žalobní nárok uznává, soud nezjišťuje pravdivost těchto tvrzení, resp. nechce nabýt plné subjektivní přesvědčení o pravdivosti. Pouze přijme tato tvrzení za svá skutková zjištění, případně považuje skutkové přednesy žalobce za žalovaným uznaná či mezi účastníky nesporná. O vnitřních důvodech přesvědčení soudce o správnosti takového postupu bude pojednáno v následující kapitole. Zde však mám na mysli obecné (zejména normotvůrcovo) přesvědčení o užitečnosti tohoto postupu pro výsledek řízení. Patrně i soud, ale především normotvůrce je v uvedených případech pragmaticky přesvědčen o užitečnosti nezjišťování skutečného stavu věci prostřednictvím uplatnění principu formální pravdy.

Vliv pragmatické teorie pravdy na zjišťování skutkového stavu v civilním procesu má značně odlišnou povahu, než jakou má vliv teorií korespondenční a koherenční. Především se pragmatická teorie vztahuje na procesní pravidla a

jejich tvorbu, méně už se však odráží v samotném dokazování. V samotném dokazování má pragmatismus vliv také na estimaci míry důkazu.<sup>266</sup> Zde však hovořím o pragmatickém stanovení a aplikaci procesněprávních norem. Jedná se proto o určitá pragmaticky myšlená pravidla. Nezkoumám na tomto místě pravdivost samotných tvrzených skutkových okolností, byť může toto hodnocení pravdivosti záviset na formálním procesním postupu, ale povahu „meta-pravidel“ obecně normujících zjišťování skutkového stavu, která pragmaticky určují rozsah a kvalitu sběru skutkové materie.

Tato „meta-pravidla“ (určující zjišťování skutkového stavu v rozsahu nutném pro rozhodnutí věci) se svou realizací v právním předpise stávají pro soud závazná. Nemá proto smysl se ptát, zda jsou procesní pravidla pravdivá či zda jsou z pohledu pragmatické teorie pravdy pravdivé skutkové poznatky vzešlé z dokazování, které je upraveno těmito pragmatickými procesními pravidly. Pravdivost nabytých skutkových poznatků je z pohledu pragmatické teorie pravdy upozaděna, jak částečně již bylo a dále bude ukázáno, ve prospěch teorií korespondenční a koherenční. Je tomu tak proto, že otázka, zda jsou skutková zjištění pragmaticky pravdivá, je z hlediska sběru pravdivého skutkového materiálu do značné míry irelevantní. Tázat se, zda skutková zjištění osvědčila svou užitečnost v dlouhodobém časovém horizontu (instrumentální pragmatismus) nebo zda jsou užitečná jako důsledek univerzálního konsenzu poznávajících subjektů (konsenzuální pragmatismus) nemá pro hodnocení výsledků dokazování valný význam. Má však smysl se ptát, je-li pravda, že byl dostatečně zjištěn skutkový stav. Jinak řečeno je možné a důležité se ptát, jsou-li právem normovaný rozsah a kvalita skutkového materiálu pro rozhodnutí věci dostatečné a je-li způsob sběru skutkového materiálu účelný a užitečný. Pravda je totiž podle W. Jamese, něco, co se přihodí myšlence,<sup>267</sup> tedy takový její stav, který myšlenka nabude za určitých okolností. V důsledku toho se právní koncepce dokazování i samo soudní rozhodnutí (jako soubory myšlenek), stávají ve smyslu pragmatické teorie pravdivými, stanou-li se tedy užitečnými v souladu s našimi předchozími zkušenostmi o užitečnosti.<sup>268</sup>

Předem stanovená „pragmaticky míněná“ pravidla o rozsahu a kvalitě skutkových zjištění lze jednoduše řečeno chápat z pohledu instrumentálního pragmatismu jako dlouhodobé přesvědčení o jejich užitečnosti či z pohledu

---

266 Viz dále kapitola 6.

267 JAMES, W.: *Pragmatism: a new name for some old ways of thinking*, op. cit., s. 145.

268 MODAK-TRURAN, M. C.: *Pragmatic Justification of the Judicial Hunch*. *University of Richmond Law Review*. 2001, č. 1, s. 74.



konsenzuálního pragmatismu jako univerzální přesvědčení o takové užitečnosti. Tato pravidla jsou totiž odrazem charakteru soudního procesu, ne ve smyslu hledání pravdy o sobě, ale ve smyslu cílevědomého či pragmatického procesu, který v ideálním případě vede ke spravedlivému a rychlému rozhodnutí.<sup>269</sup>

Pravidlo, podle kterého soud zjišťuje skutkový stav v rozsahu nutném pro rozhodnutí, je tedy pragmaticky pravdivé, pakliže ve smyslu instrumentální i konsenzuální pragmatické teorie pravdy osvědčilo svou užitečnost, a to především z hlediska dlouhodobosti a z hlediska (vědeckou metodou dosaženého) univerzálního konsenzu. Přesněji řečeno nemusí být nutně pragmaticky pravdivé *konkrétní* procesní pravidlo, kterým se realizuje pragmatická myšlenka o užitečnosti zjišťování skutkového stavu, neboť jazykové vyjádření dané procesněprávní normy nemusí vždy umožňovat posuzování pravdivosti. Je tomu tak proto, že nikoli každé procesní pravidlo upravující zjišťování skutkového stavu má „pravdivostní potenciál“. Avšak pragmaticky pravdivá je právě tato myšlenka stojící v pozadí dané normy, tedy tvrzení o účelnosti stanoveného rozsahu a hloubky zjišťovaných skutečností. Pravdivostní pragmatismus jsme tudíž schopni pozorovat pouze u procesních pravidel, která samy o sobě upravují rozsah a kvalitu zjišťované skutkové materie. Jeví se jako bezpředmětné tázat se po (byť pragmatické) pravdivosti právních norem, pokud by předmětem jejich úpravy byly pouze otázky organizační a technické povahy, jako jsou například vedení, řízení apod.<sup>270</sup>

Zůstává však otázkou, zda je pravidlo, na základě kterého soud vezme za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků (jako důsledek procesního pragmatismu), správné, tj. jestli je užitečné natolik, že odůvodňuje pragmaticky omezit dokazování soudem a redukovat tak míru zkoumání pravdivosti ve smyslu korespondence. Pokud by soud skutečně nezkoumal pravdivost shodných tvrzení účastníků řízení, nemůžeme se tázat po jejich pravdivosti ve smyslu korespondenční teorie pravdy, ale v souladu s teorií pragmatickou pouze po tom, zdali je takový přístup užitečný. Ohledně samotné otázky pravdivosti shodných tvrzení účastníků pod z pohledu koherenční teorie pravdy viz následující kapitolu.

Určitý skutkový poznatek, který soud vezme za svůj na základě shodného tvrzení účastníků, může pro svou individuální povahu nabýt hodnotu pravdivosti v soudním procesu pouze ve smyslu koherence. Domnívám se, že

---

269 Srov. TWINING, W.: *Rethinking evidence. Exploratory essays*, op. cit., s. 138-139.

270 Srov. např. ustanovení § 102 odst. 2 OSŘ nebo § 104 OSŘ.

užitečnost pragmatického meta-pravidla, které nachází svůj odraz zejména v ustanovení § 120 odst. 3 OSŘ, může být prokázána pravděpodobně pouze dlouhodobou analýzou shodných tvrzení stran procesu. To už se ale dostávám příliš daleko. Možnost zkoumání pravdivosti shodných tvrzení účastníků za všech okolností by vyžadovala uplatnění vyšetřovacího principu v civilním procesu, přičemž toto posuzování by (vzhledem k dříve uvedenému) bylo opět protkáno prvky korespondenční a koherenční teorie pravdy.

## 4.5 Shrnutí

Soudce si ještě před samotným dokazováním či na jeho úplném počátku vytváří určité skutkové předporozumění. Toto předporozumění je determinováno mimovolní vírou v pravdivost či nepravdivost skutkových tvrzení. Tato víra je výchozím bodem procesního dokazování a je ze své povahy iracionální. Její podstatou je myšlenkově reflexivní absorpce prvotního (nikoli procesního) ohodnocení skutkového tvrzení do koherentní množiny soudcových obecných životních zkušeností. Podle toho, do které zkušenostní množiny je tento prvotní dojem zařazen, nabývá soudce předporozumění, jehož podstatou je předběžná iracionální víra buďto v pravdivost nebo nepravdivost zvažovaného skutkového tvrzení.

Na iracionální a předběžné posouzení skutkových tvrzení navazuje procesním dokazováním racionální myšlenkový proces provádění a hodnocení důkazů. Distinkce mezi intuitivním předporozuměním a kritickým hodnocením otevírá prostor pro následný rozsah a hloubku dokazování, přičemž soudcovo vědomí intuitivního předporozumění mu umožňuje v průběhu procesního dokazování důsledně rozlišovat mezi relevancí jednotlivých skutkových tvrzení a také stanovit míru nutnosti jejich prokázání.

V samotném dokazování a procesních pravidlech, která jej upravují se odrážejí filosofické koncepce pravdivosti, a to v závislosti na ideovém cíli a povaze nároků činěných na skutková zjištění.

Je-li princip materiální pravdy pojat jako nalezení skutečné pravdy, je odraz této ideové proklamace současně proklamací filosofické kongruenční korespondenční teorie pravdy. Soud má v tomto případě nalézat objektivní pravdu, která se vyznačuje zrcadlením zjištěných skutečností a obsahu skutkových přednesů. Uplatňuje se zde obecné tvrzení o pravdě jako shodě

myšlenky se skutečností, kterému je však v jeho striktně objektivním smyslu v rámci zjišťování skutkového stavu velmi obtížné dostat.

V pojetí principu materiální pravdy jako subjektivního přesvědčení soudce o pravdivosti skutkových tvrzení, které je logickými postupy a následným odůvodněním rozhodnutí objektivizováno, se uplatňuje v menší míře kongruenční a ve větší míře korelační korespondenční teorie pravdy. Z důvodu požadavku kladených na korespondenci v podobě strukturální shody tvrzení a skutečnosti se tato přísnější varianta korespondence uplatňuje pouze u přímé formy dokazování, typicky při provedení důkazu ohledáním.

Pro složitější tvrzení, kdy soud zkoumá události v minulosti nastalé, se v rámci principu materiální pravdy uplatňuje korelační korespondenční teorie pravdy. Tato teorie dovoluje dále hodnotit pravdivost myšlenkového obsah nabytý soudcem nepřímou formou zprostředkovaného dokazování. Takto zprostředkované výsledky dokazování dokáže soudce pomocí jazykové konvenčních vztahů korespondenční korelace porovnat s předkládanými skutkovými tvrzeními a s jistou mírou pravděpodobnosti tak dojít k závěru o jejich pravdivosti. Zárukou objektivity skutkového zjištění je tedy částečně subjektivní proces justifikace získaných poznatků.

V rámci principu formální pravdy je skutkový poznatek získáván dodržěním formálních procesních pravidel a je „koherenčně pravdivý“ do té míry, do jaké soud při zjišťování skutkového stavu pod tíhou principu formální pravdy odhlíží od vnější reality, tedy v takové míře, v jaké při zjišťování skutkového stavu absentuje procesní dokazování. O koherenční teorii pravdy je možné u principu formální pravdy hovořit tehdy, odkazuje-li procesní pravidlo na soubor přesvědčení považovaných za pravdivá, která přitom nevznikají bezprostředně v závislosti na realitě vnějšího světa. Pouze pokud skutková tvrzení tvoří koherentní celek pravdivostních přesvědčení soudce se zkušenostmi, vzniklými ještě před započítím procesu, na které je soudce odkázán v důsledku aplikace „formálně pravdivé“ právní normy, je možno považovat daná tvrzení za pravdivá ve smyslu koherenční teorie pravdy.

Pragmatická teorie pravdy v přílišné míře neovlivňuje samotné procesní dokazování a jeho výsledek, ale má vliv na tvorbu procesních pravidel. Skutkový stav je zjišťován na základě pragmaticky míněných meta-pravidel, jejichž pravdivost je určena ověřením účelnosti důsledků jejich aplikace. Je-li tedy skutkový stav, v jehož zjišťování se různou měrou odráží korespondenční a

koherenční teorie pravdy, zjišťován v rozsahu a kvalitě, která je pro rozhodnutí užitečná, dají se tvrzení o těchto pravidlech považovat za pragmaticky pravdivá.

Výsledky dokazování, které je vymezeno těmito obecnými pragmatickými pravidly je však možno zkoumat zejména prostřednictvím korespondenční a koherenční teorie pravdy. Poměrování samotných výsledků dokazování pragmaticky pravdivostním přístupem je na rozdíl od poměrování zmiňovaných pravidel tímto pragmatismem, z důvodu individuálnosti získaných skutkových poznatků, nepříliš vypovídající. Pragmatická teorie pravdy totiž nedokáže (z důvodu požadavku na dlouhodobost či univerzálnost přesvědčení o užitečnosti určitých poznatků) dát spolehlivou odpověď na pravdivost získané skutkové materie v konkrétních případech.





## KAPITOLA 5.

### KOHERENCE V SOUČASNÉM CIVILNÍM PROCESU

- 
- 5.1 *Rozsudky pro zmeškání a pro uznání*
  - 5.2 *Shodná tvrzení účastníků řízení*
  - 5.3 *Shrnutí*
- 

Touto částí bych měl uzavřít v úvodu načrtnutou dějovou linku této práce, jejímž těžištěm je průnik filosofických koncepcí pravdy do právních principů ovládajících procesní dokazování. Jestliže jsem ve čtvrté části zdůraznil principiální přístup k průniku teorií pravdy do principu formální a materiální pravdy, budu se na následujících řádcích snažit objasnit promítání zejména koherenční teorie pravdy do konkrétních institutů civilního procesu. Jelikož jsem současně ukázal, že je korespondenční teorie pravdy převažujícím logicko-filosofickým přístupem při posuzování pravdivosti skutkových tvrzení, zaměřím se zde právě na minoritní rysy dokazování, co se rozpětí pravdivostních koncepcí týče. Ve zbylých případech je ve velké většině užíván právě „korespondenčně pravdivý“ přístup. Klasickým a častěji užívaným institutům procesního dokazování majícím „pravdivostní potenciál“, se vzhledem k jejich rozsahu a možná i (ne)zajímavosti, nebudu samostatně věnovat.

Předchozí text se z velké části týkal případů, kdy soud procesním dokazováním zjišťuje skutkový stav za účelem vydání rozhodnutí. Především ve třetí kapitole jsme však narazili na příklady situací, kdy soud skutkový stav nezjišťuje, popřípadě jej zjišťuje pouze v omezeném rozsahu, a přesto ve věci samé rozhodne. V těchto případech vystupují nejvíce do popředí (a budou proto předmětem pozornosti této kapitoly) dále rozebírané instituty civilního procesu v podobě rozsudků pro zmeškání a pro uznání a shodných tvrzení účastníků řízení.

Za jedny z mála projevů principu formální pravdy v civilním procesu bývají označovány rozsudek pro zmeškání a rozsudek pro uznání.<sup>271</sup> J. Macur však hovoří o rozsudku pro zmeškání i o shodných tvrzeních účastníků pouze jako o zdánlivých projevech principu formální pravdy.<sup>272</sup> Jelikož byl v částech 4.3 a 4.4 nastíněn odraz koherenční a pragmatické teorie pravdy v těchto institutech, budu se nejdříve zjistit, zda lze o rozsudku pro zmeškání či shodných tvrzeních účastníků hovořit jako o projevech principu formální pravdy. Toto ujasnění předmětných institutů civilního procesu vytvoří základ pro následné pojednání o vlivu koherenční teorie pravdy na jejich povahu a užívání soudem.

V této kapitole nejdříve uvedu základní pozitivněprávní východiska rozebíraných institutů. Stěžejními předpoklady pro vydání rozsudku pro vydání nebo pro zmeškání, jsou nevyjádření se ke kvalifikované výzvě či nedostavení se žalovaného k přípravnému nebo prvnímu jednání ve věci. Ještě před zařazením těchto institutů mezi principy formální a materiální pravdy se budu věnovat také otázce, zda se skutečně v rámci zákonného pravomoci soudu k vydání těchto speciálních druhů rozsudků jedná o fikci uznání a fikci nespornosti skutkových tvrzení žalobce nebo se jedná o domněnky. Vydání těchto rozsudků je totiž umožněno zákonnou konstrukcí, jejíž povaha není úplně jasná. Není na první pohled jednoznačné, zdali se pro uznání nároku či nespornost skutkových tvrzení užívá domněnky nebo fikce. Vzhledem k odlišnému úsudku o existenci právních skutečností, kterou domněnky a fikce reflektují, a vzhledem k důležitosti tohoto úsudku pro hodnocení pravdivosti skutkových tvrzení, bude na následujících řádcích pojednáno také o povaze těchto zákonných konstrukcí.

Po zařazení uvedených institutů mezi principy vyjadřující ideové cíle dokazování a objasnění míry pravděpodobnosti přesvědčení o pravdivosti skutkových tvrzení, na nichž jsou tyto instituty založeny, bude následně proveden nástin vlivu vybrané teorie pravdy na povahu rozsudků pro zmeškání a pro uznání a shodných tvrzení účastníků civilního procesu.

---

271 Srov. např. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací*, op. cit., s. 81; ZAHRADNÍKOVÁ, R.: *Civilní právo procesní*, op. cit., s. 57; BRTNÍK, S.: *Materiální a formální pravda v současném soudním procesu*, op. cit., s. 43;

272 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 67, 71; MACUR, J.: *Zásada projednací v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 201-202.



## 5.1 Rozsudky pro zmeškání a pro uznání

Rozsudky pro zmeškání a pro uznání umožňují soudu rozhodnout ve věci bez provedení dokazování, a tedy bez vlastního zjišťování skutkového stavu.<sup>273</sup> Tyto druhy rozsudku byly do našeho právního řádu zapracovány roku 1993, a to po více než čtyřiceti letech, konkrétně zákonem č. 171/1993 Sb. a zákonem č. 30/2000 Sb. Tyto zákonné předpoklady vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání jsou v platné právní úpravě obsaženy v ustanoveních § 114b odst. 5 OSŘ<sup>274</sup> a § 114c odst. 6 OSŘ.<sup>275</sup> Samotné vydání těchto rozsudků je pak upraveno v ustanoveních § 153a odst. 3 OSŘ<sup>276</sup> a § 153b odst. 1 OSŘ.<sup>277</sup>

Vydání těchto speciálních rozsudků není možné vždy, ale je vázáno na splnění dalších podmínek. V případě rozsudku pro uznání je jeho vydání a naplnění fikce či domněnky uznání závislé na nevyjádření se žalovaného k předchozí, jemu zasláné kvalifikované výzvě, kterou mu soud uložil písemně se vyjádřit k žalobě, popř. vylíčit rozhodující skutečnosti a připojit důkazy k jejich prokázání v případě, že žalobní nárok zcela neuzná.<sup>278</sup> O vydání rozsudku pro uznání také muselo být v řízení rozhodnuto platebním rozkazem nebo elektronickým platebním rozkazem.<sup>279</sup> V případě vydání rozsudku pro zmeškání se pak musí jednat o případy, ve kterých nelze rozhodnout bez nařízení (přípravného) jednání<sup>280</sup> a ve kterých současně nebyla použita kvalifikovaná výzva.<sup>281</sup> Současně může k vydání rozsudku pro zmeškání dojít pouze na návrh žalobce<sup>282</sup> a pouze v případech, ve kterých nejsou splněny podmínky pro vydání rozsudku pro uznání.<sup>283</sup> Společnými předpoklady vydání

---

273 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací*, op. cit., s. 350.

274 Z ustanovení § 114b odst. 5 OSŘ: „Jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu podle odstavce 1 včas nevyjádří a ani ve stanovené lhůtě soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom brání, má se za to, že nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznává (...).“

275 Z ustanovení § 114c odst. 6 OSŘ: „Nedostaví-li se žalovaný k přípravnému jednání, (...) má se za to, že uznává nárok, který je proti němu uplatňován žalobou (...).“

276 Z ustanovení § 153a odst. 3 OSŘ: „Rozsudkem pro uznání rozhodne soud také tehdy, má-li se za to, že žalovaný nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznal (...).“

277 Z ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ: „Zmešká-li žalovaný (...) první jednání, které se ve věci konalo, a navrhne-li to žalobce, který se dostavil k jednání, pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná a na tomto základě může soud rozhodnout o žalobě rozsudkem pro zmeškání.“

278 Viz ustanovení § 114b odst. 1 OSŘ.

279 Tamtéž.

280 Viz ustanovení § 114c odst. 1 OSŘ.

281 LAVICKÝ, P.: Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů. *Právní fórum*. 2009, č. 10, s. 410.

282 Viz ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ.

283 BUREŠ, J. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*, op. cit., s. 1051.

obou těchto rozsudků jsou dále nutnost předchozího poučení žalovaného o procesních důsledcích jeho nečinnosti, možnost uzavření a schválení smíru v daných případech, nedostavení se k přípravnému nebo prvnímu jednání bez řádné a včasné omluvy a současně se musí jednat o případy sporného civilního řízení soudního, kdy rozsudek nemá konstitutivní povahu.<sup>284</sup> Pro úplnost zbývá dodat, že naplnění předpokladů pro vydání těchto zvláštních rozsudků neznamená vydání takového rozhodnutí, které navrhuje žalobce. Uznání či nespornost se týkají pouze žalobcových skutkových tvrzení. Jejich následné právní posouzení a samotné rozhodnutí je ve smyslu principu *iura novit curia* věcí soudu.<sup>285</sup> Současně nesmí ani takto vydané rozhodnutí odporovat obecným lidským zkušenostem a být v rozporu s důkazy, které už má soud k dispozici.<sup>286</sup>

Zákonná pravomoc k vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání je vázána na zmeškání prvního jednání žalovaným (pro rozsudek pro zmeškání) a nevyjádření se k výzvě soudu či zmeškání přípravného jednání žalovaným (pro rozsudek pro uznání). Na zmeškání přípravného jednání je vázáno vydání rozsudku pro uznání, kdežto na zmeškání prvního jednání ve věci je vázáno vydání rozsudku pro zmeškání. Rozhodnutí rozsudkem pro uznání při zmeškání přípravného jednání přitom svou koncepcí odpovídá spíše rozsudku pro zmeškání, přičemž užívání rozsudku pro zmeškání, nikoli pro uznání, pro případy zmeškání současně lépe odpovídá osvědčené praxi užívání těchto institutů v okolních zemích.<sup>287</sup> Tato nejasnost, odlišná možnost obrany proti takto vydaným rozsudkům, různá jazyková formulace zákonem stanovené pravomoci k jejich vydání v podobě zákonné fikce nebo domněnky (viz dále) a otázka ústavnosti koncepce vydávání rozsudku na základě zákonné fikce jsou trvalým předmětem diskuzí a kritiky ze strany právní vědy.<sup>288</sup> Vzhledem k zaměření této kapitoly i celé práce ponechám stranou většinu problémů vyvstávajících při hodnocení dané právní úpravy a zastavím se na tomto místě u otázky, zda-li je vydání zde rozebíraných rozsudků podloženo zákonnou

---

284 Viz výše uvedená zákonná ustanovení. Dále srov. WINTEROVÁ, A.: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*. 1993, č. 10, s. 594, 598.

285 WINTEROVÁ, A.: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání, op. cit., s. 594, 594.

286 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 72.

287 LAVICKÝ, P.: Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů, op. cit. s. 402; MACUR, Josef. Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 2, s. 32.

288 Srov. např. BEZOUŠKA, P.: Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*. 2004, č. 1, s. 31-37; LAVICKÝ, P.: Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů, op. cit., s. 401-413; MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 28-37.

domněnkou či fikcí. Samotná odlišnost fikce a domněnky má totiž už ze své povahy význam pro posuzování pravdivosti těchto rozsudků.

O rozsudcích pro zmeškání a pro uznání se mnohdy hovoří jako o založených na fikci uznání, potažmo fikci nespornosti skutkových tvrzení žalobce.<sup>289</sup> Je s podivem, že i dvojice Michal Králík a Jiří Vašíček hovoří o tomto uznání, potažmo této nespornosti v rámci komentovaného znění občanského soudního řádu, zpracovaného autorským kolektivem pod vedením P. Lavického jako o fikci.<sup>290</sup> Jak bude dále ukázáno, P. Lavický se totiž mezi dalšími vyslovuje, při nejmenším, co se problému nespornosti žalobních skutkových tvrzení týče, pro názor, že se nejedná o fikci, nýbrž o domněnku nespornosti.<sup>291</sup> Může však meritorní rozhodnutí spočívat na fikci? Rozsudky pro uznání a pro zmeškání jsou založeny na právní konstrukci uznání, potažmo nespornosti žalobních tvrzení, tedy na myšlené konstrukci dispozičních úkonů žalovaného. Z pohledu hmotného práva se vlastně jedná o myšlené konkludentní právní jednání, tedy projev vůle, kterým žalovaný vyjadřuje svůj souhlas se skutkovými tvrzeními uvedenými v proti němu směřující žalobě. Může ale být takovýto dispoziční úkon žalovaného předmětem fikce?

Zákon užívá v předmětných ustanoveních formulaci „*má se za to, že nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznává*“ či „*pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná.*“<sup>292</sup> Občanský soudní řád tedy užívá v případě uznání nároku jazykovou formulaci, která je v hmotném právu typická pro (dokonce vyvratitelnou) právní domněnku a v případě nespornosti žalobních tvrzení formulaci typickou pro fikci.

Důležitější než jazykový úzus formulace fikcí a domněnek je však samotná povaha právních fikcí a domněnek. Zatímco fikce finguje skutečnost, která jistojistě nenastala, domněnka presumuje skutečnost, která mohla, ale nemusela nastat, přičemž je pro právo (prostřednictvím takové domněnky) vhodnější „předstírat“ její existenci.<sup>293</sup> Pro zkoumání pravdivosti rozsudků pro

---

**289** BUREŠ, J. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*, op. cit., s. 793, 805; SVOBODA, K. In: Svoboda K., Smolík P., Levý J., Šínová R. a kol.: *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 481; Hrnčířik, V. In: Svoboda K., Smolík P., Levý J., Šínová R. a kol.: *Občanský soudní řád. Komentář*, op. cit., 2017, s. 644, 651.

290 KRÁLÍK, M., VAŠÍČEK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 503, 515.

291 LAVICKÝ, P.: Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů, op. cit., s. 408.

292 Viz ustanovení § 114b odst. 5, § 114c odst. 6, 153b odst. 1 OSŘ.

293 Srov. DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol.: *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha, 2016, s. 213-214.

zmeškání a pro uznání je totiž důležité ujasnit, zda zákonodárce vychází z podle něj fingované (a tedy nepravdivé) nebo domnělé (a tedy možné, ale nejisté) právní skutečnosti v podobě myšleného dispozičního úkonu žalovaného.

Důsledkem vlivu dispozičního a projednacího principu na sporný civilní proces je volné nakládání účastníků s předmětem řízení i s jejich procesními právy.<sup>294</sup> To vyplývá už z ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny a § 3 OSŘ. Pakliže zákonodárce vybaví soudy určitými prostředky k zefektivnění soudního řízení, musí tak učinit ústavně konformním způsobem. Uvažujeme-li o typických dispozičních úkonech stran civilního procesu, jako jsou podání žaloby či uzavření smíru, je jasné, že tyto úkony nemohou být předmětem právní fikce.<sup>295</sup> Otázkou tedy zůstává, zda může zákonodárce fingovat uznání skutkových tvrzení žalobce za pravdivá ze strany žalovaného. Pro řešení je třeba vyjít z podstaty výše naznačených právních domněnek a fikcí a z podstaty soudcova přesvědčení o pravdivosti takových skutkových tvrzení.

Pakliže zákonodárce implementuje do právního řádu instituty sloužící ke zrychlení soudního řízení, nemůže dozajista zajít tak daleko, že by zákonem stanovenou fikcí nahrazoval výslovné projevy účastníka řízení. Je-li soudu zákonem dovoleno rozhodnout ve věci samé i bez vlastního zjišťování skutkového stavu, musí tento úmysl vycházet z předpokladu obvyklého chodu věcí. Zmeškání či nevyjádření se žalovaného má za následek prohru sporu tehdy, pokud je důvodné se na základě zmeškání či absence vyjádření na výzvu soudu domnívat, že kdyby měl žalovaný na svou obranu co uvést, k jednání by se dostavil nebo by se na výzvu soudu k žalobě vyjádřil.<sup>296</sup> Tyto případy nedostatečné aktivity žalovaného se mohou odrazit v předpokladech pro vydání meritorního rozhodnutí bez dokazování pouze v případě, že jsou obsahem zákonné domněnky.<sup>297</sup> Pouze při pojetí uznání či zmeškání jako skutkové domněnky je možné ústavně konformním způsobem rozhodnout ve věci i bez provedení dokazování, a to jak v případech, kdy měl žalovaný ve skutečnosti co uvést na svou obranu, tak v případech, kdy nikoli. Koncepce stěžejních zákonných předpokladů pro vydání rozsudků pro uznání a pro zmeškání koncipovaných jako zákonné fikce by se dostávaly do zřejmého rozporu s čl. 36

---

294 WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 73-76; MACUR, J.: Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 1997, č. 2, s. 53.

295 Srov. MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 29.

296 BEZOUŠKA, P.: Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání, op. cit., s. 33.

297 MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 29.

odst. 1 Listiny i čl. 6 odst. 1 Úmluvy, které zaručují právo na spravedlivý proces na národní i mezinárodní úrovni.<sup>298</sup> Kdyby soud nahrazoval, byť na základě zákonem svěřené pravomoci, procesní úkon, který je svěřen účastníkovi řízení, nemohl by se tento účastník ve smyslu uvedených ustanovení Listiny a Úmluvy domáhat svého práva u nestranného soudu, neboť soud by v takovém případě z části substituoval výkon tohoto účastníkového ústavně zaručeného práva.

Byť se tedy o zmeškání či nevyjádření se žalovaného k výzvě soudu často hovoří jako o předpokladech pro vznik zákonné fikce uznání nároku, potažmo nespornosti skutkových tvrzení stran, jedná se ve skutečnosti o předpoklady pro aplikaci domněnky, nikoli fikce. Pakliže by soud vědomě rozhodoval na základě skutkového stavu, který je v rozporu s hmotněprávními poměry, tedy s realitou vnějšího světa, nemohl by civilní proces naplňovat svůj účel, kterým je poskytování spravedlivé ochrany soukromým subjektivním právům a dostal by se tak do příkrého rozporu jak s ústavněprávní rovinou právního řádu, tak s ustanovením § 1 OSŘ.<sup>299</sup> Pro tento závěr se vyslovil i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 21. dubna 2009, sp. zn. Pl. ÚS 42/08, když uvedl, že „[p]rocesní práva, která jsou odvozena ze zásady dispoziční, jsou vyhrazena výlučně nositelům těchto práv formou dispozičních procesních úkonů; z povahy těchto dispozičních procesních úkonů vyplývá, že nemohou být obsahem právní fikce (...)“.

Důležitějším než kategorické zařazení předmětných právních norem mezi fikci či domněnku je fakt, že tato ustanovení umožňují ústavněkonformní výklad, jehož podstatou je vědomí zákonodárce i soudu o tom, že ani rozsudky pro zmeškání či pro uznání se nemusejí zakládat na nepravdivém skutkovém stavu. I proto Ústavní soud České republiky vyslovil v nálezu ze dne 31. května 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15 právní názor, podle kterého napadené ustanovení „je však spíše nevhodně formulováno, než že by přímo protiústavně zasahovalo do autonomie vůle žalovaného. „Kamenem úrazu“ je formulace obsažená v odstavci 5 ustanovení § 114b: „... má se za to, že nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznává; ...“. Konstruuje se zde stav, který není, resp. nemusí být v souladu se skutečností, protože žalovaný nárok výslovně neuznal. Podstatnější než sama fikce uznání je však důsledek pasivity žalovaného“.

Kateřina Šimáčková a Jaroslav Fenyk navíc ve svém odlišném stanovisku k tomuto nálezu uvádějí, že „proti sobě stojí fikce uznání, při níž účastníkovi jako

---

298 Tamtéž.

299 Srov. LAVICKÝ, P.: Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů, op. cit., s. 408.

*trest za jeho nečinnost či nedokonalé podání fingujeme projev vůle spočívající v uznání závazku, a standardní sankce za nečinnost či zmeškání jednání formou kontumačního rozsudku, - založeného na vyvratitelné domněnce, že se bez omluvitelného důvodu nedostavil, protože nemá skutková tvrzení, jimiž by oponoval skutkovým tvrzením žalobce. Sám zákonodárce v důvodové zprávě k zákonu č. [30/2000 Sb.](#), který sporný institut zavedl, uvádí, že v případě nezaslání vyjádření k žalobě (či zaslání nekvalifikovaného vyjádření či odporu) nelze podle obecné lidské zkušenosti usuzovat na uznání nároku, nýbrž pouze na skutečnost, že žalovaný nemá, co by proti nároku namítal.<sup>300</sup> Toto odlišné stanovisko se však týká rozporu mezi uznáním skutkových tvrzení žalobce a uznáním samotného žalobního nároku ze strany žalovaného. Nedotčena tak zůstává konstrukce předpokladu vydání rozsudku pro uznání v podobě domněnky, jejímž obsahem je myšlené konkludentní právní jednání žalovaného, které je v souladu s obecnou lidskou zkušeností.<sup>301</sup>*

I J. Macur pak souhlasí s názorem, že skutkové domněnky jsou založeny na lidské zkušenosti o obecném chodu věci a ani rozsudky vydané bez předchozího dokazování proto nemohou být založeny na nepravdivém skutkovém stavu, neboť „*vzhledem k pravděpodobnostní povaze poznávací činnosti v soudním řízení lze usuzovat, že také právní a skutkové domněnky i tzv. zkušenostní věty tvoří organickou součást této poznávací činnosti. Je-li dána a prokázána skutková báze (skutkový základ) domněnky, lze s velmi vysokou pravděpodobností usuzovat na existenci určitých dalších skutečností, jež ze skutkového základu domněnky vyplývají, (...) rozsudek pro zmeškání není založen na nějakých fikcích či na pouhém úsilí o ukončení jednání za každou cenu, ale opírá se o dlouhodobě osvědčenou skutkovou domněnku, podle níž je vysoce pravděpodobné, že strana, která žádným způsobem tvrzení druhé procesní strany nezpochybňuje, ač má k tomu všechny možnosti, neučiní žádná skutková tvrzení ani důkazní návrhy a k nařízenému prvnímu ústnímu soudnímu jednání se nedostaví, nemá ve skutečnosti žádné argumenty ani důkazy proti správnosti skutkových tvrzení druhé procesní strany. (...) Výsledkem uplatnění domněnky je vysoce pravděpodobný závěr, (...) že rozhodná skutková tvrzení procesní strany, jímž druhá strana neodporovala, jsou pravdivá, (...) skutkový stav, z něhož soud ve*

---

300 Viz náleží ÚS ze dne 31. května 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15, s. 14, bod. 4.

301 Blíže k problému ústavnosti fikce uznání nároku srov. MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 29 a násl.; HUDKOVÁ, B.: Fikce uznání nároku žalovaným: K nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 13/15. *Právní rozhledy*. 2017, č. 23-24, s. 834 a násl.; Nález ÚS ze dne 18. srpna 2017, sp. zn. [II. ÚS 1298/17](#); Rozsudek NS ze dne 28. června 2017, sp. zn. 28 Cdo 2883/2015.

*svém rozhodnutí vychází, musí být podle vnitřního přesvědčení soudce vysoce pravděpodobný. Nemůže být založen na žádné fikci, která je v rozporu s objektivní skutečností“.*<sup>302</sup>

S výše uvedeným pojetím souhlasí i A. Winterová, podle níž je „[u]stanovení § 114b odst. 5 (má se za to, že žalovaný nárok, který je proti němu uplatňován, uznává) je však nevyvratitelnou domněnkou, nikoli fikcí, jak uváděla důvodová zpráva k zák. č. 30/2000 Sb. Podobně je tomu i u ustanovení § 114c odst. 6“.<sup>303</sup>

Domnívám se však, že následně A. Winterová již nesprávně poukazuje na rozdíl mezi právními a skutkovými domněnkami. S koncepcí vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání na základě nevyvratitelných skutkových domněnek, jak je vystihuje J. Macur, není slučitelné pojetí skutkových domněnek jako domněnek, které nejsou „založeny na právním (zákonném) základě, nýbrž pouze na všeobecné lidské zkušenosti. (...) Na základě zkušenosti např. považujeme určité lidi za duševně zdravé (...), pokud není ohledně určitého člověka prokázán opak.“<sup>304</sup>

Odlišení právních a skutkových domněnek pouze na jejich (ne)založení zákonem by *a contrario* znamenalo, že domněnka založená také na jiném než zákoném základě by nemohla být domněnkou skutkovou, ale jedine zákonou. Toto striktní odlišení by vedlo k závěru, že domněnka upravená zákonem nespočívá také na všeobecném zkušenostním základě, který je přitom důvodem existence této domněnky v právním řádu. Koncepce zákoné skutkové domněnky v podání J. Macura se jeví jako přiléhavější ke snaze o zdůvodnění podstaty právní domněnky a tím současně k otázce její legitimacy. Odkazuje-li domněnka na běžný, a tedy pravděpodobný průběh událostí, musí na zkušenostním základě spočívat jak domněnka pozitivně vyjádřená v zákoně, tak domněnka reflektující obyčejný chod dějů, který jinak zákon neupravuje. Označení předmětné domněnky, která je stěžejní pro vydání rozsudku pro zmeškání a pro uznání jako „zákoné skutkové domněnky“ je tedy na místě a rozdělení domněnek na právní a skutkové v závislosti na jejich výslovném zakotvení v zákoně se proto jeví jako povšechné. K otázce rozlišení právních a skutkových domněnek nelze přistupovat jako k problematice rozlišení skutkových a právních otázek v aplikaci práva. To, že je znalost, výklad a aplikace právních norem na zjištěný skutkový stav právní otázkou neznamena,

302 MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 31-32.

303 WINTEROVÁ, A. In: WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, op. cit., s. 230.

304 Tamtéž.

že i domněnka obsažená v právní normě nemá zkušenostní základ, byť zkušenosti obyčejně spadají pod otázku skutkovou. Rozdíl spočívá nakonec v následujícím: ne, že by skutkové domněnky nebyly založeny na všeobecné lidské zkušenosti, ale nemusí být založeny (jak uvádí A. Winterová) jen a pouze na ní.

V zákonné skutkové domněnce se v tomto jejím pojetí odráží jak její právní relevance, tak důvod její existence pramenící z obecných zkušeností. Hovořím-li však o důvodu existence této domněnky či její legitimitě, mám tím na mysli čistě obsahové zdůvodnění této domněnky, nikoli celkové důvody přijetí této právní úpravy (jako rychlost řízení apod.) a následný vliv její aplikace na soudní řízení, neboť v těch se odráží vícero, zejména pragmatických motivů, o kterých bylo pojednáno v kapitole 4.4.

Chceme-li zkoumat vzájemný vztah zde rozebíraných zvláštních druhů rozsudků a teorií pravdy, je zapotřebí uvážit poměr těchto meritorních rozhodnutí k procesněprávním principům formální a materiální pravdy. Výše jsem uvedl, že kontumační rozsudek (tj. rozsudek pro zmeškání) bývá spolu s rozsudkem pro uznání často označován za projev principu formální pravdy. Podle J. Macura tento pojem formální pravdy nebyl nikdy definován a procesualisté se o takovou definici ani nepokoušeli.<sup>305</sup> Kromě toho, že názor o kontumačním rozsudku jako typickém projevu principu formální pravdy J. Macur výslovně nesdílí tak také uvádí, že „[v] základech právní úpravy rozsudků pro zmeškání tedy opět spočívá úvaha, podle níž je vysoce pravděpodobné, že skutková tvrzení, jež druhá strana žádným způsobem nezpochybňuje, ač má k tomu všechny možnosti, odpovídají skutečnosti“.<sup>306</sup>

Ve třetí kapitole jsem v souladu s převažujícími názory dospěl k závěru, že formální pravdou je myšleno takové užívání formálních procesních pravidel, které nejen, že vždy nevede ke zjištění skutečného stavu věci, ale jehož cílem ani nemusí být dosažení pravdivého poznání. Hovoříme-li o materiální pravdě jako o přesvědčení soudce o v minulosti nastalých skutkových okolnostech, kteréžto přesvědčení dosahuje vyšší míry pravděpodobnosti, nemůžeme pak procesní jev, jehož podstatou je absence dokazování, považovat za typický projev principu materiální pravdy.<sup>307</sup>

---

305 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 45.

306 Tamtéž, s. 72.

307 SVOBODA, K.: *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 18.



Dříve jsem však také uvedl, že principy formální a materiální pravdy tvoří ideové cíle zjišťování skutkového stavu a kladou jisté kvalitativní nároky na procesní dokazování. Jelikož jsou tyto principy abstrahovanými ideami o zjišťování skutkového stavu, nacházíme jejich odraz v konkrétních právních normách, případně tyto principy užíváme k překlenování mezer v zákoně, nejčastěji metodou teleologického výkladu. Na jiném místě J. Macur správně uvádí, že „[r]ozdíl mezi principem objektivní pravdy a principem pravdy formální je tedy nutno hledat v prostředcích, jimiž má být tohoto cíle dosahováno. Princip formální pravdy je pak z tohoto hlediska vysvětlován spíše poukazem na některé procesní instituty, které jsou principem formální pravdy ovládány. Je to např. institut rozsudků pro zmeškání.“<sup>308</sup> Rozsudky pro zmeškání a pro uznání proto považuji za prvky principu formální pravdy a jako takovým se jim budu dále věnovat.

Bylo tedy ukázáno, že podstatou vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání je zákonná reflexe myšleného konkludentního právního jednání žalovaného v podobě skutkové domněnky založené na obecných lidských zkušenostech. Současně bylo ukázáno, že jsou tyto rozsudky projevem principu formální pravdy. Dostávám se proto nyní k podstatě této kapitoly, tedy vzájemnému poměru těchto prvků právního principu formální pravdy a vybraných filosofických koncepcí pravdivosti. Jelikož spatřuji, s odkazem na kapitolu 4.3, v principu formální pravdy rysy koherenční teorie pravdy, je zapotřebí se podívat i na rozsudky pro zmeškání a pro uznání (jako prvky principu formální pravdy) prismatem této filosofické teorie.

Podstatou koherenčních rysů principu formální pravdy je posuzování souladu (koherence) předkládaných skutkových tvrzení s myšlenkovým odrazem vnějších skutečností v podobě zkušeností o obdobných dějích proběhlých v minulosti. To vše ve vědomí, tedy v mysli posuzujícího subjektu, tedy zde v mysli soudce. Zatímco je však soudci ve smyslu korespondence zprostředkován kontakt s realitou vnějšího světa prostřednictvím procesního dokazování, je soudci u projevů principu formální pravdy, tedy zde v případě vydání meritorního rozhodnutí bez provedení dokazování, tento přístup odepřen.

Současně je zapotřebí vyrovnat se s okolností, že i soudcovy zkušenosti, do souladu s nimiž je uváděna pasivita žalovaného (vykládaná jako jeho tichý

---

308 MACUR, J.: *Soudnictví a soudní právo*, op. cit., s. 129.

souhlas s žalobními skutkovými tvrzeními), jsou představovány soudcovým přesvědčením, tj. přesvědčením o pravdivosti skutkových tvrzení žalobce.

Skutečné soudcovo vnitřní přesvědčení, ať už jsou na něj kladena jakákoli kritéria, musí být za účelem jeho objektivizace postaveno také na skutkových poznatcích majících původ ve vnější realitě. Pakliže hovoříme o materiální pravdě a uvažujeme v pojmech korespondenční teorie pravdy (viz kapitolu 4.2), nemůže být v rámci tohoto přístupu rozhodnutí založeno na skutkovém předporozumění (viz kapitolu 4.1) ani na samotných soudcových obecných zkušenostech. Soudce může být o pravdivosti skutkových tvrzení žalobce, pro fikci či domněnku jejich uznání žalovaným nebo pro jejich nespornost založenou zmeškání žalovaného, subjektivně přesvědčen. Může být z nejrůznějších důvodů přesvědčen, ale nemohl se sám doopravdy přesvědčit. Podstatou opravdového přesvědčení, subjektivního, ale objektivizovaného (srov. kapitolu o míře důkazu a probabilismu v civilním procesu), je jeho nabytí soudcem během procesního dokazování. Pakliže soudce nabyl přesvědčení bez procesního dokazování, nabyl je na základě nečinnosti žalovaného a na základě obecných zkušenostních poznatků o tom, že žalovaný neměl, co by na svou obranu uvedl.<sup>309</sup> Soudce by tedy v takovém případě nabyl vnitřního přesvědčení bez ohledu na poznatky vnějšího světa a jediné, co dodává tomuto soudcovu přesvědčení potřebné ospravedlnění, je právní norma, v důsledku jejíž aplikace je soud oprávněn ohlédnout od skutečností vnějšího světa, které by jinak zjišťoval v procesu dokazování. V důsledku tohoto odchýlení se od postupu, kterým by soud nabýval přesvědčení o pravdivosti tvrzených skutkových okolností metodou korespondenční teorie pravdy, může soud ve věci samé rozhodnout na základě skutkového stavu, který nebyl zjištěn dokazováním ani se neopírá o výslovné doznání žalovaného. Důvody pro zavedení těchto institutů v podobě rychlosti řízení a v případném potrestání liknavosti žalovaného jsou zřejmé a nebudu se jim více věnovat.

Dříve v této části bylo zmíněno, že ani tato meritorní rozhodnutí nemají odporovat vnější realitě, tedy skutečným hmotněprávním poměrům. Vzhledem k tomu, že se však soud o skutečných hmotněprávních poměrech nemohl přesvědčit, je tento soulad závislý nikoli přímo na realitě vnějšího světa zjištěné procesním dokazováním, nýbrž na obecných zkušenostech o běžné podobě této vnější reality. I přesto, že má soudcovo přesvědčení vzešlé z dokazování

---

309 MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 31.

rozhodných skutečností vždy pravděpodobnostní povahu, dosáhl soudce takového přesvědčení v průběhu procesního dokazování na základě empirického zkoumání prvků vnější reality, ze kterého myšlením vyvodil skutkové pravdivostní závěry. Byť je procesní dokazování zprostředkovaným zjišťováním skutečností objektivní reality, je kritériem pravdivosti takto zjišťovaných poznatků korespondence tvrzené skutkové okolnosti a objektivní reality zprostředkované právě procesním dokazováním.

V případě naplnění předpokladů pro vydání rozsudku pro zmeškání nebo pro uznání, a tedy při absenci procesního dokazování, je však skutkový stav shodný se skutkovými přednesy žalobce, pokud jsou tyto přednesy v souladu s obecnými lidskými zkušenostmi. Tyto zkušenosti ve vědomí soudce sice zřejmě dříve vznikly převážně na základě korespondence (neboť ta je stále primárním filosofickým přístupem k hodnocení pravdivosti v důkazním právu) s vnější realitou, nicméně v hodnocení skutkových tvrzení žalobce před vydáním rozsudků pro zmeškání nebo pro uznání už nejsou této vnější realitě přístupny. V okamžiku soudního rozhodování už fungují jako myšlenkový odraz v minulosti nastalých událostí a tedy jako referenční množina pravdivostní koherence. Soud tedy nerozhoduje rozsudky pro zmeškání a pro uznání proto, že se skutkový stav finguje, ale proto, že se soudce důvodně domnívá, že kdyby měl žalovaný na svou obranu co uvést, tak by se k jednání dostavil či se k výzvě vyjádřil. Skutkový stav, na základě kterého soud v takových případech rozhoduje, není zcela iluzorní, nýbrž je založen na koherenci pasivity žalovaného a obecné zkušenosti soudce. Přesněji řečeno je založen na vzájemném souladu konkludentního právního jednání žalovaného a soudcově přesvědčení o důvodu tohoto konkludentního jednání. Tato zkušenost není získávána v průběhu dokazování na základě prvků vnější reality, ale je tvořena souborem přesvědčení, podle kterých je vysoce pravděpodobné, že je žalovaný pasivní, protože nemá, čím by žalobní tvrzení vyvrátil a skutkové okolnosti tvrzené žalobcem jsou tedy pravdivé.

Mnou nastíněnou koncepci koherenční pravdivosti skutkových okolností, na nichž je založeno vydání rozsudku pro zmeškání nebo pro uznání nepřímo, avšak pregnantně vystihuje J. Macur, když uvádí, že *„[n]ení-li uplatnění zkušenostních vět, resp. skutkových domněnek narušováno žádnými nefunkčními vlivy, poskytují tyto domněnky spolehlivý základ pro hodnocení skutkových tvrzení strany“*. Současně k tomu dodává, že se jedná o rozsudek *„vydaný na základě skutkového stavu, který je v souladu s vnitřním přesvědčením soudce,*

*neboť jej vyvozuje z obecně se uplatňující skutkové domněnky (zkušenostní věty)<sup>310</sup>.*

## 5.2 Shodná tvrzení procesních stran

Shodná tvrzení účastníků řízení patří mezi další procesněprávní institut, pomocí něhož soud rozhoduje, aniž by ohledně daných skutkových tvrzení konal procesní dokazování. Zatímco pasivita žalovaného, jejímž následkem bylo naplnění zákonné skutkové domněnky a následná absence dokazování měly přímý vliv na vydání meritorního rozhodnutí, mají shodná tvrzení procesních stran tento vliv jen částečný. I v případě, že soud na základě ustanovení § 120 odst. 3 OSŘ<sup>311</sup> vezme za svá skutková zjištění tvrzení, která jsou mezi účastníky shodná, nerozhoduje pouze na základě takovýchto tvrzení, neboť kdyby neexistovala také tvrzení, na kterých se účastníci neshodli, nebylo by právního sporu. Rozdíl oproti předchozí části této kapitoly tedy spočívá v parciálním vlivu shodných tvrzení účastníků na zjišťování skutkového stavu a na následné rozhodnutí ve věci.

Vzhledem ke vzájemné podobnosti v této kapitole zkoumaných institutů a vzhledem k tomu, že byla podstatná část rysů koherenční teorie pravdy v institutech principu formální pravdy ukázána právě v části 6.1, nastíním zde pouze ve stručnosti podstatu koherence u shodných tvrzení účastníků. Ve srovnání s domněnkou uznání či nespornosti žalobních tvrzení se zde více zaměřím na rozdílnou povahu shodných tvrzení procesních stran a méně už pak na samotnou povahu koherence, která byla nastíněna výše.

Objasnil-li jsem, že primárním znakem principu formální pravdy je zjišťování skutkového stavu za dodržení formálních procesních pravidel a nikoli prostřednictvím procesního dokazování, jeví se jako oprávněné hovořit i o shodných tvrzeních účastníků jako o projevu principu formální pravdy v civilním procesu. V úvodu této části bylo také naznačeno, že projevem principu formální pravdy jsou zde pouze tato shodná tvrzení, resp. pouze tato částečná absence dokazování, nikoli tedy samotná rozhodnutí, byť i ve značné míře, založená na takových shodných tvrzeních.

---

310 MACUR, J.: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř., op. cit., s. 32.

311 Ustanovení § 120 odst. 3 OSŘ: „Soud může též vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků.“

Samotný pojem shodných tvrzení účastníků byl a je předmětem diskuzí. V zásadě se jedná o dvě možné varianty výkladu tohoto pojmu. Za shodná tvrzení lze považovat buďto tvrzení ohledně skutečností, které jsou stranou doznány nebo také skutečností, které nejsou druhou procesní stranou výslovně popírány. Je tedy otázkou, zda jsou naopak sporná tvrzení ta, která druhá strana výslovně popřela, nebo i taková, k jejichž pravdivosti se druhá strana pouze nevyjádřila.

Možnost rozdílného výkladu předmětného ustanovení vyplývá z formulace „shodná tvrzení účastníků“. Jinak řečeno, občanský soudní řád výslovně neupravuje, na rozdíl od procesních kodexů například Rakouska a Spolkové republiky Německo, institut doznání skutkových tvrzení procesní stranou, pro niž jsou tato skutková tvrzení nepříznivá a stejně tak neupravuje český civilněprocesní kodex institut nepopírání skutkových tvrzení protistrany.<sup>312</sup>

I přesto, že se naše právní úprava předmětného institutu jeví v tomto ohledu jako nedostatečná nebo při nejmenším nejasná, převažuje v teorii i praxi extenzivní výklad tohoto pojmu. Převážná část názorů právní teorie i praxe se kloní k interpretaci, podle které lze za shodná tvrzení procesních stran považovat (kromě samotných opravdu shodně uvedených skutkových tvrzení) jak tvrzení druhou procesní stranou výslovně doznaná, tak také tvrzení danou stranou pouze nerozporovaná.<sup>313</sup> Uvedení autoři vycházejí mimo jiné ze souvislosti zákonného ustanovení upravujícího shodná tvrzení účastníků s ustanovením § 6 OSŘ a z důsledněji pojatých zahraničních právních úprav, podle kterých má soud postupovat v řízení „*tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly podle míry jejich účasti spolehlivě zjištěny.*“<sup>314</sup> Pakliže má tedy soud zjišťovat skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, nemusí *a contrario* dokazovat skutečnosti, které sporné nejsou. Podle P. Lavického proto lze „shodná“ tvrzení v kontextu ustanovení § 6 OSŘ interpretovat jako „nesporná“ tvrzení. A jelikož skutková tvrzení, ke kterým se druhá strana nevyjádří, nemusí být sice mezi stranami

---

312 LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 596; MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 2004, č. 13, s. 505.

313 Srov. MACUR, J.: Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 1997, č. 2, s. 50; LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 596; MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení, op. cit., s. 505; DERKA, L.: Hranice neúplně apelace, op. cit., s. 298; náleží ÚS ze dne 30. ledna 2013, sp. zn. I. ÚS 386/12, bod 10.

314 LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 596.

shodná, ale jako taková se stávají nespornými, ústí tato úvaha v závěr, že do okruhu skutkových tvrzení, o kterých ustanovení § 120 OSŘ hovoří jako o shodných, je nutné řadit i případy skutkových tvrzení doznaných a nepopíraných.

V souvislosti s tímto vymezením shodných tvrzení účastníků a také s ohledem na skutečnost, že je oproti vyšetřovacímu principu v civilním procesu sporném silně dominantním princip projednací,<sup>315</sup> není na první pohled jasné, zda soud vezme za svá skutková zjištění všechna shodná (tedy i doznaná a nepopíraná) skutková tvrzení. Jinak řečeno vyvstává otázka, za jakých podmínek by soud nařídil dokazování i ohledně skutečnosti, která se mezi stranami jeví jako nesporná. Obecné podmínky, za kterých může soud provést i jiné, než stranami navržené důkazy jsou specifikovány v ustanovení § 120 odst. 2 OSŘ.<sup>316</sup> Zde mám však na mysli pouze případné dokazování nesporných tvrzení. Zákonodárce totiž zvolil v předmětném ustanovení § 120 odst. 3 formulaci „*může též vzít za svá skutková zjištění (...)*“.<sup>317</sup> Je proto zapotřebí objasnit, která tvrzení je i přes shodu účastníků nutné dokazovat.

Nejsou-li totiž předmětem dokazování v civilním sporném řízení ta tvrzení, která jsou mezi účastníky nesporná, je možno uvažovat o situaci, kdy žalobce i žalovaný budou shodně tvrdit nepravdivé skutečnosti. Uvažme situaci, kdy procesní strana dozná tvrzení druhé strany za účelem získání pojistného plnění touto stranou, které si následně obě strany rozdělí. Pakliže by soud bral za svá skutková zjištění veškerá tvrzení, která jsou mezi účastníky nesporná, neprováděl by ohledně takových tvrzení dokazování a nezabýval by se tak prokázáním jejich pravdivosti. V takto naznačené situaci nejenže by účastníci porušovali svou implicitní povinnost pravdivosti vyplývající z podstaty projednacího principu a úvodních ustanovení občanského soudního řádu,<sup>318</sup> ale v návaznosti na to by soud nezjišťoval pravdu ve smyslu korespondenční teorie pravdy, tedy nesnažil by se porovnat daná tvrzení s realitou vnějšího světa. Taktéž by ale v naznačené situaci ani dost dobře nemohl uvádět tato tvrzení do

---

315 Srov. tamtéž, s. 414, 415, 595.

316 Ustanovení § 120 odst. 3 OSŘ: „*Soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.*“

317 Otázkou tak může být, zda tuto formulaci zvolil zákonodárce záměrně. Vzpomeňme na interpretační problémy v souvislosti s ustanovením čl. 35 odst. 1 písm. a) Ústavy. Podle tohoto ustanovení „*Poslaneckou sněmovnu může rozpustit prezident republiky, jestliže (...) Poslanecká sněmovna nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny.*“

318 Srov. kapitolu 3.2.

koherence s obecnými zkušenostmi o pravdivosti nesporných tvrzení, neboť mezi takovými zkušenostmi by za účelem vytvoření bezesporné množiny přesvědčení ve smyslu koherenční teorie pravdy musela figurovat i zkušenost, podle které účastníci řízení nikdy nelžou, resp. neříkají nepravdu.

Za podmínek uvedených ustanovení § 120 odst. 2 OSŘ může soud obecně vzato provést dokazování jak ohledně skutečností odpovídajících skutkovým znakům dispozitivní, tak kogentní právní normy.<sup>319</sup> Je tomu tak proto, že pokud strany neužijí možnosti odchylné úpravy právního vztahu dané dispozitivní právní normou, jsou tyto normy stejně závazné jako právní normy kogentní, nejsou tudíž nižší právní síly. Aplikováno na případy shodných (rozuměj nesporných) skutkových tvrzení by to však znamenalo, že soud může dokazovat jakákoli nesporná tvrzení účastníků řízení. Ve smyslu ustanovení § 120 odst. 3 OSŘ nicméně z hlediska skutečností odpovídajících skutkovým znakům dispozitivních a kogentních norem provede soud dokazování jen v případě, že by tvrzeními účastníci, ať už záměrně, či nevědomky, obcházelí kogentní normy hmotného práva.<sup>320</sup> Důvody pro tyto závěry jsou vzhledem k předmětům úpravy kogentních právních norem a hodnotám, které tyto normy chrání více než zřejmé.

Jelikož nemohou strany překračovat meze uplatňování dispozičního a projednacího principu, nemohou stejně tak tvrdit před soudem skutečnosti, v důsledku kterých by procesními úkony v podstatě nahrazovaly hmotněprávní jednání.<sup>321</sup> V případě, že by účastníci shodně uvedli, že mezi sebou platně uzavřely smlouvu, aniž by to byla pravda, soud by při naprostém respektování shodných tvrzení účastníků vydáním rozhodnutí deklaroval existenci hmotněprávní skutečnosti, která ale doopravdy nenastala. V rozporu s nezávislostí hmotněprávních a procesněprávních vztahů by tak *de facto* soud procesněprávní cestou nahrazoval hmotněprávní jednání.

Pro úplnost doplním, že soud samozřejmě nemůže vzít za svá skutková zjištění ani tvrzení účastníků, která by byla v rozporu se spisy nebo výsledky již provedeného dokazování.<sup>322</sup>

---

319 LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 596.

320 BUREŠ, J. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*, op. cit., s. 866-867; MACUR, J.: *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení*. op. cit., s. 52; *Rozsudek NS ze dne 12. února 2014, sp. zn. 21 Cdo 2924/2012*.

321 MACUR, J.: *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení*. op. cit., s. 53.

322 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. op. cit., s. 68.

Zbývá pouze dodat, že shodná (nesporná) tvrzení účastníků se stejně jako domnělé doznání či domnělá nespornost žalobních tvrzení, vztahují pouze na skutkové okolnosti, nikoli jejich právní posouzení, které je věcí soudu, viz zmiňovaný princip *iura novit curia*.

Dostávám se k samotné podstatě koherence v rámci shodných tvrzení stran. Základní princip průniku koherenční teorie pravdy je obdobný jako u rozsudků pro uznání a pro zmeškání. Stejně jako institutů rozebraných v předchozí části jsou u shodných (tj. ve výše naznačeném smyslu i doznáných a nepopřených) tvrzení účastníků kritériem soudcova přesvědčení o pravdivosti skutkových tvrzení obecné zkušenosti.<sup>323</sup> V případě posuzování pravdivosti shodných tvrzení procesních stran však s tím rozdílem, že tyto soudcovy zkušenosti mají podobu množiny zkušeností, jejichž obsahem jsou soudcem dříve zažité situace nebo obecné představy o tom, že pokud oba účastníci řízení tvrdí ohledně určité skutečnosti totéž nebo druhá strana skutková tvrzení dozná či je alespoň nepopírá, bývají tato skutková tvrzení pravdivá. Pravdivost shodných skutkových tvrzení stran soudního sporu spočívá v soudcově přesvědčení, že skutková tvrzení bývají s vysokou mírou pravděpodobnosti v těchto případech pravdivá.

Toto přesvědčení o pravdivosti skutkových přednesů žalobce pramení ze soudcovy víry ve skutečnost, že pokud žalovaný není činný na svou obranu, resp. tvrzení žalobce nepopře, tak s jeho tvrzeními souhlasí. Takové přesvědčení soudce je však kvalitativně odlišné povahy oproti přesvědčení o pravdivosti skutkových tvrzení, které je výsledkem řádného procesního dokazování.

Přesvědčení vzniklé v souvislosti s dokazováním je založeno na vztahu korespondence skutkového tvrzení o poznatku, který soud, byť zprostředkovaně, nabývá ohledně právně relevantního výseku objektivní reality formou procesního dokazování. Jenomže přesvědčení o pravdivosti skutkových tvrzení v případě, že druhá strana dozná či pouze nepopře skutková tvrzení druhé strany (nebo v případech, kdy se žalovaný nedostaví k prvnímu či přípravnému jednání, nebo se včas nevyjádří k výzvě soudu), je součástí mentálního vědomí soudce už před samotným započítím soudního řízení.

Vždy pouze pravděpodobnostní povaha soudcova přesvědčení o pravdivosti tvrzení z důvodu neúplnosti lidského poznání, není kvalitativně stejná

---

323 Tamtéž, s. 65; MACUR, J.: Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení, op. cit., s. 53-54.



s pravděpodobnostní povahou přesvědčení o pravdivosti, které je založeno na souboru obecných lidských zkušeností. Toto posledně uvedené přesvědčení vychází z obecných zkušeností nebo obecného povědomí o událostech běžně tvořících takové zkušenosti a platí proto i v případě, že se sám soudce osobně s takovou situací ve svém životě nesetkal. Jsou-li kritériem pravdivosti tvrzení pouze obecné zkušenosti, nemůžeme hovořit o korespondenci, neboť tyto zkušenosti vypovídají o běžném stavu věcí a dějů, přičemž soudce se o jejich pravdivosti nemusel, a to ani zprostředkovaně, přesvědčit.

Jak bylo dříve ukázáno, koherenční teorie pravdy sice ve svém základu odhlíží od reality vnějšího světa jako primárního kritéria pravdivosti, nicméně se v podání této teorie nejedná o čistě apriorní poznání, jehož každý jeden aspekt by byl zcela nezávislý na vnější realitě, a byl tak čistě rozumový. Opět výstižně toto podává J. Macur, když říká, že *„Jestliže Göner zdůrazňuje, že z hlediska kritérií založených na „čistém rozumu“ a abstraktních principech logiky je stanovení skutkového stavu na základě vnitřního přesvědčení soudce na straně jedné a na základě formálních pravidel civilního soudního řádu na straně druhé zcela rovnocenné a že oba tyto principy jsou podřízeny jedinému „vyššímu principu“, který spočívá v prosazení práva, jsou opět jeho závěry v rozporu s empiricky poznatelnou skutečností. Rozborem platného civilního soudního řádu kterékoliv vyspělejší země lze snadno zjistit, že podle jejich pozitivní (sic!) úpravy je zjišťování skutkového stavu na základě hodnocení důkazů, jež se opírá o vnitřní přesvědčení soudce, vždy pravidlem, kdežto jiné způsoby stanovení skutkového stavu, z něhož má soud vycházet, zákonodárce považuje za výjimku. Každý civilní soudní řád přesně stanoví a vyčerpávajícím způsobem charakterizuje situace, za kterých soudce nerozhoduje o skutkovém stavu podle svého vnitřního přesvědčení, ale podle speciálních formálních pravidel procesního práva, jako je tomu i v případě doznání, nepopírání, důkazního břemena, rozsudku pro zmeškání apod.“*<sup>324</sup>

Pakliže soudce, byť i metodou korespondence, nabyl do svého vědomí určité poznatky, které považuje za obecně pravdivé, pak za situace, kdy jsou pouze tyto zkušenosti kritériem pravdivosti, nejsou posuzované okolnosti pravdivé ve smyslu korespondenční, ale koherenční teorie pravdy. Jinak řečeno, jestliže je soudce přesvědčen o tom, že skutková tvrzení účastníka řízení jsou v případě jejich doznání či nepopírání druhou procesní stranou ve velké většině případů pravdivá, je si *a contrario* vědom toho, že nemusí být pravdivá v každém

---

324 MACUR, J.: *Zásada projednací v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 37.

jednotlivém případě. To je ostatně i podstata skutkové domněnky. Pakliže ale soud nezjišťuje pravdivost skutkových tvrzení procesním dokazováním, tak vědomě odhlíží od vnější reality. Soud *ipso facto* nezkoumá příslušnou právně relevantní část objektivní reality, nicméně vzhledem k tomu, že je o pravdivosti žalobních tvrzení alespoň do jisté míry přesvědčen, tvoří z těchto žalobcových skutkových přednesů a souboru svých zkušeností vnitřně bezespornou, koherentní množinu.

Pro předejití možným nedorozuměním je vhodné uvést, že skutečnost, že soudce v konkrétním případě nerozhoduje podle svého skutečného vnitřního přesvědčení neznámá, že nemůže být o pravdivosti shodných tvrzení obecně přesvědčen v dlouhodobém časovém horizontu. Pouze to znamená, že nerozhoduje na základě svého plného vnitřního přesvědčení, ale přesvědčení s nižší než velmi vysokou pravděpodobností a primárně na základě procesních pravidel. Existence a důvodnost těchto formálních procesních pravidel vychází z předpokladu, že dlouhodobé přesvědčení o pravdivosti takových tvrzení vyloučilo nutnost provádění dokazování za účelem zjištění skutkového stavu. Soudce by měl být přesvědčen (i když nemusí být plně přesvědčen v každém jednotlivém případě), nicméně právní důvod rozhodování spočívá v podstatě formálních procesních pravidel, neboť na základě skutečného a doopravdy plného vnitřního přesvědčení rozhoduje tehdy, mohl-li je oprávněně nabýt procesním dokazováním.

Posuzování shodných tvrzení procesních stran primárně nespočívá v metodě korespondence s vnější realitou. I v případě shodných nepravdivých skutečností rozhoduje soud o případném provedení dokazování těchto tvrzení na základě obecných zkušeností o tom, že shodná tvrzení mohou být účelová a motivována v závislosti na výsledku procesu prospěchem obou stran. V takovém případě soud neposuzuje tvrzení o jejichž pravdivosti není přesvědčen s objektivní skutečností, ale koherenčně tato tvrzení posuzuje ve světle obecných zkušeností nejdříve za účelem vůbec nařízení dokazování. Až v rámci tohoto dokazování se může o pravdivosti předmětných skutečností přesvědčit porovnáním s objektivní realitou ve smyslu korespondenční teorie pravdy. Při samotných úvahách soudu o vzetí shodných tvrzení účastníků za svá skutková zjištění nebo o nařízení zjištění jejich pravdivosti procesním dokazováním nařídí soud dokazování (v duchu koherenční teorie pravdy) pouze při úspěšném vytvoření vnitřně bezesporného rámce skutkových tvrzení a životních zkušeností. Jen při skutečném vytvoření tohoto koherenčního rámce pravdivých přesvědčení je

možné, aby daná tvrzení nabyla v souladu se zákonem podoby shodných tvrzení obou stran, která ve sporném řízení mohou tvořit základ pro rozhodnutí soudu ve věci.

### 5.3 Shrnutí

Jako o typických příkladech projevu principu formální pravdy v civilním procesu se mnohdy hovoří o rozsudcích pro zmeškání a pro uznání, méně o shodných tvrzeních procesních stran.

Vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání je vázáno na zákonné konstrukce, jejichž hlavním předpokladem je nedostavení se žalovaného k prvnímu či přípravnému jednání ve věci a nevyjádření se k výzvě soudu podle ustanovení § 114b odst. 1 OSŘ. Důsledkem naplnění zmíněných předpokladů a následnou aplikací těchto zákonných konstrukcí je vydání meritorních rozhodnutí, aniž by se v řízení vůbec provádělo dokazování.

Tato zákonná pravomoc k vydání rozsudků pro zmeškání a pro uznání má povahu skutkových domněnek, nikoli fikcí, jak je často mylně dovozováno. Zatímco je smyslem fikce fingovat právní skutečnost, která nenastala, základem právního pojetí skutkové domněnky je reflexe obecné lidské zkušenosti o běžném průběhu dějů či stavu věcí. V návaznosti na to se dovozuje, že možnost vydání předmětných rozhodnutí ve věci samé bez provedení dokazování je důsledkem obecné lidské zkušenosti o tom, že pokud se účastník k prvnímu či přípravnému jednání nedostaví, či k výzvě soudu neuvede svá skutková tvrzení a nenavrhne důkazy k jejich prokázání, je tomu tak proto, že nemá, čeho by na svou obranu proti žalobním tvrzením uvedl. Tato zákonná pravomoc soudu reflektuje množinu běžných životních zkušeností, které ve velké většině případů zdůvodňují zmiňovanou pasivitu žalovaného. Skutková domněnka odkazuje na soubor zkušeností o přesvědčení o pravdě, zatímco fikce obecně odkazuje na zřejmou nepravdu.

Rozsudky pro zmeškání, pro uznání a shodná tvrzení účastníků řízení se za určitých podmínek dají považovat za projev principu formální pravdy v civilním procesu. Uvedené zařazení těchto institutů civilního procesu mezi prvky principu formální pravdy spočívá ve vymezení principu formální pravdy, jako procesního principu, následkem jehož uplatnění je zjišťování skutkového stavu odvislé od dodržení formálních procesních pravidel. Rozsudky pro zmeškání a

pro uznání se proto spolu s případy, kdy soud vezme za svá skutková zjištění shodná (nesporná) tvrzení procesní strany, tedy případy, kdy se skutkový stav nezjišťuje dokazováním, dají považovat za princip formální pravdy. Legitimita těchto procesních institutů spočívá v obecném zkušenostním poznatku, že i tento skutkový stav tvořící základ meritorního rozhodnutí, který nebyl zcela či převážně zjištěn prostřednictvím dokazování, je ve velké většině případů pravdivý.

Průmět koherenční teorie pravdy lze spatřovat ve vytvoření vnitřně bezesporné a harmonické koherenční množiny pravdivostních přesvědčení. Tato bezesporná množina je tvořena koherencí mezi skutkovými tvrzeními žalobce či shodnými (nespornými) tvrzeními účastníků a obecnou zkušeností o tom, že příčinou pasivity žalovaného je absence jemu příznivých skutkových okolností. Soudce by nicméně v případě nenařízení dokazování měl být přesvědčen o pravdivosti tvrzení procesních stran. Toto přesvědčení však nemá původ ve vnější realitě, tedy korespondenci nabyté řádným procesním dokazováním, ale pouze ve zkušenostech tvořících základ pro rozhodnutí. Pakliže tato (ne)činnost procesní strany je v souladu (koherenci) se zkušeností o pravdivosti skutkových přednesů druhé strany v takových případech, rozhodne soud rozsudky pro zmeškání či pro uznání, případně vezme nesporná tvrzení účastníků za svá skutková zjištění.

Takto naznačená „koherenční pravdivost“ je tvořena přesvědčeními, která stejně jako všechny poznatky o pravdě mají určitou pravděpodobnostní povahu, přičemž právě o této pravděpodobnosti a o významu a povaze pochybností v soudcově přesvědčení budu hovořit v následující kapitole.

## KAPITOLA 6.

### MÍRA DŮKAZU A PROBABILISMUS V CIVILNÍM PROCESU

- 
- 6.1 *Teorie míry důkazu*
  - 6.2 *Pravda jako stupeň pravděpodobnosti přesvědčení soudce*
  - 6.3 *Optimální míra důkazu*
  - 6.4 *Shrnutí*
- 

V této kapitole se pokusím nastínit problematiku míry důkazu, kterou chápu jako jeden z právněfilosofických aspektů hledání pravdy v civilním procesu. Spolu s průnikem filosofických teorií pravdy do procesu zjišťování skutkového stavu tvoří problematika míry důkazu základní opěrné body této práce. Míra důkazu jednoduše řečeno určuje okamžik, od kterého je důkaz považován za úspěšně podaný.<sup>325</sup> Tento okamžik je v abstraktní rovině stanoven odlišně, jak bude uvedeno dále, v závislosti na užití teorii míry důkazu. Současně může být stanoven odlišně pro různé druhy rozhodnutí,<sup>326</sup> pročež budu v této části hovořit o míře důkazu a stupni pravděpodobnosti za účelem vydání meritorního rozhodnutí.

Úloha a povaha pravděpodobnosti v adjudikačním procesu je tématem rozsáhlým a komplexním, které svým významem stojí v samém srdci problematiky míry důkazu i důkazního práva samotného. Jednoduše se dá říct, že se v hledání pravdy v civilním procesu objevují dvě základní paradigmatata. Prvním je *tvrzené hledání* objektivní pravdy, která je jedinou skutečnou

<sup>325</sup> LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 22

<sup>326</sup> MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 168.

pravdou, a na základě které má soud rozhodovat a druhým myšlenkovým přístupem je *snahu o hledání pravdy*, ve které hraje významnou roli soudcovo přesvědčení, tudíž i sama velikost pravděpodobnosti o tom, že tvrzené skutkové okolnosti skutečně nastaly. V tomto druhém přístupu se budu snažit objasnit jak důvody pro rozličně stanovené míry důkazu, tak samu povahu „soudcovské pravděpodobnosti“. Domnívám se, že povahu pravděpodobnosti a míry důkazu v civilním sporu je nutné zkoumat, neboť tato její povaha nemůže být ztotožňována s povahou pravděpodobnosti v přírodních a podobných vědách a oplývá proto značnými právními specifiky, které je nutné osvětlit.

Problematika míry důkazu je na rozdíl od hodnocení důkazů (ať už volného či vázaného) právní otázkou,<sup>327</sup> která je však na výsost důležitá pro zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení.<sup>328</sup> Procesním důsledkem této distinkce je skutečnost, že mírou důkazu se soud na rozdíl od samotného hodnocení důkazů může zabývat v dovolacím řízení.<sup>329</sup> Hodnocení důkazů se snaží odpovědět na otázku, *zda* se důkaz podařil a jakou váhu mu má soud mezi ostatními důkazy přiznat, zatímco míra důkazu zkoumá, *kdy* se důkaz podařil, totiž kdy byl úspěšně podán.<sup>330</sup> Požadovaná míra důkazu by proto měla být stanovena právním předpisem nebo alespoň obecným právním pravidlem, jehož tvorba je právě cílem právní vědy v této oblasti. To vše s případnými výjimkami snížení či zvýšení požadované míry důkazu v ojedinělých případech v rámci soudní praxe. Jak bylo vyloženo v části 3.2, musí volné hodnocení důkazu spočívat na z povahy věci subjektivní úvaze soudu. Míra důkazu by však jako součást právního posouzení měla podle převažujících názorů vyplývat z obecného právního pravidla.<sup>331</sup>

Jelikož bylo v procesněprávní nauce vypracováno několik teorií o míře důkazu a jelikož vystupuje v problematice míry důkazu do popředí ještě více než v jiných oblastech dokazování úloha pravděpodobnosti, tvoří tyto dva okruhy základ této kapitoly.

---

327 Tamtéž.

328 Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení. *Právník*. 1995, č. 4, s. 356.

329 Srov. ustanovení § 241a OSŘ; LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 22.

330 MACUR, J.: Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení, op. cit., s. 357.

331 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 22; MACUR, J.: Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení, op. cit., s. 360; MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 107.

Pakliže jsem nejdříve rozebral filosofické koncepce pravdy, procesněprávní principy a posléze odraz filosofický koncepcí pravdy v těchto principech, zaměřím se na tomto místě na samotnou vnitřní strukturu soudcova přesvědčení o pravdivosti skutkového tvrzení. Na základě čeho, a jakým způsobem má být soudcovo přesvědčení dostatečné pro správné nabytí skutkových poznatků, je totiž jednou z nejpálčivějších otázek problematiky dokazování i civilního procesu jako takového.

Omezenost lidského poznání má za následek, s výjimkou přímo pozorovaných věcí a dějů, vždy pouze vědomí soudce o provedených důkazech s určitou mírou pravděpodobnosti. O tomto vědomí hovoříme při dostatečně vysoké míře takové pravděpodobnosti jako o přesvědčení o úspěšném podání důkazu a v návaznosti na to o pravdivosti prokazovaného tvrzení. V kapitole 6.1 proto budu hovořit o tom, proč je pro stanovení míry důkazu vůbec nutné se zabývat pravděpodobností a jaká stanoviska k této problematice zaujímá právní věda. V kapitole 6.2 se pak budu věnovat roli a povaze pravděpodobnosti při stanovení a zjišťování míry důkazu, tedy odlišným pojetím a vysvětlením dosažení určitého přesvědčení soudce, potažmo problému stupně pravděpodobnosti nutného pro soudcovo přesvědčení o určitých skutečnostech.

Na rozdíl od samotné úrovně nutné míry důkazu je proto v druhé části této kapitoly důležité nabýt základní poznatky o úloze pravděpodobnosti v hledání této ideální míry jako parciální součásti zjišťování skutkového stavu. Jinak řečeno pro část 6.2 není zásadní otázkou abstraktní stanovení nutné míry důkazu, ale otázka, jestli a případně jakým způsobem je možné přiřadit soudcovo přesvědčení hodnotu pravděpodobnosti. Proto je v části 6.2 nastíněna základní podstata navrhovaných důkazních standardů pouze velmi stručně, zatímco samotné optimální míře důkazu je věnována část 6.3.

## 6.1 Teorie míry důkazu

Pro výklad o pozici a pojetí míry důkazu v právní nauce je opět důležité si uvědomit, co vlastně míra důkazu znamená. H. L. Ho říká, že míra důkazu označuje stupeň víry soudce v pravdivost důkazu.<sup>332</sup> Uvažujeme-li o míře důkazu jako o stupni víry či přesvědčení, plyne z toho několik základních poznatků, které je vhodné mít na zřeteli.

<sup>332</sup> HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s 178.

Víru v prokázání určité skutečnosti při stanovení míry důkazu (ať už abstraktně či u konkrétního důkazu) nelze zaměňovat s vírou, jak jsem o ní hovořil v rámci skutkového předporozumění především v části 4.1. Víra má u skutkového předporozumění mimovolní povahu a nemůže sama o sobě nabývat rozměrů relevantních pro určení konkrétního stupně na škále míry důkazu. Současně hovoříme-li o přesvědčení, je možné rozumět přesvědčením v rámci stanovování míry důkazu jednak „průběžné“ přesvědčení, které soudce má o prokázání určité skutečnosti či „konečné“ přesvědčení, tedy závěr o úspěšném podání důkazu. Je zřejmé, že soudce oplývá v každém okamžiku dokazování určitým vědomím ohledně prokazované skutečnosti. Je však třeba rozlišovat předběžné přesvědčení, jehož předběžnost spatřuji v přesvědčení, které může mít i téměř nulovou hodnotu, od závěrečného přesvědčení, kterým je přesvědčení o úspěšném podání důkazu. Je-li soudce přesvědčen o prokazované skutečnosti pouze z malé části, je tedy více nepřesvědčen, než přesvědčen a v takovém případě nebude důkaz úspěšně podán i přesto, že určitým přesvědčením, které nabývá různé intenzity soudce disponuje. V tomto je vhodné rozlišit mezi mírou důkazu jako mírou (průběžného) přesvědčení a samotným přesvědčením o úspěšném podání důkazu. Rozlišení mezi citově obarvenou vírou a následnou vírou či průběžným přesvědčením soudce, které jsou již důsledkem racionálního zdůvodňování není vždy možné provést v rámci soudcova niterného vědomí. Důležité však je, že pouze racionálním přesvědčením může být podepřeno výsledné stanovení míry důkazu.<sup>333</sup>

Současně je nutné zmínit, že samotné užívání soudcova přesvědčení pro účely míry důkazu počítá s určitou subjektivní teorií míry důkazu jako vůdčím přístupem k této problematice. Jak bude vyloženo dále, neoperují čistě objektivní teorie míry důkazu se soudcovým přesvědčením jako relevantním aspektem dokazování. Pro obecné pojednání o teoriích míry důkazu je užitečné brát v potaz skutečnost, že soudcovo přesvědčení není základním kamenem pro stanovování míry důkazu všech existujících přístupů k tomuto tématu, byť tvoří nezbytnou součást u nás převažujících teorií míry důkazu.

Právní nauka počítá ve svém dělení teorií míry důkazu v jejich klasickém pojetí s dělením na subjektivní a objektivní teorie míry důkazu, příp. teorie kombinující oba tyto přístupy.<sup>334</sup> Každá z těchto teorií vysvětlující problém míry důkazu však nabývá různých podob, a tak se ve výsledku i samotné přístupy

---

333 Srov. LAUDAN, L.: Is Reasonable Doubt Reasonable? *Legal Theory*. 2003, č. 4, s. 295.

334 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 25.



k vystižení míry důkazu stávají značně divergentními. Na následujících řádcích se budu snažit ukázat, že distinkce mezi subjektivní a objektivní teorií míry důkazu není zcela samozřejmá, a že různé teorie míry důkazu mají různou povahu, která se nedá vždy označit jako čistě subjektivní nebo objektivní.

Míra důkazu není záležitostí volné soudcovy úvahy, nýbrž by měla spočívat na obecném právním pravidle. Toto pravidlo by mělo co nejpřesněji určovat nutnou míru důkazu, přičemž z takového pravidla by měly být přípustné odůvodněné výjimky v podobě snížení či zvýšení požadované míry důkazu.<sup>335</sup> Pravidlo stanovující nutnou míru důkazu není v českém právním řádu explicitně zakotveno. Vzhledem k ustanovení § 6 OSŘ, které stanoví, že „[v] řízení postupuje soud předvídatelně a v součinnosti s účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly podle míry jejich účasti spolehlivě zjištěny (...)“, se dovozuje, že převažující teorií je subjektivní teorie míry důkazu a současně, že k prokázání určité skutečnosti nepostačuje pouhá převažující pravděpodobnost.<sup>336</sup>

Podle názoru J. Macura, P. Lavického a dalších není subjektivní teorie míry důkazu, někdy též nazývána teorie přesvědčení o pravdě,<sup>337</sup> ve své čisté podobě uznávána ani uplatňována.<sup>338</sup> Nicméně utvoření představy o základním schématu přístupu právní vědy k problematice míry důkazu začnu výklad právě u této teorie subjektivní.

Subjektivní teorie míry důkazu pokládá za základní kritérium úspěšného podání důkazu vnitřní přesvědčení soudce.<sup>339</sup> Důvodem pro odmítnutí subjektivní teorie míry důkazu bývá obtížnost objektivizace tohoto přístupu v případě, že by byl založen pouze na soudcově osobním přesvědčení, a tedy přílišné otevření prostoru pro soudcovskou libovůli. Subjektivní teorie ve své čisté podobě považuje za kritérium míry důkazu pouze toto soudcovo vnitřní přesvědčení, a to bez jakýchkoli prostředků vnější kontroly.<sup>340</sup>

Čistě objektivním teoriím míry důkazu je pak vlastní, že do středu svého zájmu staví dosažení objektivní, matematicky vyjádřitelné pravděpodobnosti.<sup>341</sup>

---

335 Tamtéž, s. 23.

336 Srov. LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 30.

337 Tamtéž, s. 652.

338 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 133; LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 25; LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, op. cit., s. 651.

339 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 25.

340 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 133-134.

341 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 26.

Tomuto striktně objektivnímu pojetí míry důkazu bývá někdy vlastní cíl dokazování v podobě zjištění objektivní pravdy, přičemž tyto objektivní teorie vůbec nepočítají se subjektivními komponenty hledání pravdy.<sup>342</sup> Tyto objektivní teorie však trpí obdobnými nedostatky jako princip materiální pravdy ve své silnější podobě. U objektivních teorií míry důkazu tyto nedostatky spočívají v obtížnosti nalezení účinného způsobu exaktního stanovení či výpočtu pravděpodobnosti. Hlavními problémy, se kterými se právní nauka snaží v tomto směru vyrovnat, jsou otázka povahy a rozsahu objektivizujících prvků v přesvědčení soudce o určité skutečnosti a otázka úlohy a výpočtu nebo alespoň přiblížení hodnoty pravděpodobnosti v procesu vedoucím k soudcovu přesvědčení.

Většina teorií míry důkazu se však nachází někde na spektru mezi dvěma extrémy představovanými čistě subjektivní a čistě objektivní teorií míry důkazu. Ke slovu se opět dostává uznání omezených možností lidského poznání, když bývají do subjektivní teorie míry důkazu ve větší či menší míře „implementovány“ určité objektivizující prvky. Spektrum teorií míry důkazu počíná u úplného důrazu na soudcovo přesvědčení a přes zapojení objektivních prvků se přesouvá (v závislosti na „objektivně-subjektivní“ povaze těchto prvků a jejich rozsahu) až k objektivním teoriím, kdy na konci toho spektra stojí matematická pravděpodobnost vyjádřena zlomkem či procentem jako hodnota 1,0 či 100 %.<sup>343</sup>

Subjektivní teorie míry důkazu bývají nejčastěji objektivizovány odkazem na fiktivní třetí osobu, která má povahu určitého univerzálního kritéria úspěšnosti podání důkazu. Tímto objektivizujícím prvkem bývá buďto třetí osoba, která je rozumná, rozvázná a dobře obeznámena s obecnými životními zkušenostmi nebo ideální soudce, který je taktéž maximálně rozumný a zkušený.<sup>344</sup> Soudcovo vnitřní přesvědčení o pravdivosti musí být v takových případech v souladu s přesvědčením, kterého by v téže situaci dosáhla tato imaginární osoba.<sup>345</sup> Jedná se tedy o fiktivní posuzování míry důkazu, které má být objektivizováno kontrolou třetí myšlené osoby, jejíž znalosti a zkušenosti jsou natolik dokonalé, že dávají konkrétnímu soudcovu přesvědčení „punc“ objektivity. I přesto, že může tato snaha o objektivizování soudcova přesvědčení sloužit jako užitečné vodítko, je stále nutné se vyrovnat se skutečností, že reálný soudce rozhodující v

---

342 Tamtéž.

343 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 120.

344 Tamtéž s. 135.

345 Tamtéž, s. 135-136.

konkrétní kauze je soudce, jehož možnosti poznání jsou omezené. Pokud by se dalo subjektivní přesvědčení navázat na fiktivní třetí osobu, musel by i takový objektivní standard, kterým má třetí osoba oplývat, být zjistitelný, nikoli pouze iluzorní. Nezapomeňme, že míra důkazu je právní otázkou navýsost důležitou pro tvorbu skutkových poznatků, na kterou navazuje z povahy věci subjektivní soudcovo volné hodnocení důkazu (viz kapitolu 3.2). V tomto se odráží, co bylo řečeno v úvodu o povaze aplikace práva, jako nikoli jednosměrného procesu se striktně odlišenými skutkovými a právními otázkami. Pro zachování alespoň určité míry objektivity soudcova přesvědčení o prokázání rozhodných skutečností, pak J. Macur výstižně uvádí, že „[s]oudcovský rozsudek musí vést jen k pragmaticko-rationálnímu vysvětlení určenému třetím osobám. Od tohoto pragmaticko-rationálního hodnocení důkazů se nemůže soudce s ohledem na svůj subjektivní přístup k danému případu a svému subjektivnímu chápání pravdy odchýlit. Nemůže mu být také ukládána povinnost stanovit racionálně založené poznání v rozporu s jeho subjektivním cítěním.“<sup>346</sup> J. Macur v tomto navazuje na německého procesualistu Petera Gottwalda, podle kterého je objektivita matematické pravděpodobnosti při stanovení míry důkazu pouze zdánlivě racionální a neumožňuje skutečné vysvětlení tvorby soudcova přesvědčení.<sup>347</sup>

U objektivní teorie míry důkazu či subjektivní teorie míry důkazu s objektivizujícími prvky vnímám snahu o objektivizaci soudcova přesvědčení jako užitečnou snahu či dokonce užitečnou proklamaci o co největší objektivitě soudního rozhodování. Objektivizující prvky v subjektivní teorii chápu spíše jako snahu o objektivizaci těch prvků subjektivní teorie míry důkazu, které jsou ze své povahy méně subjektivní, a proto lépe ověřitelné než jiné. Jejich původ v soudcově vědomí, tedy ve vědomí rozhodujícího subjektu z nich však nečiní prvky veskrze objektivní. Jako objektivní by působila vnější myšlená kontrola soudcova přesvědčení, která má však povahu těžko dosažitelného ideálu. V tomto spatřuji analogii s principem materiální pravdy v jeho silném pojetí, tedy s tvrzenou snahou o nalezení skutečné pravdy. Na rozdíl od silné verze principu materiální pravdy zde spatřuji mnohem větší užitečnost této snahy o objektivizaci soudcova subjektivního přesvědčení. Tato snaha o co nejobjektivnější soudcovo přesvědčení však nesmí být zaměňována za objektivní způsob stanovení míry důkazu. Analogie s hledáním objektivní pravdy v civilním

---

346 Tamtéž, s. 137-138.

347 Tamtéž, s. 136-138.

procesu je tedy analogií charakteru těchto dvou snah, nikoli analogií jejich užitečnosti ani správnosti zamýšleného výsledku.

## 6.2 Pravda jako stupeň pravděpodobnosti přesvědčení soudce

Na tomto místě mám za cíl vyložit několik základních problémů týkajících se úlohy pravděpodobnosti při stanovování míry důkazu. Tyto problémy mají společná východiska. Těmi jsou tvrzená neobjektivita soudcova přesvědčení, které z tohoto důvodu nemůže být základním kritériem stanovení míry důkazu a současně obtížná uchopitelnost povahy a kvantifikace pravděpodobnosti jako tvrzeného objektivního kritéria míry důkazu.

Jak jsem již zmínil, téma pravděpodobnosti je nejen v právu tématem složitým a mimořádně komplexním. Zaměřím se zde pouze na ty základní aspekty této problematiky, které tvoří základní opěrné body míry důkazu jako jednoho z článků vnitřní struktury hledání pravdy v civilním procesu. Nastíním zde především povahu pravděpodobnosti z pohledu její možné využitelnosti v procesním dokazování a v návaznosti na to pravděpodobnostní povahu možných optimálních úrovní míry důkazu.

Stejně jako je možno soudcovo přesvědčení chápat ve dvojitým smyslu, totiž jako přesvědčení, které jsem v přechozím textu nazval průběžným a konečným, je možno pojímat pravděpodobnost dvěma způsoby. Pokud se o nějakém jevu vyjadřujeme, že je pravděpodobný, může to znamenat vědomí, že daný jev spíše nastane nebo může toto vyjádření pouze zprostředkovávat vědomí o určité pravděpodobnosti, se kterou podle našeho názoru takový jev nastane.<sup>348</sup> Tato posledně uvedená pravděpodobnost však může mít nízkou či téměř nulovou hodnotu. Richard Eggleston v tomto hovoří o rozdílu mezi běžným a vědeckým užíváním pojmu pravděpodobnosti.<sup>349</sup> Ani v právním či právnickém jazyce však není pojem pravděpodobnosti mnohdy užíván v tomto vědeckém slova smyslu. Právě odlišná povaha právní vědy oproti přírodním a obdobným vědám stojí v pozadí odlišného a komplikovaného pojetí a stanovení pravděpodobnosti

---

348 EGGLESTON, R.: *Evidence, Proof and Probability*, op. cit., s. 11-12.

349 Tamtéž.

v důkazním právu. K rozličnému pojetí pravděpodobnosti v souvislosti s příslušným vědním oborem se ještě vrátím.

Z předchozího textu vyplývá, že ryze subjektivní ani ryze objektivní teorie míry důkazu není pro stanovení této míry ideální. Čistě subjektivní teorie míry důkazu jsou odmítány pro možnou nahodilost a obtížnou přezkoumatelnost soudcova vnitřního přesvědčení, zatímco čistě objektivní teorie jsou odmítány pro obtížnou dosažitelnost exaktní, číselně vyjádřené pravděpodobnosti. I přesto, že tvoří pravděpodobnost základní kámen objektivních teorií, má svůj význam pro posuzování pravdivosti skutkových tvrzení. Byť je převažujícím přístupem ke stanovení míry důkazu subjektivní přesvědčení soudce, musí být tato teorie současně doplněna o určité objektivizující prvky. Častěji proto hovoříme o smíšených teoriích míry důkazu či o subjektivních teoriích s objektivizujícími prvky.<sup>350</sup>

O samotné pravděpodobnosti lze uvažovat ve dvojitým smyslu. Hans-Joachim Musielak proto rozdělil pojetí pravděpodobnosti pro účely soudního dokazování na subjektivní a objektivní.<sup>351</sup> J. Macur pak v návaznosti na H. Musielaka uvádí, že „[o]bjektivní (relativní, matematický, statistický) pojem pravděpodobnosti je definován poměrem příznivých případů ke všem vůbec možným případům. Pravděpodobnost má tedy objektivně statistický charakter, avšak nevztahuje se na určitý jediný případ, ale na relativně značné množství případů“.<sup>352</sup> Klasickým případem této matematické pravděpodobnosti je hod kostkou. Pod má obyčejná kostka šest stran s čísly od jedné do šesti je pravděpodobnost hodu každého z čísel 16,67 %. J. Macur dále pokračuje tím, že „[n]aproti tomu subjektivní pojem pravděpodobnosti je založen na hypotéze osobní zkušenosti přísně racionálně jednajícího člověka“.<sup>353</sup> Striktním rozdílem mezi objektivním a subjektivním pojetím pravděpodobnosti je tedy naprosté odosobnění objektivní teorie, kdy tato matematická pravděpodobnost vyplývá pouze ze zkoumaného jevu či předmětu. Jelikož zkoumaná skutková okolnost, resp. předmět prováděného důkazu nemůže mít ze své povahy vlastnosti jevu či předmětu, ze kterého by samo o sobě mohla vyplývat matematická pravděpodobnost, tedy pravděpodobnost v objektivním smyslu, nelze ani v případě objektivizujících prvků subjektivních teorií míry důkazu uvažovat o využití této varianty pravděpodobnosti.

---

350 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 27, 30.

351 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 138-139.

352 Tamtéž, s. 139.

353 Tamtéž.

Mohlo by však být namítnuto, že ani procesnímu dokazování nejsou zcela cizí exaktní důkazní materiály, potažmo důkazní prostředky jejichž provedením je získán určitý číselně vyjádřený poznatek pravděpodobnostní povahy. Často v tomto ohledu bývá zmiňován příklad určování otcovství na základě znaleckého posudku,<sup>354</sup> který vyhodnocuje vzájemnou shodu obsahu genetické informace otce a dítěte. Ani u toho nejexaktnějšího příkladu důkazu však nemohou být zcela vyloučeny subjektivní okolnosti a soudcovo přesvědčení. Znalecký posudek jednak není pro soud závazný a současně má i v něm obsažený poznatek o shodě genetické informace dvou posuzovaných subjektů určitou pravděpodobnostní nebo spíše statistickou povahu. Uvádí-li se, že při pozitivním výsledku shody DNA dítěte a domnělého otce, je pravděpodobnost správnosti tohoto výsledku 99 %, neznamená to nutně plné přesvědčení soudce o určeném otcovství. Daná číselně vyjádřená pravděpodobnost má totiž statistickou, nikoli čistě matematicky predikativní povahu. Z pouhé existence poměřovaných subjektů a biologických zákonitostí nelze predikovat matematickou „šanci“ správnosti výsledku genetické zkoušky. Udávaná 99 % pravděpodobnost znamená, že jeden ze sta provedených testů může být nesprávný. Tato pravděpodobnost má tedy statistickou, nikoli přírodovědecky kvantifikovatelnou povahu.<sup>355</sup> Kromě toho musí soudce v rámci stanovení míry důkazu počítat i s dalšími faktory, které jsou již veskrze subjektivní povahy, jako je např. projev znalce při jeho výpovědi apod.

Pavol Holländer hovoří o matematické pravděpodobnosti jako skutečně využitelném pojetí pravděpodobnosti pouze pro obor kvantové mechaniky. Ve všech ostatních oborech se podle P. Holländera jedná o určité varianty pravděpodobnosti zatížené v různé míře subjektivními prvky.<sup>356</sup> P. Holländer zde vychází z koncepce pravděpodobnosti z dílny Rudolfa Carnapa,<sup>357</sup> který uvažuje o pravděpodobnosti jako o logicko-matematické nebo empirické.<sup>358</sup> Logicko-matematická pravděpodobnost dopadá do laikům běžně nepřístupných oborů, jako především naznačená kvantová mechanika a nedopadá ani do ekonomie jako „nejexaktnějšího“ společenskovedního oboru. Pro právo je z těchto dvou

---

354 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 28.

355 Blíže k užití důkazů statistické povahy srov. např. DAVIS, Michael L.: *The Value of Truth and the Optimal Standard of Proof in Legal Disputes*. *Journal of Law, Economics, and Organization*. 1994, č. 2, s. 346 a násl.; RISINGER, D. M.: *Searching for Truth in the American Law of Evidence and Proof*, op. cit., s. 824 a násl.

356 HOLLÄNDER, P.: *Důkaz, teorie pravdivosti a účel řízení*. *Mezinárodní konference „Míra důkazu“*. Praha, 26. října 2017.

357 CARNAP, R. (BERKA, K., TONDL, L. ed.): *Problémy jazyka vědy (výbor prací Rudolfa Carnapa)*. Praha: Svoboda, 1968, s. 184 a násl.

358 HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*, op. cit., s. 250.

koncepti podle P. Holländera důležitá pouze empirická pravděpodobnost, která ve smyslu noetické skepse přímo počítá s neúplností lidského poznání a reflektuje indispozici práva v podobě absence kvantifikační metody pro stanovení pravděpodobnosti.<sup>359</sup> P. Holländer pak shrnuje, že: „[s]kutková věta je ambicí o pravděpodobnosti“.<sup>360</sup> Zatímco je tedy logicko-matematická pravděpodobnost postavena na objektivním kritériu v podobě prvků vnějšího světa, je pro empirickou pravděpodobnost stěžejní epistemické kritérium subjektivního přesvědčení.<sup>361</sup> Jelikož nejsou podstatou skutkových tvrzení, které figurují jako zkoumané teze v soudním dokazování, samy o sobě fyzikální struktury prvků vnějšího světa, nemůže být ani čistě objektivní teorie pravděpodobnosti účinným nástrojem stanovení míry důkazu, a to ani přesto, že uznáváme vždy „pouze“ pravděpodobnostní povahu soudcova přesvědčení.

Mark Schweizer v tomto odlišuje dva typy subjektivní teorie pravděpodobnosti a sice statistickou a epistemickou.<sup>362</sup> Statistickou pravděpodobnost pojímá jako výše naznačenou silnější variantu pravděpodobnosti, která se však z důvodu své statistické, nikoli přírodovědecky predikativní povahy nemůže vymanit z roucha subjektivity. O epistemické pravděpodobnosti pak M. Schweizer hovoří jako o číselném vyjádření subjektivního přesvědčení, které tudíž není závislé na predikativní pravděpodobnosti ani analytické statistice.<sup>363</sup> V tom spočívá hlavní rozdíl mezi čistě matematickým a empirickým pojetím pravděpodobnosti. M. Schweizer dále shrnuje, že „[f]act-finding is decision making under uncertainty.“<sup>364</sup> Jako pro právo nejvhodnější typ pravděpodobnosti se tak jeví pravděpodobnost epistemická, která spočívá v nalézání rozumného stupně subjektivního jistoty na základě důvodů, že je určité tvrzení pravdivé.<sup>365</sup>

V tomto se odráží povaha subjektivních teorií pravděpodobnosti, které pojímají pravděpodobnost jako stupeň přesvědčení subjektu o pravdivosti tvrzení.<sup>366</sup> Jedná se vlastně o určitý „statistický odhad“. Za příklad vezměme svědkovu výpověď o horkém počasí. I přesto, že svědek nevypráví o přesné

---

359 Srov. BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu, op. cit., s. 42.

360 V těchto úvahách jsem vycházel také z osobní konzultace ze dne 27. října 2017 s prof. JUDr. Pavlem Holländerem, DrSc.

361 Srov. HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 113.

362 Viz SCHWEIZER, M.: Míra důkazu a míra rozhodování. *Mezinárodní konference „Míra důkazu“*. Praha, 26. října 2017.

363 Tamtéž.

364 „Zjišťování skutkového stavu je rozhodování pod tíhou nejistoty.“ Viz SCHWEIZER, M.: Míra důkazu a míra rozhodování, op. cit.

365 NOVÁK, L., VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, op. cit., s. 180.

366 HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 113.

hodnotě teploty ve stupních Celsia, bude soudce ve svých úvahách na základě lidských zkušeností vycházet z předpokladu, že teplota vzduchu byla v předmětném okamžiku vyšší než třicet stupňů Celsia. Soudce totiž bude vědět, že vzhledem k podnebným podmínkám v dané části roku, se lidé v drtivé většině případů nevyjadřují o nižších teplotách, než je třicet stupňů Celsia, jako o horkých. Statisticky si soudce uvědomí, že je-li dvacet pět dnů v měsíci teplota vyšší než dvacet stupňů Celsia, mluvil by sotva někdo o teplotách nižších než přibližně třicet stupňů Celsia jako horkých. Slovo „horký“ má však subjektivní i objektivní aspekt. Jednak jde o subjektivní pocit člověka vystaveného dané teplotě a současně jde o objektivní vztah vzhledem k průměrné hodnotě daného jevu v rozhodném čase. S tím vším by však rozumný soudce měl v posouzení pravděpodobnosti jako stupně přesvědčení o pravdivosti počítat. Z tohoto a podobných příkladů vyplývá poznatek, že pravděpodobnost v běžném slova smyslu nemůže být z povahy věci kvantifikovatelná jako predikativní, nýbrž v nejlepším případě statisticky přibližitelná. Takto naznačená pravděpodobnost je vlastní objektivním prvkům v teoriích míry důkazu, avšak nemožnost její exaktní kvantifikace má za následek jazykové, někdy až vágní a nikoli číselné vyjádření nutné míry důkazu.<sup>367</sup> O těchto nutných mírách důkazu v podobě např. praktické jistoty či přesvědčení vylučující rozumné pochybnosti srov. dále.

Čistě matematická pravděpodobnost vychází pouze ze zkoumaných objektů a je nezávislá na okolních vlivech či jiných již dosažených poznatcích, zatímco statistická pravděpodobnost není pravděpodobností ve smyslu předpovědi toho, že v budoucnu nastane určitá situace, ale vychází z analýzy týchž dějů nastalých v minulosti. Pokud tedy ze sta hodů kostkou padne devadesát pětkrát „šestka“, bude to pouze znamenat, že se při házení kostkou číslo šest objevovalo statisticky zdaleka nejčastěji. Tato statistika by sice mohla vypovídat o možná nikoli dokonalém rozložení hmotnosti v rámci konkrétní krychle, nicméně samotná matematická pravděpodobnost toho, že „padne šestka“ bude mít u dokonalé kostky stále hodnotu 16,67 %, neboť jedinou rozhodnou skutečností je, že má krychle šest stran.<sup>368</sup> Objektivní pravděpodobnost jako relativní četnost nahodilé skutečnosti tedy nemůže být z povahy věci vhodným přístupem k tvorbě soudcova přesvědčení, neboť to nemůže být vázáno na splnění vždy stejných a exaktních podmínek nutných ke kvantifikaci určitého stupně

---

367 Ball, V. C.: *The Moment of Truth: Probability Theory and Standards of Proof. Vanderbilt Law Review.* 1961, č. 3, s. 807.

368 Srov. tamtéž, s. 810-811.



pravděpodobnosti, domněle tvořící podstatu soudcova přesvědčení v objektivním smyslu.<sup>369</sup>

### 6.3 Optimální míra důkazu

Subjektivní prvky prostupující většinu přístupů k problému míry důkazu se odrážejí i v neurčitosti výsledného stanovení nutné míry důkazu.

Zatímco v angloamerickém právním systému je v trestním procesu zapotřebí prokázat vinu obžalovaného nade vší pochybnost, postačuje k úspěšnému podání důkazu v civilních sporech převažující pravděpodobnost.<sup>370</sup> Pro kritérium pouhé převažující pravděpodobnosti hovoří její snazší dosažitelnost a při spíše raritním výskytu případů s pravděpodobností pravdivosti skutkového závěru o hodnotě 50 %, také vyhnutí se složité problematice pravidel o důkazním břemenu.<sup>371</sup> I v zemích užívajících jako důkazní standard v civilním sporu převažující pravděpodobnost se však užívá důkazní břemeno, a to například ve smyslu důkazního břemena vůči soudci nebo důkazního břemena vůči porotě.<sup>372</sup>

Ve většině zemí kontinentální Evropy jsou však na požadovanou míru důkazu kladeny vyšší nároky,<sup>373</sup> a současně není kladen takový důraz na odlišnou minimální nutnou míru důkazu v civilním a trestním procesu.<sup>374</sup> Tyto vyšší nároky jsou názorově sdíleny jak českou, tak německou i rakouskou procesněprávní naukou.<sup>375</sup> Zmiňovaný procesualista H. Musielak dovozuje jako nutnou míru důkazu „pravděpodobnost na hranici jistoty“.<sup>376</sup> Reinhard Greger stejně jako P. Lavický uvádějí, že optimální mírou důkazu je takové soudcovo

---

369 Srov. TICHÝ, L.: Pravděpodobnost v hmotném právu a míra důkazů (skica o možné změně paradigmatu v NOZ). *Bulletin advokacie*. 2013, č. 12, s. 30.

370 MUNDAY, R.: *Evidence*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 80; HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 109; ABRAHAM, H. J.: *The judicial process: an introductory analysis of the Courts of the United States, England, and France*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 105.

371 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 167-168.

372 Tamtéž, s. 172.

373 Převažující pravděpodobnost je však rámci kontinentální Evropy v jisté podobě vlastní např. švédskému civilnímu procesu. Blíže viz MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 118-124.

374 SCHWEIZER, M.: The civil standard of proof – what is it, actually? *The International Journal of Evidence & Proof*. 2016, č. 3, s. 218.

375 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 32; GÁBRIŠ, T.: Hľadanie pravdy v histórii práva, op. cit., s. 120.

376 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 138

přesvědčení, které umlčuje, ale nikoli zcela vylučuje pochybnosti.<sup>377</sup> Podle P. Lavického Macur „[p]raktickou jistotu přitom chápe jako pravděpodobnost na hranici jistoty: důkaz je úspěšně podán, pokud soudce bude podle svého vnitřního přesvědčení považovat určité skutečnosti za **pravděpodobné na hranici jistoty**. Takové kritérium je však **příliš vysoké**: hranice pochybnosti je hranicí nepřipouštějící žádné pochybnosti. (...) Postačí takové vnitřní přesvědčení, které **umlčuje pochybnosti, aniž je zcela vylučuje**. Jde tedy o přesvědčení použitelné v běžném životě, na základě nějž jsou **vyloučeny rozumné pochybnosti, ačkoliv odlišné možnosti nelze teoreticky vyloučit**“.<sup>378</sup> O požadavku praktické jistoty pak J. Macur v návaznosti na H. Musielaka hovoří jako o nutné míře vnitřního soudcova přesvědčení o dokázání určité skutečnosti „odpovídající praktické jistotě“.<sup>379</sup>

Obecně nedosahuje požadovaná míra důkazu v civilních sporech úrovně nutně v trestním procesu. H. L. Ho dovozuje, že nutná míra důkazu musí odpovídat závažnosti prokazované skutečnosti.<sup>380</sup> Proto se v civilním procesu nevyžaduje prokázání určité skutečnosti „nade vši pochybnost“.<sup>381</sup> Z vymezení podaných v předchozím odstavci, jsou nejvyšší nároky kladeny na „přesvědčení na hranici jistoty“ H. Musielaka a na „praktickou jistotu“ J. Macura. K prokázání určité skutečnosti by podle uvedených koncepcí mělo soudcovo přesvědčení dosáhnout minimálně takové úrovně, které odděluje určité přesvědčení od jistoty.<sup>382</sup> Vzhledem k uznávané nedokonalosti lidského poznání je obtížné identifikovat úroveň přesvědčení, kterou již považujeme za jistotu.<sup>383</sup> Uznáme-li, že je právo praktickým oborem, není a ani nemůže být vzhledem ke společenskému poslání práva jeho cílem dosažení absolutního poznání, a proto musí mít veškeré poznání dosažené v soudním procesu pravděpodobnostní povahu.<sup>384</sup> Proto musí být i jistota definována určitou úrovní pravděpodobnosti.

---

377 GREGER, R.: Důkaz a pravděpodobnost. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 12, s. 33; LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 35.

378 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 35. Pozn.: Tučně zvýrazněný text je součástí citace.

379 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 168.

380 HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., s. 213-214.

381 Tamtéž; obdobně EGGLESTON, R.: *Evidence, Proof and Probability*, op. cit., s. 109.

382 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 145.

383 Uznávaná neúplnost lidského poznání je mimo jiné v zájmu zjištění pravdy spjata s existencí institutu mimořádného opravného prostředku v podobě obnovy řízení. Srov. SOLNAŘ, V.: *Učebnice trestního řízení*. Praha: Melantrich, 1946, s. 176. Více se však institutu obnovy řízení nebudu věnovat.

384 MACUR, J. (ČEŠKA, Z. ed.): *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 69.

S tímto se J. Macur vyrovnává pomocí „praktické jistoty“, která je podle něj jistotou vyžadovanou v běžném životě.<sup>385</sup> J. Macur zde zřejmě vychází z koncepce Oty Weinbergera, který z naznačených důvodů nahrazuje pojem pravdivosti pojmem praktické jistoty.<sup>386</sup> Nejedná se tedy o absolutní jistotu, ale pouze takový (nekvantifikovaný) stupeň pravděpodobnosti, který je v každodenním životě dostačující pro přesvědčení o zdárném průběhu běžných dějů.<sup>387</sup> Pakliže stojím na přechodu pro chodce a vidím blížící se auto jedoucí velmi nízkou rychlostí, nabývám praktickou jistotu o tom, že se bezpečně dostanu na druhou stranu silnice.

Výše uvedené slabší kritérium míry důkazu v podobě soudcova přesvědčení, které zcela nevyklučuje pochybnosti, avšak tyto pochybnosti bezpečně umlčuje znamená, že na základě takového přesvědčení jsou vyloučeny rozumné pochybnosti, aniž by bylo možné či nutné teoreticky vyloučit odlišné možnosti.<sup>388</sup> Jeví-li se dosažení úrovně praktické jistoty příliš obtížným, je podle P. Lavického vhodné snížit tento požadovaný standard právě na takto naznačenou úroveň, která vylučuje rozumné pochybnosti při současném vědomí toho, že veškeré pochybnosti nemohou být nikdy zcela vyloučeny, neboť vždy existuje alespoň teoretická možnost, že nastaly i skutečnosti velmi nepravděpodobné. Tento jakýsi kompromis mezi vysokou mírou přesvědčení na úrovni praktické jistoty a pouhou převažující pravděpodobností implikuje rozdíl mezi rozumnými a ostatními pochybnostmi alespoň teoreticky možnými.

Pro specifikování úrovně nutného přesvědčení soudce je však zapotřebí vymezit pojmy, které jsou pro různě požadované míry důkazu stěžejní. Pokud tedy uvažujeme v kontextu českými procesualisty upřednostňovaných nutných mír důkazu, tak zatímco je Macurova koncepce postavena na vymezení jistoty, jejíž hranice musí soudcovo přesvědčení dosahovat, spočívá koncepce, ke které se přiklání P. Lavický na pojmech pochybnosti, přesněji spočívá v rozdílu mezi rozumnými, chceme-li praktickými pochybnostmi a pochybnostmi vůbec myslitelnými, tedy teoretickými. Uvedení autoři však dále nedefinují pojmy stěžejní pro jimi načrtnuté nejnižší nutné úrovně přesvědčení soudce. Domnívám se, že vymezení pojmů, o které se jednotlivé koncepce opírají je pro utvoření závěru o skutečně optimální požadované míře důkazu zásadní.

---

385 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 148.

386 WEINBERGER, O.: *Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva*, op. cit., s. 202.

387 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 148.

388 Srov. LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 35-36.

V uvedené obecné charakteristice J. Macurem a P. Lavickým preferované úrovně nutné míry důkazu v civilním sporu spatřuji naprosto relevantní alternativy stanovení míry důkazu mezi převažující pravděpodobností a přesvědčením nade vší pochybnost, nicméně se domnívám, že si klíčové pojmy obou koncepcí zaslouží další rozvedení.

Byť se v této práci nezabývám procesem trestním, dovolím si níže velmi stručně demonstrovat škálu mezi odlišnými úrovněmi nutného přesvědčení soudce právě na komparaci civilního a trestního řízení soudního. Rozdíl mezi povahou rozhodnutí a účelem obou typů řízení, jakož i vůbec práva občanského ve srovnání s právem trestním, poslouží jako vhodné východisko pro úvahy o stanovení míry důkazu v civilním procesu. Pokud bychom vyšli z Hoovy teze o míře důkazu a uvažovali o ní jako čistě odpovídající závažnosti posuzované skutkové okolnosti, jeví se takovéto rozpětí opravdu jako příliš široké. Jestliže si pro ilustraci dovolím tuto pravděpodobnost přesvědčení číselně vyjádřit, jeví se rozdíl mezi 51 % pro převažující pravděpodobnost a zhruba 95 % pro přesvědčení nade vší pochybnost,<sup>389</sup> jako neodpovídající poměru důležitosti soudního rozhodnutí v civilním a trestním procesu či poměru společenského významu civilního a trestního práva. A to i přesto, že závažnost jednotlivých případů je stejně jako důležitost jednotlivých skutkových tvrzení pro zjištění skutkového stavu pochopitelně značně diferencovaná. Nezapomeňme však, že míra důkazu je právní otázkou, jejíž řešení musí spočívat na obecném právním pravidle, zákonem či jinak vyjádřeném. Toto pojetí míry důkazu odvislé od důležitosti prokazování tvrzené skutkové okolnosti může vzhledem k obecnému pravidlu stanovení míry důkazu odůvodnit její snížení či zvýšení v individuálním případě,<sup>390</sup> nicméně nemůže vzhledem k povaze míry důkazu jako otázky právního posouzení odůvodnit její naprostou variabilitu.

Uvážím-li účel trestního procesu, nemám zde na mysli účel trestního řízení, kterým je zjištění spáchání trestného činu a spravedlivé potrestání pachatele na základě zákona.<sup>391</sup> Mám zde na mysli smysl tohoto odvětví práva jako celku, tedy v návaznosti na hmotné trestní právo účel, který je spatřován v ochraně oprávněných zájmů osob i celé společnosti a ústavního zřízení před trestnými činy.<sup>392</sup>

---

389 Srov. MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 121.

390 Tamtéž, s. 173, 189.

391 JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, s. 2016, s. 17-18.

392 JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2017, s. 19.

Rozvedení myšlenky komparace různých trestných činů (především těch proti majetku a hospodářských) a občanskoprávních deliktů vzhledem k míře jejich společenské závažnosti by pravděpodobně vydalo na celou knihu. Jak jsem však uvedl výše, zde se zaměřuji pouze na přibližné vymezení rozpětí požadované míry důkazu jako výchozí bod pro úvahy nad mírou důkazu požadovanou pro dokazování v civilním sporu.

Kdybychom souhlasili s odlišením míry důkazu v civilním a trestním procesu na převažující pravděpodobnost a pravděpodobnost na úrovni téměř úplné jistoty, tak bychom tím implikovali závěr, že jakási střední hodnota závažnosti či relevance prokazovaných skutečností nebo účelu daných soudních procesů je téměř dvakrát vyšší v trestním procesu než v procesu civilním. Konkrétní vyjádření tohoto poměru zřejmě ani není možné a jeho alespoň částečné přiblížení je, jak jsem zmínil, obsáhlým tématem a vyžadovalo by zřejmě hloubkovou analýzu. Co však tento nesoulad vyjadřuje, je nutnost stanovení míry důkazu alespoň v horní třetině rozpětí pravděpodobnosti soudcova přesvědčení.

Nyní se vracím zpět ke dvěma základním pojetím požadované míry důkazu, a sice praktické jistotě a pravděpodobnosti umlčující rozumné pochybnosti. Domnívám se, že pro jejich odlišení je nutné vyjít z jejich definičních pojmů v podobě jistoty a rozumných pochybností. Navazuji v tomto na úvodní kapitulu, když vycházím z noeticko-epistemické analýzy pojmů jistoty a pochybnosti.

Už v předchozím textu bylo naznačeno, že jistota je spolu s pravdou jedním z kritérií poznání, a je proto dílčí složkou kvality poznání.<sup>393</sup> Vzájemný vztah epistemické jistoty a pochybnosti je protikladný, tj. tam kde není naprostá jistota je alespoň malá pochybnost a naopak.<sup>394</sup> Víme-li, že naprosté a neochvějně jistoty je prakticky nemožné dosáhnout (odtud zřejmě Macurův pojem *praktické jistoty*), má i minimální možná pochybnost za následek přesvědčení s určitou mírou nikoli sto procentní pravděpodobnosti.

Pokud bychom jistotu definovali jako nepřítomnost obavy z omylu,<sup>395</sup> dostali bychom sice požadavku na subjektivní vymezení jistoty, nicméně bychom dále museli vymežit pojem „obavy z omylu“. I pro subjektivní teorii míry důkazu s objektivizujícími prvky však potřebujeme, právě z důvodu přítomnosti nikoli čistě subjektivních prvků a z důvodu přezkoumatelnosti soudního rozhodnutí,

---

393 Srov. NOVÁK, L. In: NOVÁK, L., VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, op. cit., s. 232.

394 Tamtéž, s. 233.

395 Tamtéž, s. 234.

alespoň částečné objasnění jistoty v objektivním smyslu. René Descartes vycházel z myšlenky o ideální objektivní jistotě jako o *nemožnosti* omylu.<sup>396</sup> R. Descartes však vycházel z představy o přenesení objektivních principů přírodních věd do oblasti věd humanitních a dosažení dokonalého poznání vytvořením axiomatického systému pravdivých poznatků.<sup>397</sup> Už taková snaha se jeví jako epistemicky obtížná a pro právo přímo jako epistemicky neudržitelná.

Za jistotou nikoli objektivní, ale objektivizovatelnou se proto dá považovat taková jistota, jež je prosta epistemicky ospravedlnitelných pochybností. Tímto se vracím ke koncepci míry důkazu jako přesvědčení soudce bez důvodných pochybností a současně narážím na praktickou jistotu, která se jeví jako příliš vysoká úroveň pro úspěšné podání důkazu, nicméně i tato praktická jistota implikuje pojem praktických pochybností, ale bohužel těchto praktických pochybností (na rozdíl od koncepce, ke které se u nás přiklání P. Lavický) nevyužívá a dále požaduje přesvědčení soudce na hranici jistoty, totiž na úrovni, za kterou se dostáváme na samu hranici absolutního poznání.

Domnívám se, že pro stanovení optimální úrovně míry důkazu je vhodné spojit dohromady to nejlepší, co obě koncepce nabízí. To znamená aspirovat na přesvědčení, které se co nejvíce přibližuje jistotě s tím, že postupné narůstání subjektivního přesvědčení soudce o pravdivosti skutkového tvrzení musí pro splnění požadované míry důkazu dosáhnout úrovně, při které si soudce uvědomuje, že daná úroveň přesvědčení je epistemicky legitimní a další dokazování předmětné skutkové okolnosti proto není nezbytně nutné. Načrtnutá koncepce vychází z objasnění pojmu rozumné pochybnosti a presumpce soudcovy znalosti epistemické povahy takové pochybnosti a v návaznosti na to přítomnosti soudcova vědomí nutné epistemické ospravedlnitelnosti závěru o pravdivosti tvrzených skutkových okolností.

Zopakují, že praktická jistota závisí podle J. Macura na běžném chodu dějů v každodenním životě, neboť zákonodárce soudci „(...) ukládá, aby uznal existenci určitých skutečností pouze tehdy, jestliže podle svého vnitřního přesvědčení považuje tyto skutečnosti za vysoce pravděpodobné, totiž za pravděpodobné na hranici jistoty. To neznamena nic jiného, než dosažení praktické jistoty.“<sup>398</sup> Mnou nastíněná koncepce není veskrze inovativní, nýbrž reaguje na vágnost pojmu „praktická jistota“ a současně na nutnost vymezení

396 DESCARTES, R.: *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Praha: OIKOYMENH, 2016, 12-13.

397 ANZENBACHER, A.: *Úvod do filosofie*, op. cit., s. 122.

398 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 148

teoretických pochybností. Na jiném místě se totiž J. Macur vyslovuje pro nedostatečnost pouze rozumových forem poznání, nezávislých na empirické zkušenosti.<sup>399</sup> Tomu lze dát jediné za pravdu. Jenomže pokud je praktická jistota úrovní oddělující běžnou zkušenost se standardním průběhem určitého děje, která je získána empirickým poznáním reality vnějšího světa, od roviny teoretických a vždy myslitelných pochybností, je nutné se ptát, zdali je vzhledem k neurčitosti stanovení této hranice vhodné považovat danou úroveň přesvědčení soudce, a tedy požadovanou míru důkazu, za optimální. Tímto se ale částečně stírá rozdíl mezi nabytím praktické jistoty a absencí rozumných, tj. praktických pochybností. Domnívám se, že důvodem pro považování míry soudcova přesvědčení na úrovni praktické jistoty za vysokou, je právě obava z neurčitosti této hranice, a tudíž nejistota ohledně případného prisouzení právní relevance pouze teoreticky myslitelným a vždy přítomným pochybnostem. V tomto pojetí se u absence rozumných pochybností jedná pouze o odlišné jazykové vyjádření praktické jistoty. Toto jiné vyjádření implikuje poznatek, že vzhledem k neurčitosti hranice praktické jistoty je zapotřebí, aby nutná míra důkazu spočívala těsně pod touto hranicí.

Lze si povšimnout, že pokud praktická jistota odděluje přítomnost rozumných pochybností od pochybností teoretických, nemůže vlastně nutné přesvědčení soudce založené na vyloučení rozumných pochybností spočívat pod touto hranicí, neboť se jedná o různé vyjádření téhož. Domnívám se, že důvody pro odmítnutí pojetí míry důkazu na hranici jistoty, jako příliš vysoké úrovně požadovaného přesvědčení soudce, jsou v zásadě dva.

Prvním důvodem je, že je obtížné tuto hranici jistoty vůbec určit. Jinak řečeno, požadované přesvědčení soudce na úrovni oddělující praktickou rovinu empirických zkušeností od čistě rozumové roviny teoretických pochybností by ve skutečnosti mělo podobu „balancování“ mezi těmito dvěma zcela odlišnými metodami poznání. Samotné vymezení této úrovně má totiž povahu epistemicky obtížně dosažitelného ideálu. Praktická jistota se tudíž paradoxně jeví jako prakticky hůře stanovitelná a také ověřitelná. Reálné riziko překlenutí soudcova přesvědčení do roviny teoretických pochybností je dle mého názoru příliš vysoké na to, aby tato úroveň byla skutečně požadována. Hranice oddělující praktické pochybnosti od teoretických by byla optimální v případě, že by bylo možno definovat a dosáhnout úplné jistoty. Jestliže ale víme, že dosažení takové objektivní jistoty je prakticky nemožné, jeví se i požadavek na úroveň dosažení

---

399 Srov. citát uvedený na straně 105 této práce.

přesvědčení na hranici jistoty jako obtížně realizovatelný, neboť specifikace této praktické jistoty závisí na vymezení jistoty samotné.

Druhý důvod vyplývá z vlivu pragmatické teorie i na pravidla upravující další instituty civilního procesu, zde na pravidla o důkazním břemenu.<sup>400</sup> Samotnému důkaznímu břemenu není zapotřebí se zde obšírněji věnovat,<sup>401</sup> nicméně bylo doloženo dříve, že čím vyšší je požadovaná míra důkazu, tím více spočívá rozhodnutí soudu na pravidlech o důkazním břemenu. Soudce tedy v případech, kdy nenabude přesvědčení o pravdivosti či nepravdivosti rozhodného skutkové okolnosti rozhodne v neprospěch toho účastníka řízení, který neunesl důkazní břemeno ohledně prokázání takové rozhodné skutečnosti.<sup>402</sup> Pragmatický moment soudního rozhodování by tedy záležel ve dvou myslitelných situacích.

Jednak by záležel v případech, kdy by se ukázalo jako dlouhodobě účelné nestanovit požadovanou míru důkazu jako příliš vysokou, neboť tehdy by soud na základě pravidel o důkazním břemenu nerozhodoval na základě zjištěných skutečností. Ovšem procesní pragmatismus lze spatřovat také v případech, ve kterých by se osvědčilo nestanovovat minimální nutnou úroveň soudcova přesvědčení ani příliš nízko, neboť v takovém případě hrozí nebezpečí rozhodování soudu na základě nepravdivě zjištěných skutečností. Jako vhodnou střední cestou se proto jeví stanovení optimální míry důkazu na vysokou úroveň pravděpodobnosti vnitřního přesvědčení soudce o pravdivosti skutkových zjištění, které se však nedotýká obtížně vymežitelné i obtížně dosažitelné jistoty.

Vzhledem k epistemickým nedostatkům přísnějšího kritéria míry důkazu v podobě přesvědčení na úrovni praktické jistoty je zajímavé, že v rozhodnutí ze dne 8. ledna 2014, sp. zn. 28 Cdo 3459/2014 český Nejvyšší soud konstatoval, že „[n]ení požadováno zjištění pravdy v nějakém absolutním významu, naopak jde o vysokou pravděpodobnost rozhodných skutečností blížící se hranici praktické jistoty.“<sup>403</sup> Ve smyslu výše uvedeného tak soud konstatoval úroveň nutného přesvědčení nikoli na úrovni praktické jistoty nebo na úrovni, při které vylučuje

---

400 Srov. Macurův demonstrativní výčet institutů civilního procesu, u kterých soudce nerozhoduje na základě svého vnitřního přesvědčení. Viz MACUR, J.: *Zásada projednací v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 37.

401 Pro základní nástin nauky o důkazním břemenu srov. kapitolu 3.2 této práce.

402 LAVICKÝ, P.: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, op. cit., s. 41

403 Obdobně konstatoval Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 21. prosince 2010, sp. zn. 30 Cdo 3614/2009, že: „*Přece jsou-li (byť nepatrné) pochybnosti o skutkových okolnostech, které jsou identické se skutkovými okolnostmi předvídanými v hypotéze příslušného pravidla chování (právní normy), nelze za této (nejisté) skutkové konstelace vůbec uvažovat o aplikaci předmětné právní normy na takto zjištěný skutkový stav.*“



rozumné pochybnosti, ale práve na výše navrhovanej úrovni tesne *pod* hranici praktickej jistoty.

Osobne se priklanim k názoru, ze kritérium míry důkazu v podobe požadavku na přesvědčení soudce na hranici jistoty je príliš vysoké. Tento prísnější požadavek se jeví vhodným (vzhledem ke svým epistemickým nedostatům) alespon jako účinné vodítko pro soudní proces trestní.<sup>404</sup> Užitečnost mírnějšího kritéria, které vylučuje rozumné pochybnosti spatřuji ve snazší realizaci tohoto důkazního standardu za současného setrvání na vcelku vysokém stupni (byť subjektivně určené) pravděpodobnosti. Přísnější kritérium praktickej jistoty se nejvíe jako zcela vhodným, neboť při užívání pojmu jistoty, která bývá v noetice definována jako nepřítomnost obavy z omylu, se při snaze o definici „obavy z omylu“ opět dostáváme k otázce přítomnosti a povahy rozumných a teoretických pochybností. Současně se jeví jako obtížné nesklouznout při takto vysoko požadované míře důkazu k prílišnému rozhodování na základě pravidel o důkazním břemenu. Tedy v případech stavu *non liquet*. J. Macur sice správně dovozuje z ustanovení § 1 a § 6 OSŘ, že k prokázání rozhodných skutečností nepostačuje pouhá převažující pravděpodobnost, neboť takové kritérium nesplňuje podmínku rozhodování na základě spolehlivě zjištěného skutkového stavu,<sup>405</sup> nicméně tato zákonem stanovená podmínka ještě neodůvodňuje J. Macurem a H. Musielakem preferovanou príliš vysokou úroveň soudcova přesvědčení na hranici jistoty.

### 6.3 Shrnutí

Primárním přístupem právní vědy k problému míry důkazu jsou subjektivní a objektivní teorie míry důkazu. Zatímco kladou subjektivní teorie důraz na vnitřní přesvědčení soudce, zastánci objektivních teorií toto odmítají s tím, že stěžejním kritériem pro stanovení míry důkazu by měla být kvantifikovatelná pravděpodobnost.

Odosobnění objektivních teorií a velmi obtížné dosažení exaktní pravděpodobnosti mají za následek převažující uplatňování subjektivní teorie míry důkazu. Ani převažující přístup k míře důkazu, která by měla být

---

404 Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení, op. cit., s. 362.

405 MACUR, J.: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*, op. cit., s. 169.

stanovena obecným právním pravidlem však nepočítá se soudcovým osobním přesvědčením jako absolutním kritériem stanovování míry důkazu. Reálně převažujícím pojetím jsou proto subjektivní teorie míry důkazu s objektivizujícími prvky. Příznivci těchto nejvíce plausibilních smíšených teorií míry důkazu, které jsou svým založením pořád více subjektivní než objektivní, se snaží využít pravděpodobnost pro tvorbu soudcova přesvědčení. Odmítají sice pravděpodobnost jako exaktně stanovitelnou, nicméně jejich cílem je, nebo by alespoň mělo být, objasnění takového druhu pravděpodobnosti, jejíž povaha je nejlépe využitelná v procesním dokazování a tím objektivizovat soudcovo subjektivní přesvědčení.

Domnívám se, že žádná opravdu účinná teorie míry důkazu nemůže ztratit ze zřetele význam soudcova osobního vnitřního přesvědčení, které je ze své povahy subjektivní. Smyslem by však měla být co největší objektivizace tohoto přístupu za současného setrvání na soudcově přesvědčení jako stěžejním kritériu pro určení míry důkazu.

Z omezenosti a tudíž neúplnosti lidského poznání vyplývá vždy „pouze“ pravděpodobnostní povaha závěrů o pravdivosti skutkových tvrzení. Nedosažitelnost absolutní pravdy bez špetky teoretické pochybnosti ústí v pravdivost tvrzení jako určitý stupeň pravděpodobnosti přesvědčení soudce o pravdivosti tvrzení. Pro právo, potažmo procesní dokazování, jsou téměř nevyužitelné poznatky o logicko-matematické pravděpodobnosti. Tato nevyužitelnost nejexaktnější varianty pravděpodobnosti vyplývá z nemožnosti kvantifikace determinant soudního důkazu. Pro důkazní právo jsou pouze v malém množství využitelné pravděpodobnosti soudy statistické povahy, a to například při důkazu znaleckým posudkem, jehož podstatou je vykonání krevní zkoušky apod.

Největší pozornost v tomto ohledu zasluhuje empirická či epistemická pravděpodobnost reflektující subjektivní povahu rozhodných skutečností v dokazování. Stěžejním kritériem epistemické pravděpodobnosti je subjektivní přesvědčení, přičemž toto kritérium vychází z jazykového, nikoli číselného vyjádření prvků relevantních pro určení takové pravděpodobnosti. Takto pojatá pravděpodobnost ústí v nalézání rozumného stupně subjektivní jistoty na základě relevantních důvodů.

Subjektivní povaha pravděpodobnosti má za následek i částečně subjektivní vyjádření požadované míry důkazu. Vzhledem k výše uvedenému se jako optimální jeví taková míra důkazu, která je prostá rozumných pochybností

v tom smyslu, že spočívá co nejbližší hranici praktické jistoty. Přesvědčení o pravdivosti skutkových okolností by se mělo co nejvíce přibližovat úrovni, za kterou už se poznání subjektivně jeví jako jisté, aniž by nutně muselo dosáhnout přesné hranice oddělující subjektivně pocíťovanou naprostou jistotu od počínajících sebemenších pochybností. Takto načrtnutá míra důkazu hraje roli nejvhodnějšího kompromisu mezi pouhou převažující pravděpodobností a mnohdy nedosažitelnou pravděpodobností na hranici jistoty. Čím vyšší je totiž požadovaná míra důkazu, tím obtížnější je dosažení takové míry důkazu a tím častěji by tato koncepce vedla k rozhodování sporu na základě pravidel o důkazním břemeni. Má-li být základní pravidlo míry důkazu stanoveno právním předpisem, odchyloval by se příliš vysoký důkazní standard od požadavku stanoveného v ustanovení § 6 OSŘ, tedy od požadavku na soudní rozhodnutí spočívající na spolehlivě, nikoli téměř jistě zjištěných skutkových okolnostech.



## Závěr

V předkládané práci jsem se zaměřil na některé aspekty hledání pravdy v civilním procesu, potažmo v důkazním právu civilního procesu sporného. Šesti kapitolami této práce se prolínají tři větší tematické okruhy. Jednak jsem se věnoval odrazům filosofických teorií pravdy v procesu zjišťování skutkového stavu, dále objasnění charakteru ideových východisek tohoto procesu v podobě principů formální a materiální pravdy a konečně bylo mou snahou nastínit povahu přesvědčení soudce o pravdivosti prokazovaných skutečností, které hraje ve tvorbě skutkových závěrů klíčovou roli.

Samotný fenomén pravdy tvoří v noetice kritérium kvality poznání, a to spolu s jistotou o tomto poznání. Pravda tedy není ani v teorii poznání konečným účelem, a proto může být i v procesním dokazování považována nejvýše za instrumentální hodnotu sloužící k realizaci účelu samotného civilního procesu, totiž poskytování ochrany soukromým subjektivním právům. Byť pravda figuruje v důkazním právu jako dílčí cíl, je její pozice v rámci snahy o vydání spravedlivého a rychlého rozhodnutí klíčová. Ani nejpropracovanější metodologie soudního řízení nemůže pro epistemické nedostatky lidského poznání zaručit, aby bylo soudní rozhodnutí vždy založeno na pravdivém skutkovém stavu. Nicméně bez nutné aspirace na pravdivě zjištěný skutkový stav, se může vytyčený cíl civilního procesu stát jen prázdnou floskulí.

Při zkoumání postupů užívaných ve snaze o dosažení pravdivých skutkových zjištění zjistíme, že tyto postupy vykazují značnou podobnost s filosofickými snahami o poznání. Odhaluje se tím hluboký filosofický základ procesního dokazování, neboť jak právní postup zjišťování skutkového stavu, tak filosofické úsilí o vědění potřebují pro úspěšnost svého postupu stavět na pravdivých základech. Vykazují-li praktická právní činnost zjišťování skutkového stavu a logicko-filosofický proces snahy o poznání podobnosti v obecné rovině, měly by mít společné rysy také v parciálních součástech těchto procesů.

Dominantním přístupem v rámci teorií pravdy je jak v běžném diskurzu, tak v procesním dokazování metoda korespondence, která staví na shodě tvrzení a reality vnějšího světa. V průběhu soudního řízení je tato vnější objektivní realita zprostředkovávána jednotlivě prováděnými důkazy. Závěry o tvrzených

skutkových okolnostech, o jejichž pravdivosti dosáhla pravděpodobnost soudcova přesvědčení úrovně požadované mírou důkazu, jsou následným volným hodnocením důkazů tvořeny právě na základě kritéria přítomnosti korespondence mezi skutkovými přednesy procesních stran a skutečnostmi zjištěnými dokazováním.

Zatímco byl na našem území princip materiální pravdy mezi lety 1950 až 1989 postaven do role vůdčího principu civilního procesu, který měl rozhodovat na základě skutečného stavu věci, staví dnešní umírněné pojetí principu materiální pravdy na klíčovém soudcově vnitřním přesvědčení o pravdivosti skutkových zjištění. Toto umírněné pojetí dovoluje, na rozdíl od dřívější proklamace objektivních zjištění, nabývat soudci v průběhu dokazování subjektivní přesvědčení o tvrzených skutkových okolnostech, které jediné může za účelem sebrání dostatečné skutkové materie účinně reflektovat složitost procesního dokazování.

Dokazování jako „páteř“ civilního procesu však není jediným způsobem tvorby skutkového základu rozhodnutí. Soud disponuje z pragmatických důvodů pravomocí rozhodovat za určitých podmínek ve věci i bez provedení řádného dokazování, potažmo na základě dokazování provedeného jen ohledně některých (sporných) skutečností tvrzených procesními stranami. Rozhodování pouze na základě skutkového stavu, který nebyl vůbec nebo jen omezeně zjišťován prováděním důkazů, je projevem principu formální pravdy, který zde chápu jako nabytí skutkových zjištění dodržení formální procesních pravidel, na rozdíl od dřívějšího rozdílu mezi principem formální a materiální pravdy, kdy byl princip formální pravdy bez většího odůvodnění mylně přisuzován civilnímu procesu „buržoazních“ zemí.

Principy formální a materiální pravdy proto fungují jako ideové cíle civilního procesu v podobě kladení kvalitativních nároků na skutková zjištění. Princip materiální pravdy v mnou výše uvedeném pojetí je totiž charakteristický pro nabývání poznatků o pravdivosti tvrzených skutečností prostřednictvím dokazování, a tedy užíváním korespondenční teorie pravdy. Naopak prvky principu formální pravdy v civilním sporu v podobě rozsudků pro zmeškání a pro uznání řízení odvozují svou legitimitu od koherence předpokladů pro jejich vydání s obecnými zkušenostmi. Absence nutnosti provádění dokazování pro vydání meritorního rozhodnutí je založena na presumpci pravdivosti skutkových tvrzení žalobce v případě, že se žalovaný nedostaví k prvnímu či přípravnému jednání ve věci anebo se včas nevyjádří k výzvě soudu. Vydání těchto zvláštních

druhů rozsudků není důsledkem pouhého procesního formalismu, nicméně je odvislé od obecné životní zkušenosti, že kdyby měl žalovaný na svou obranu co uvést, a pokud by tedy nebyla žalobní tvrzení zcela pravdivá, nebyl by ve sporu uvedeným způsobem pasivní.

V rámci koherenční teorie pravdy je zásadní, že posuzovaná tvrzení i kritérium pravdivosti (zde tvořené obecnými lidskými zkušenostmi) musejí být součástí mentálního vědomí myslícího subjektu. Pro koherenční teorii není prvořadá realita vnějšího světa, nýbrž odrazy této reality v mysli člověka. Tato filosofická koncepce proto vědomě odhlíží od vnější reality jako kritéria pravdivosti. Podstata vlivu koherenční teorie pravdy na prvky formální pravdy v civilní sporu spočívá ve vytvoření bezesporné a harmonické množiny přesvědčení sestávající z obsahu skutkových tvrzení žalobce a obecné životní zkušenosti o jejich pravdivosti v případech, kdy je žalovaný naznačeným způsobem nečinný.

Obdobný mechanismus koherence platí i pro shodná tvrzení procesních stran, u kterých spočívá kritérium pravdivosti v obecné zkušenosti o tom, že pokud strana skutková tvrzení druhé strany dozná nebo je alespoň nepopírá, bývají tato tvrzení s vysokou pravděpodobností pravdivá, neboť pokud už se strany navzájem soupeřící na určité věci shodnou, jsou tato tvrzení pravdivá ve velké většině případů.

Rozhodování ve věci samé bez provedení dokazování nebo s provedením dokazování v omezeném rozsahu (především z důvodu vyloučení nesporných tvrzení) závisí na vytvoření určitých meta-pravidel, která jsou důsledkem procesního pragmatismu. Zatímco vnitřní povaha prvků formální pravdy je ve smyslu teorií pravdy koherenční, jsou samotná pravidla zakládající tuto pravomoc soudu pragmatická, neboť vycházejí z presumované prospěšnosti užívání těchto speciální procesních pravidel, kterou tato pravidla prokázala v dlouhodobém časovém horizontu, přičemž účinnost a výhodnost těchto pravidel je současně předmětem univerzálního konsenzu myslících subjektů. Jinak řečeno, z pragmatického úhlu pohledu tato procesní pravidla osvědčila svou dlouhodobou a univerzální užitečností.

Klíčové pro vytvoření závěru o pravdivosti skutkových přednesů stran je však soudcovo subjektivní přesvědčení o této pravdivosti. Z důvodu omezenosti lidského poznání a praktické nemožnosti dosažení naprosté jistoty má každé soudcovo vnitřní přesvědčení pravděpodobnostní povahu. Tato pravděpodobnost má jazykovou epistemickou povahu, která může být v určitých případech

doplňována o prvky statistické pravděpodobnosti (jako svého druhu objektivní pravděpodobnosti), neboť pravděpodobnost soudcova přesvědčení je v právu obtížně kvantifikovatelná a nemá povahu exaktní matematické pravděpodobnosti, která je vlastní pouze úzkému okruhu přírodních věd.

Konečnému závěru o pravdivosti skutkových zjištění utvořenému volným hodnocením důkazů předchází právní posouzení úspěšnosti podání důkazu. Úspěšnost posouzení důkazu spočívá v dosažení potřebné úrovně soudcova přesvědčení o pravdivosti prokazované skutečnosti, přičemž tuto úroveň nazýváme nutnou mírou důkazu. Pro stanovení ideální míry důkazu byla vytvořena celá řada teorií, které ústí v různé závěry o potřebné míře důkazu v civilním sporu, jež oscilují mezi převažující pravděpodobností o pravdě až po přesvědčení nade vsí pochybnost. V šesté kapitole bylo ukázáno, že jako optimální míra důkazu se jeví taková úroveň přesvědčení soudce, která spočívá těsně pod hranicí oddělující rovinu soudcova přesvědčení obsahující rozumné pochybnosti od roviny přesvědčení považovaných za úplnou jistotu. Tato jistota totiž skýtá epistemické problémy její praktické nedosažitelnosti, protože i samotný požadavek na přesvědčení soudce přesně na úrovni oddělující pochybnost od jistoty se jeví jako prakticky obtížně dosažitelný.

Tato práce vychází z mého přesvědčení o důležitost přemýšlení o pravdě a spravedlnosti. Dle mého názoru běžný člověk od soudu nečeká rezignaci na ideální spravedlnost a hledání jakési praktické právní pravdy. Kromě někdy až iracionální touhy zvítězit za každou cenu, chce účastník řízení od soudu rozhodnutí spravedlivé v obecném smyslu, nikoli „pseudospravedlnost“ s výmluvami na nemožnost dosažení sto procentní jistoty o pravdě.

Právo je mimo jiné společenský fenomén.<sup>406</sup> Je stejně jako morálka odvozen od lidí, slouží lidem a nevznáší se na metafyzickém polštáři.<sup>407</sup> Domnívám se, že dobrý právník může právu dobře rozumět, dobře ho užívat a třeba ho i dobře aplikovat. Jsem však přesvědčen, že výborný právník musí přemýšlet o pravdě a spravedlnosti, ať už je jejich skutečný význam jakýkoli. Možná skutečně není pro soudní proces nutné disponovat hlubokou teorií pravdy.<sup>408</sup> Patrně jako právníci nepotřebujeme rozumět úloze pravdy v teorii poznání na úrovni filosofů a logiků, kteří jsou v těchto oborech profesionály. Současně však nemůže výborný soudce rezignovat na širší filosofický kontext problematiky dokazování

---

406 Srov. GERLOCH, A.: *Teorie práva*, op. cit., s. 21.

407 SOBEK, T.: *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*, op. cit., s. 67.

408 Srov. HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*, op. cit., 56



a pro naplnění nároků na něj kladených v podobě vydání spravedlivého rozhodnutí musí alespoň usilovat o nalezení pravdivého skutkového stavu a tomuto ideálu se snažit co nejvíce přiblížit. Karel Svoboda uvádí, že „nelze materiální pravdu „odbýt“ frází, že se stejně nedá zjistit. Lze se jí totiž alespoň přiblížit.“<sup>409</sup> Pokud je jedním z přínosů analýzy pravdy v civilním procesu následné zdůraznění vůdčí idey soudce o hledání takové pravdy, není to podle mého názoru málo. Vždyť je hledání pravdy a spravedlnosti v rozhodování soudů možná nejměleším cílem práva jako takového.

---

409 SVOBODA, K.: *Dokazování*, op. cit., s. 23.



## Seznam použitých zkratk

<b>CŘS</b>	Zákon č. 113/1895 ř. z., o soudních řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní) ve znění předpisů jej měnících a doplňujících do dne 31. 12. 1947
<b>Listina</b>	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
<b>NS</b>	Nejvyšší soud České republiky
<b>OSŘ</b>	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
<b>Úmluva</b>	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
<b>ÚS</b>	Ústavní soud České republiky
<b>Ústava</b>	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů



# Seznam použitých zdrojů

## 1. Seznam použité literatury

ABRAHAM, Henry Julian. *The judicial process: an introductory analysis of the Courts of the United States, England, and France*. 7. vydání. New York: Oxford University Press, 1998. 458 s. ISBN: 0-19-509987-7.

AKVINSKÝ, Tomáš: *O pravdě: O myslí*. Praha: Krystal OP, 2003. 358 s. ISBN: 80-85929-60-0.

ANZENBACHER, Arno: *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004. 377 s. ISBN: 80-7178-804-X.

ARISTOTELÉS: *Metafyzika*. 2. vydání. Praha: Petr Rezek, 2003. 579 s. ISBN 80-86027-19-8.

AUDI, Robert: *Epistemology: a contemporary introduction to the theory of knowledge*. 3rd ed. New York: Routledge, 2011. Routledge contemporary introductions to philosophy. ISBN: 978-0-415-87922-4.

AUSTIN, John, L. (URMSON, J. O., WARNOCK, G. J. eds.): *Philosophical papers*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 1979. 306 s. ISBN 0-19-283021-X.

BERNECKER, Sven: *Reading Epistemology: Selected Text with Interactive Commentary*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2006. 208 s. ISBN: 978-1-405-12763-9.

BLACKBURN, Simon, SIMMONS, Keith: *Truth*. New York: Oxford University Press, 2005. Oxford Readings in Philosophy. 406 s. ISBN 0-19-875250-4.

BLANSHARD, Brand: *The nature of thought. Vol 2*. London: Allen & Unwin, 1955. 532 s.

BLECHA, Ivan.: *Filosofie (základní problémy)*. 4. opravené a rozšířené vydání, reprint. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 279 s. ISBN: 80-7182-147-0.

BOGUSZAK, Jiří a kol.: *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. 231 s. ISBN: 80-901064-5-5.

BOURA, František: *O zásadách civilního procesu (tři studie)*. Praha: Orbis, 1951, 63 s.

BRADY, Michael., PRITCHARD, Duncan (eds.): *Moral and Epistemic Virtues*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2003, 286 s. ISBN: 978-1405108782.

BRUNA, Eduard: *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010. 207 s. ISBN: 978-80-87212-40-0.

CARNAP, Rudolf (BERKA, Karel, TONDL, Ladislav ed.): *Problémy jazyka vědy: (výbor prací Rudolfa Carnapa)*. Praha: Svoboda, 1968. 343 s.

CONANT, James, ŽEGLEŇ, Urszula M. (eds.): *Hilary Putnam: Pragmatism and realism*. London: Routledge, 2006. 242 s. ISBN: 0-415-40843-1.

CRIVELLI, Paolo: *Aristotle on truth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 340 s. ISBN: 0-521-82328-5.

ČAPEK, Jiří: *Interpretace socialistického práva*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 85 s.

DENNIS, Ian: *The Law of Evidence*. London: Sweet & Maxwell, 2007. 850 s. ISBN: 978-0421888500.

DESCARTES, René: *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Praha: OIKOYMENH, 2016. 77 s. ISBN: 978-80-7298-212-7.

DOUBLE, Richard: *Metaethical Subjectivism*. New York: Routledge, 2017. 138 s. ISBN: 978-1-3519-1804-6.

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. Velké komentáře. 1600 s. ISBN: 978-80-7400-107-9.

DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol.: *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016. 436 s. ISBN: 978-80-7552-187-3.

DWORKIN, Ronald: Pragmatism, Right Answers and True Banality. In: BRINT, M., WEAVER, W. (eds.): *Pragmatism in Law and Society*. New York: Routledge, 1991. s. 373. ISBN: 978-08-1338-309-5.

EGGLESTON, Richard: *Evidence, Proof and Probability*. London: Weindenfield and Nicolson, 1978. 226 s. ISBN 0-297-77405-0.

FIALA, Josef.: *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*. Praha: Univerzita Karlova, 1974. 102 s. Acta Universitatis Carolinae.

FUCHS, Jiří: *Filosofie. 2. Kritický problém pravdy*. Praha: Krystal OP, 1995. 172 s. ISBN: 80-85929-06-6.

GERLICH, Karel: *Skutková zjištění a právní posouzení v řízení soudním: studie k revisnímu a zrušovacímu řízení před nejvyšším soudem*. Praha: Orbis, 1934. 57 s.

GERLOCH, Aleš.: *Teorie práva. 7.* aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 335 s. ISBN 978-80-7380-652-1.

HABERMAS, Jürgen: *Truth and Justification*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press, 2003. 349 s. ISBN: 978-0262083188.

HANDL, Vlastimil, RUBEŠ, Josef a kol.: *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: Panorama, 1985. 858 s.

- HART, Herbert L. A. (RAZ, Joseph, BULLOCK, A. eds.): *Concept of law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1997. 315 s. ISBN: 0-19-876123-6.
- HATTENHAUER, Hans: *Evropské dějiny práva*. Praha: C.H. Beck, 1998. 708 s. ISBN: 80-7179-056-7.
- HO, Hock L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 347 s. ISBN: 978-0-19-922830-0.
- HOLLÄNDER, Pavel: *Filipika proti redukcionizmu: (texty z filozofie práva)*. Bratislava: Kalligram, 2009. 174 s. ISBN: 978-80-8101-244-0.
- HOLLÄNDER, Pavel: *Filozofie práva. 2., rozšířené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 421 s. ISBN: 978-80-7380-366-7.
- HONDERICH, Ted (ed.): *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 1076 s. ISBN: 978-0199264797.
- HORA, Václav (SPÁČIL, Jiří ed.): *Československé civilní právo procesní. I-III. díl*. Praha, Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN 978-80-7357-540-3.
- HORWICH, Paul: *Truth*. Oxford: Wiley-Blackwell, 1990. 136 s. ISBN: 0-631-17316-1.
- HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena, HLOUCH, Lukáš: *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. 419 s. ISBN 978-80-7325-231-1.
- CHOMSKY, Noam, FOUCAULT, Michel, ELDERS, Fons: *Člověk, moc a spravedlnost*. Praha: :INTU:, 2005. 112 s. ISBN 80-903355-3-5.
- JAMES, William: *Pragmatism: a new name for some old ways of thinking*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1998. 369 s. ISBN: 0-674-69737-5.
- JAMES, William: *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 150 s. ISBN 80-7325-022-5.
- JAMES, William: *The meaning of truth: a sequel to pragmatism*. London: Longmans, 1927. 297 s.
- KIRKHAM, R. L.: *Theories of truth: a critical introduction*. Cambridge (Massachusetts), MIT Press, 1992. 401 s. ISBN 0-262-61108-2.
- KNAPP, Viktor: *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN: 80-7179-028-1.
- KOLÁŘ, Petr: *Pravda a fakt*. Praha: Filosofia, 2002. 312 s. ISBN: 80-7007-168-0.
- KRAMER, M.: *Moral Realism as a Moral Doctrine*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009. 400 s. ISBN: 978-1-4051-9402-0.

KÜHN, Zdeněk: *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize*. Praha: C. H. Beck, 2005, 201 s. ISBN: 80-7179-429-5.

KÜNNE, Wolfgang: *Conceptions of truth*. Oxford: Clarendon Press, 2003. 493 s. ISBN 0-19-924131-7.

LAVICKÝ, Petr a kol.: *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016. 1116 s. ISBN: 978-80-7478-986-1.

LAVICKÝ, Petr: *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017. 272 s. ISBN: 978-80-7502-203-5.

LYOTARD, Jean-Francois: *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem : Postmoderní situace*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. 202 s. ISBN 80-7007-047-1

MACUR, Josef (ČEŠKA, Zdeněk ed.): *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984. 177 s. Acta Universitatis Brunensis.

MACUR, Josef: *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 233 s. Acta Universitatis Brunensis. ISBN: 80-210-1628-0.

MACUR, Josef: *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 219 s. ISBN: 80-210-2539-5.

MACUR, Josef: *Soudnictví a soudní právo*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988. 154 s.

MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Čtvrté vydání, (v nakladatelství Leges vydání první). Praha: Leges, 2010. ISBN: 978-80-87212-39-4.

MARŠÁLEK, Pavel: *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2018. ISBN: 978-80-87284-66-7.

MUNDAY, Roderick: *Evidence*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 616 s. ISBN 978-0-19-873349-2.

NOVÁK, Lukáš, VOHÁNKA, Vlastimil: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015. 280 s. ISBN: 978-80-87183-71-7.

PATTERSON, Denis: *Law & Truth*. New York: Oxford University Press, 1999. 189 s. ISBN 0-19-513247-5.

PEIRCE, Charles Sanders, JAMES, William, DEWEY, John, RORTY, Richard McKoy (VIŠŇOVSKÝ, Emil, MIHINA, František eds.). *Pragmatismus. Malá antológia filozofie 20. storočia. Zväzok I*. Bratislava: IRIS, 1998. ISBN 80-88778-45-X.



RADBRUCH, Gustav: Legal Philosophy. In: *The Legal Philosophies of Lask, Radbruch, and Dabin* (překlad WILK, Kurt). Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2014, s. 43-224. ISBN: 978-0-6744-9300-1.

RUSSELL, Bertrand: *The problems of philosophy*. Oxford, Oxford University Press, 1991. 98 s. ISBN 0-19-888018-9.

RUSSELL, Bertrand: *Philosophical essays*. London: Routledge, 2009. 163 s. ISBN 978-0-415-47449-8.

SEARLE, John R.: *The Construction of Social Reality*. New York: Simon and Schuster, 1995. 241 s. ISBN: 978-0-0292-8045-4.

SHAFER-LANDAU, Russ: *Moral Realism: a defense*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 322 s. ISBN: 978-0-1992-8020-9.

SOBEK, Tomáš: *Právní myšlení: kritika moralismu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-87439-03-6.

SOBEK, Tomáš: *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. 339 s. ISBN: 978-80-87439-23-4.

SOLNAŘ, Vladimír: *Učebnice trestního řízení platného v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, 1946. 224 s.

STEUP, Matthias, SOSA, Ernest (eds.): *Contemporary Debates in Epistemology* (eds.). 2. vydání. Oxford: Wiley-Blackwell, 2013, 400 s. ISBN: 978-0-470-67209-9.

SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol.: *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. 1627 s. ISBN: 978-80-7400-673-9.

SVOBODA, Karel: *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 392 s. ISBN: 978-80-7357-414-7.

ŠKOP, Martin: *Právo v postmoderní situaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 191 s. ISBN 978-80-210-4543-9.

ŠTAJGR, František: *Právo a skutečnosti v civilněprocesním revisním řízení*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1933. 98 s.

ŠTAJGR, František: *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních. 121 s.

ŠTAJGR, František: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*. Praha: Orbis, 1954. 149 s.

ŠTAJGR, František: *Zásady civilního soudního řízení*. Praha: Všehrad, 1946.

TARSKI, Alfred: *Logic, semantics, metamathematics: papers from 1923 to 1938*. Oxford: Clarendon Press, 1956. 467 s. ISBN: 0-915144-75-1.

THAGARD, Paul: *Coherence in Thought and Action*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press, 2002. 312 s. ISBN: 978-0262700924.

TWINING, William: *Rethinking evidence. Exploratory essays*. Oxford: Wiley-Blackwell, 1990. 416 s. ISBN: 978-0810111424.

WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*. 8. nezměněné vydání. Praha: Leges, 2015. 624 s. ISBN: 978-80-7502-076-5.

WINTEROVÁ, Alena.: Hledání pravdy v civilním procesu. In: HENDRYCH, Dušan, VOPÁLKA, Vladimír, TRÖSTER, Petr, URFUS, Valentin, WINTEROVÁ, Alena a MALÝ, Karel (eds.): *Právnická fakulta Univerzity Karlovy. 1348-1998. Jubilejní sborník*. Praha: Právnická fakulta UK, 1998 s. 66-75. ISBN: 80-85889-15-3.

WINTR, Jan: *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. 278 s. ISBN 80-246-1246-1.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. 621 s. ISBN: 978-80-7380-714-6.

## 2. Seznam použitých odborných článků

AMAYA, Amalia: Coherence, Evidence, and Legal Proof. *Legal Theory*. 2013, č 1, s. 1-13. ISSN: 1469-8048.

AMAYA, Amalia: Legal Justification by Optimal Coherence. *Ratio Juris*. 2011, č. 3, s. 304-329. ISSN: 1467-9337.

BALÁŽ, J.: Obsah hodnotenia dôkazov v civilnom procese. *Socialistické súdnictvo*. 1986, č. 7, s. 9-12. ISSN: 0231-7621-1335-6461.

Ball, C. Vaughn: The Moment of Truth: Probability Theory and Standards of Proof. *Vanderbilt Law Review*. 1961, č. 3, s. 807-830. ISSN 0042-2533.

BELTRAN, Jordi F.: Legal proof and fact finders' beliefs. *Legal Theory*. 2006, č. 4, s. 293-314. ISSN: 1469-8048.

BEZOUŠKA, P.: Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*. 2004, č. 1, s. 31-37. ISSN: 1210-6410.

BOGUSZAK, J.: Právo a postmoderní situace. *Právník*, 2005, č. 11, s. 1201.

BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 10, s. 42-45. ISSN: 1210-6348.

COLEMAN, J.: Rational Choice and Rational Cognition. *Legal Theory*. 1997, č. 2, s. 183-203. ISSN: 1469-8048.

COUFALÍK, Petr. Shodná tvrzení účastníků řízení. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2015, č. 3, s. 214-223. ISSN: 1805-2789.

DAMAŠKA, Mirjan: Truth in Adjudication. *Hastings Law Journal*. 1998, č. 2, s. 289-308. [ISSN: 0017-8322](#).

DAVIS, Michael L.: The Value of Truth and the Optimal Standard of Proof in Legal Disputes. *Journal of Law, Economics, and Organization*. 1994, č. 2, s. 343-359. ISSN: 1465-7341.

DERKA, Ladislav: Hranice neúplné apelace. *Právní rozhledy*. 2003, č. 6, s. 297-299. ISSN: 1210-6410.

ENGEL, Pascal: Believing, Holding True, and Accepting. *Philosophical Explorations*. 1998, č. 2, s. 140-151. ISSN: [1741-5918](#).

FIALA, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním. *Stát a právo*. Roč. 13, 1967, s. 7-41. ISSN: 0585-0967.

GÁBRIŠ, Tomáš: Hľadanie pravdy v histórii práva. *Právny obzor*. 2018, č. 2, s. 113-127. ISSN: 0032-6984.

GREGGER, Reinhard: Důkaz a pravděpodobnost. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 12, s. 33-34. ISSN: 1210-6348.

HAACK, Susan: Truth, Truths, „Truth,“ and „Truths“ in the Law. *Harvard Journal of Law & Public Policy*. 2003 (vol. 26), č. 1, s. 17-21. ISSN: 0193-4872.

HOLLÄNDER, Pavol: Putování po stezkách principu proporcionality: intence, obsah, důsledky. *Právník*. Roč. 2016, č. 3, s. 262-284. ISSN 0231-6625.

HUDKOVÁ, Barbora: Fikce uznání nároku žalovaným: K nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 13/15. *Právní rozhledy*. 2017, č. 23-24, s. 834-841. ISSN: 1210-6410.

KANDOVÁ, Katarína: Pojem pravdy (nejen) v trestním řízení a některé související instituty. *Právník*. Č. 10, 2017, s. 842-857. ISSN 0231-6625.

LAUDAN, Larry: Is Reasonable Doubt Reasonable? *Legal Theory*. 2003, č. 4, s. 295-331. ISSN: 1469-8048.

LAVICKÝ, Petr: Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů. *Právní fórum*. 2009, č. 10, s. 401-413. ISSN: 1211-6432.

MACUR, Josef: Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení. *Právník*. 1995, č. 4, s. 356-369. ISSN 0231-6625.

MACUR, Josef: Povinnost pravdivosti a její legislativní úprava v civilním soudním řádu. *Právní rozhledy*. 1999, č. 4, s. 172-179. ISSN: 1210-6410.

MACUR, Josef: Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 1997, č. 2, s. 48-53. ISSN: 1210-6410.

MACUR, Josef: Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 2, s. 28-36. ISSN: 1210-6348.

MIKULCOVÁ, Lenka: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 2004, č. 13, s. 504-510. ISSN: 1210-6410.

MODAK-TRURAN, Mark C.: Pragmatic justification of the Judicial Hunch. *University of Richmond Law Review*. 2001, č. 1, s. 55-89. ISSN: 0566-2389.

Nicolson, Donald: Truth, Reason and Justice: Epistemology and Politics in Evidence Disclosure. *The Modern Law Review*. 1994, č. 5, s. 726-744. ISSN: 0026-7961.

PICKERING, Leslie Francis: Legal Truth and Moral Realism. *Southern Methodist University Law Review*. 1997, č. 5, s. 1721-1738. ISSN: 10661271.

RISINGER, D. M.: Searching for Truth in the American Law of Evidence and Proof. *Georgia Law Review*. 2013, č. 3, s. 801-835. ISSN: 00168300.

SCHWEIZER, Mark: The civil standard of proof – what is it, actually? *The International Journal of Evidence & Proof*. 2016, č. 3, s. 217-234. ISSN: 1365-7127.

ŠÁMAL, Pavel: Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2008, č. 12, s. 349-357. ISSN: 1213-5313.

THAGARD, Paul: Explanatory Coherence. *Behavioral and Brain Sciences*. 1989, č. 12, s. 435-467. ISSN: 1469-1825.

TICHÝ, Luboš: Pravděpodobnost v hmotném právu a míra důkazů (skica o možné změně paradigmatu v NOZ). *Bulletin advokacie*. 2013, č. 12, s. 28-32. ISSN: 1210-6348.

TWINING, Taking facts seriously – again. *Journal of legal education*. 2005, č. 3, s. 360-380. ISSN: 0022-2208.

TWINING, Taking facts seriously. *Journal of legal education*. 1984, č. 1, s. 22-42. ISSN: 0022-2208.

VIOLA, Francesco: The Judicial Truth. *Persona y Derecho*. 1995 (roč. 32), s. 249-266. ISSN: 02114526.

WEINBERGER, Ota: Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. *Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 189-225. ISSN: 0585-0967.

WINTEROVÁ, Alena, DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk: Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. Č. 1-2, 2018, s. 11-21. ISSN: 1210-6348.

WINTEROVÁ, Alena: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*. 1993, č. 10, s. 592-599. ISSN: 1211-0825.

### 3. Seznam použitých internetových zdrojů

David, Marian: The Correspondence Theory of Truth. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2016 Edition [cit. 2018-06-23]. Dostupné z WWW: <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/truthcorrespondence/>>.

DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk, WINTEROVÁ, Alena: *Věcný záměr civilního řádu soudního*. [online], s. 45 [cit. 2018-06-29]. Dostupné z WWW: <[https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny\\_zamer\\_final.pdf](https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf)>.

HO, Hock Lai: The Legal Concept of Evidence. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Winter 2015 Edition [cit. 2018-07-23]. Dostupné z WWW: <<https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/evidence-legal/>>.

Young, James O.: The Coherence Theory of Truth. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2018 Edition [cit. 2018-06-28]. Dostupné z WWW: <<https://plato.stanford.edu/entries/truth-coherence/>>.

### 3. Seznam použitých právních předpisů

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

#### **4. Seznam použité judikatury**

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 21. dubna 2009, sp. zn. Pl. ÚS 42/08.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30. ledna 2013, sp. zn. I. ÚS 386/12.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. února 2004, sp. zn. I. ÚS 733/01.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18. srpna 2017, sp. zn. [II. ÚS 1298/17](#).

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. června 2017, sp. zn. 28 Cdo 2883/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. prosince 2010, sp. zn. 30 Cdo 3614/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. ledna 2014, sp. zn. 28 Cdo 3459/2014.

#### **5. Seznam ostatních zdrojů**

Mezinárodní konference „*Míra důkazu*“. Praha, 26. – 27. října 2017.

Osobní konzultace s JUDr. Bohumilem Dvořákem, Ph.D., LL.M. dne 7. června 2018.

Osobní konzultace s prof. JUDr. Pavlem Holländerem, DrSc. dne 27. října 2017.

# Právněfilosofické aspekty hledání pravdy v civilním procesu

## Abstrakt

Cílem této práce je pojednat o určitých právněfilosofických aspektech zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení sporném. Zjednodušeně řečeno je tato práce zaměřena na zkoumání možnosti stanovení hodnoty pravdivosti skutkové otázky při aplikaci práva.

Šesti kapitolami této práce se prolínají tři základní témata. Prvním je zkoumání odrazu filosofických koncepcí pravdy v procesu zjišťování skutkového stavu, druhým je objasnění povahy ideových cílů skutkových zjištění v podobě principů formální a materiální pravdy a třetím tématem je povaha soudcova přesvědčení o pravdivosti skutkových tvrzení a úloha pravděpodobnosti v tomto soudcově přesvědčení.

V práci nejdříve stručně představuji fenomén pravdy v širším filosofickém kontextu, abych následně mohl přejít k nastínění vybraných teorií pravdy. Poté, co objasním základní podstatu procesněprávních principů, které mají největší vliv na proces zjišťování skutkového stavu, přecházím ve zvláštní části práce k samotnému rozboru těchto principů prismatem vybraných teorií pravdy. Na ve čtvrté kapitole ukázaný odraz filosofických koncepcí pravdivosti na principy formální a materiální pravdy, navazuji v páté kapitole nastíněním vlivu koherenční teorie pravdy na instituty civilního sporu, které jsou považovány za projevy principu formální pravdy. Na základě objasnění povahy principu formální a materiální pravdy ve třetí kapitole se také zabývám otázkou, do jaké míry lze specifické instituty, kterými se v páté kapitole zabývám, vůbec považovat za projevy principu formální pravdy.

Jelikož se jako stěžejním pro zjištění pravdivosti skutkových tvrzení jeví soudcovo subjektivní přesvědčení, zabývám se v poslední, šesté kapitole povahou tohoto soudcova přesvědčení. V rámci tohoto soudcova přesvědčení vystupují do popředí zejména otázka úlohy pravděpodobnosti při posuzování pravdivosti skutkových přednesů stran a současně stupeň nutného přesvědčení soudce v podobě otázky míry důkazu. Otázka pravděpodobnosti a povahy

soudcova vnitřního přesvědčení je totiž důležitá pro celou problematiku skutkových zjištění jako takových.

V závěru se pokouším o určitou syntézu dosavadních poznatků o požadované míře důkazu, když na základě analýzy dvou hlavních koncepcí míry důkazu docházím k závěru o sloučení kladných stránek obou nabízejících se teorií za účelem stanovení optimálního, a přitom dosažitelného stupně přesvědčení soudce nutného pro úspěšné podání důkazu.

**Klíčová slova: právní filosofie, pravda, civilní proces**



# Legally Philosophical Aspects of Searching for Truth in Civil Procedure

## Abstract

The aim of this thesis is to discuss certain legally philosophical aspects of fact-findings in civil procedure. In a simplified way, this work is focused on exploring the possibility of determining the value of truthfulness of *quaestio facti* when applying law.

The six chapters of the work include three basic themes. The first one examines the reflection of the philosophical concepts of truth in the process of determining the facts of a case, the second one clarifies the nature of the ideological aims of fact-findings in the form of principles of formal and substantive legal truth and the third topic deals with the nature of a judge's beliefs in the truthfulness of factual claims and the role of probability in the judge's belief

At first I briefly present the phenomenon of truth in a wider philosophical context so that I can then proceed to outline the selected theories of truth. After explaining the basic essence of the legal procedural principles which have the greatest impact on the process of finding the facts, I pass, in another part of the thesis, to the very analysis of these principles through the prism of selected theories of truth. The reflection of the philosophical concepts of truthfulness on the principles of formal and substantive legal truth in the fourth chapter is followed by the fifth chapter outlining the influence of the cohesive theory of truth on the institutes of civil proceedings, which are considered as manifestations of the principle of formal legal truth.

Since the judge's subjective beliefs are crucial to establishing the truth of the factual affirmations, I deal with the nature of the judge's conviction in the last, sixth chapter. Within the judge's beliefs, the question of the probability role in assessing the veracity of the parties' factual acts and at the same time the degree of necessary conviction of the judge in the standard of proof are highlighted. The question of the probability and nature of the judge's internal conviction is important for the whole issue of fact-findings as such.

In conclusion, I try to synthesize the existing knowledge of the required level of standard of proof. On the basis of the analysis of the two main concepts of standard of proof, I come to the conclusion of merging the positive aspects of the two proposed theories in order to determine the optimal, yet achievable degree of the judge's conviction necessary for reaching a proof successfully.

**Key Words: legal philosophy, truth, civil procedure**